

Sarjakuva suomalaisen yhteiskunnan peilinä

Ola Fogelbergin Pekka Puupää-sarjakuva Kuluttajain Lehdessä 1925 - 1952

Tuomo Tähkänen

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Kevät 2001

Historian laitos

Jyväskylän yliopisto

Jyväskylän yliopisto

Humanistinen tiedekunta

Historian laitos

Tähkänen Tuomo

Sarjakuva suomalaisen yhteiskunnan peilinä.
Ola Fogelbergin Pekka Puupää-sarjakuva
Kuluttajain Lehdessä 1925 - 1952

Suomen historia

Pro gradu-tutkielma

Kevätlukukausi 2001

Sivumäärä 114 tekstisivua sekä lähteet ja
liitteet

Tiivistelmä

Ola Fogelbergin piirtämä ja kehittelemä Pekka Puupää-sarjakuva ilmestyi
Kulutusosuuskuntien keskusliiton julkaisemassa Kuluttajain Lehdessä 1925 - 1952.

Pääasiallisena lähteenä käytettiin Kuluttajain Lehdessä ilmestyneitä
Pekka Puupää-sarjakuvia. Lisäksi sarjakuvat ilmestyivät Kuluttajain Lehden
ruotsinkielisessä sisarlehdessä Konsumentbladetissa, Elannon lehdessä sekä Elannon
toimihenkilöiden Työtoveri-lehdessä. Näiden lisäksi käytettiin kattavasti Fogelbergiä
ja Puupäää käsittelevää kirjallisuutta. Myös Suomen historiaa ja yhteiskuntaa
koskeva kirjallisuus oli tukemassa ajan tapahtumien tutkintaa.

Tutkimuksen tärkein kysymys oli, miten Suomen yhteiskunnallinen
tilanne näkyi Ola Fogelbergin piirtämissä Pekka Puupää-sarjakuvissa. Lisäksi
tarkoituksena oli selvittää, mitä asioita Fogelberg toi esiin sarjakuviansa sivuilla.
Myös ajanjakson arjen tarkasteleminen oli tärkeä näkökohta. Tutkimusta varten
kartoitettiin kaikki sanomalehdissä julkaistut Puupää-sarjakuvat teemojen,
henkilöiden ja tapahtumapaikkojen osalta.

Fogelberg kuvasi suomalaista yhteiskuntaa tarkasti. Tässä kuvauksessa
korostuivat päivänpolitiikka ja sen seuraaminen. Ajan poliittiset, sosiaaliset ja
taloudelliset muutokset näkyivät hyvin Puupää-sarjakuvissa. Myös arkielämä
näyttäytyi niissä laajasti.

Asiasanat: Pekka Puupää, Ola Fogelberg, yhteiskunta, Kuluttajain Lehti

Säilytyspaikka: Historian laitos

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
1.1 Aikaisempi tutkimus ja kirjallisuus	5
1.2 Taustavaikuttajina Elanto ja Kulutusosuuskuntien keskusliitto	8
1.3 Lähteet	10
1.4 Tutkimustehtävä ja menetelmät	16
2 OLA FOGELBERGIN PEKKA PUUPÄÄ	20
2.1 Taiteilija Fogelin elämäntyö	20
2.2 Sarjakuvasankari Pekka Puupää	24
3 PÄIVÄNPOLITIikka	29
3.1 Pekka Puupää tutustuu politiikkaan	29
3.2 Pekka Puupää pulassa	39
4 AJAN ELÄMÄNMENO	46
4.1 Tarinoiden teemat	46
4.1.1 Pekka Puupää säästäväisenä	47
4.1.2 Onni onnettomuudessa	53
4.1.3 Pekka Puupää ihmisystävänä	57
4.1.4 Radion aikakaudella	60
4.1.5 Pekka Puupää vapaalla	66
4.1.6 Irti arjesta	71
4.2 Henkilögalleria	72
4.2.1 Pekka Puupää ja ystävät	73
4.2.2 Tavallisia ihmisiä	77
4.2.3 Pekka Puupää kohtaa kuuluisuuden	84
4.3 Tapahtumapaikat	88
4.3.1 Isäntä talossa	90
4.3.2 Helsingin ympäristössä	93
4.3.3 Matkalla	97
5 PUUPÄÄ OSUUSKAUPAN MANNEKIININA	101
6 PÄÄTÄNTÖ	106
6.1 Pekka Puupää tekee niin kuin moni muu	106
6.2 Puupään sisunnäyte	111

LÄHTEET	115
LIITTEET	122
Liite 1: Kuluttajain Lehden julkaisutiedot	122
Liite 2: Konsumentbladetin julkaisutiedot	123
Liite 3: Elanto-lehden julkaisutiedot	124
Liite 4: Työtoveri-lehden julkaisutiedot	125
Liite 5: Kuluttajain Lehden Pekka Puupää-tarinoiden aiheet ja teemat 1925 - 1952	126
Liite 6: Henkilöt Kuluttajain Lehden Pekka Puupää-tarinoissa 1925 - 1952	127
Liite 7: Tapahtumapaikat Kuluttajain Lehden Pekka Puupää-tarinoissa 1925 - 1952	128
Liite 8 : Pekka Puupää näkee ihmeellisen unen	129
Liite 9: Pekka Puupää	129
Liite 10: Pekka Puupää	130
Liite 11: Pekka Puupää maailman diktaattorina	130
Liite 12: Pekka Puupää lukee uutisia	131
Liite 13: Pekka Puupää tutkii kuuta	131
Liite 14: Kipunan muistokirjoitus Fogelista	132

1 JOHDANTO

Suomalainen sarjakuva on pysynyt muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, kuten Pekka Puupää, suosioltaan ulkomaisten varjossa. Sitä voidaankin käsitellä omana lukunaan suomalaisen sarjakuvan historiassa. Heikki Jokinen kuvaa "Suomen kirjallisuushistoriassa" Pekka Puupäätä suomalaisen sarjakuvan keskeiseksi klassikoksi¹. Ilmiö Pekka Puupää syntyi taiteilija Ola Fogelbergin (1894 - 1952) eli Fogelin päästä ja kynästä edistysmielisen osuuskauppaväen Kuluttajain Lehteen vapun aatoksi 1925². Siitä asti tuo puupäinen herrasmies on seikkaillut Suomessa havainnoiden ajan henkeä ja suomalaista elämänmenoa. Puupään seikkailuista on tehty myös monia elokuvia ja muita sarjakuvia, mutta sen "ainoan ja oikean" Pekka Puupään seikkailut loppuivat vuonna 1952, jolloin hahmon isä Fogeli kuoli. Sen jälkeen Puupäät ilmestyivät uusintoina sanomalehdissä sekä vuosikirjoissa, joita Fogelin tytär Toto Kaila toimitti ja luonnosteli vielä vuoteen 1976 asti. Merkittävää Puupäässä oli se, ettei se ollut pelkkä sarjakuva. Ola Fogelberg kuvasi sen kautta ajan suomalaista yhteiskuntaa. Tämä kuvaaminen on tutkimukseni aiheena.

1.1 Aikaisempi tutkimus ja kirjallisuus

Historian kenttää ajatellen sarjakuva sijoittuu kulttuurihistorian alle. Turun kulttuurihistorian professori Keijo Virtanen toteaa kulttuurihistorian olevan hyvin kokonaisvaltaista pitäen sisällään korkea- ja populaarikulttuurin. Sarjakuvaa on perinteisesti pidetty populaarikulttuuriin kuuluvana lajina. Virtanen kyseenalaistaa jaon eliitti- ja populaarikulttuuriin. Hän toteaa populaarikulttuurin kuuluvan kulttuurihistoriaan kokonaisvaltaisuuden aikaansaamiseksi.³ Korkeakulttuurin ja populaarikulttuurin ero tuntuu vaihtelevan ajan mukana. Esimerkiksi sarjakuvan asema on muuttunut paljon pelkästään yliopistotutkimuksen valossa viimeisen kymmenen vuoden aikana.⁴

Suomalaista sarjakuvaa on alettu tutkia laajemmin vasta aivan viime vuosina ja sarjakuvasta on tullut vähitellen yliopistokelpoista. Aihetta paljon tutkineen Juha Herkmanin mielestä tähän on vaikuttanut pitkän ajan ja kulttuurillisten arvojen muutos, aikuissarjakuvien profiilin nousu sekä sarjakuvien

¹Jokinen 1999, 252.

²Jokinen 1996b, 87.

³Virtanen 1987, 13, 113 - 114.

⁴Herkman 1996, 33 - 36.

parissa varttuneiden ikäluokkien kasvu niin opiskelijoiksi kuin opettajiksi. Useimmat tutkimukset ovat yhdistäneet sarjakuvan taiteisiin. Herkman korostaa sarjakuvien tarkastelussa myös yhteiskunnallista puolta, sillä siitä on tullut hyväksytyä populaarikulttuuria.⁵ Myös sarjakuvaa tutkineen Jukka Kemppisen mukaan sarjakuvaa kulttuurin osana ei lueta osaksi virallisia taiteita, vaan se on osa massa- ja populaarikulttuuria.⁶

Erkki Pirtola on verrannut sarjakuvaa 1900-luvun moderniin kuvataiteeseen. Hän korostaa sarjakuvan olevan hienoa ja monipuolista taidetta.⁷ Matti Peltonen on vastaavasti käsitellyt kulttuurin ja sosiaalishistorian välistä suhdetta ja populaarikulttuuria siinä.⁸ Sarjakuvia tutkinut Markku Soikkeli on vienyt tulkintansa vielä pidemmälle. Hänen mukaansa sarjakuvasta on tullut osa kansanperinnettä. Erityisesti Pekka Puupään osalta näin voidaan sanoa. Puupäälle tyypillinen karikatyyrimäisyys ja pelkistetyt hahmot ovat hyvin tunnettuja.⁹

Sarjakuvan juuret ovat pilalehdistössä, jonka takia sarjakuvan ja pilapiirrosten rajaaminen on vaikeaa. Suomalainen sarjakuva oli varsin pitkään eurooppalaisilla linjoilla eli erillisen kuvasarjan ja kuvien alle sijoitettujen tekstien varassa¹⁰. Kotimainen sarjakuva keskittyi aluksi huumoriin sivuten poliittisen pilapiirroksen perinteitä. Sarjakuvat olivatkin usein lyhyitä pilajuttuja, kuten Pekka Puupääkin.¹¹ Kerronnallisuus kuitenkin erottaa sarjakuvan muusta karikatyyritaiteen perinteestä, kuten pilakuvista, joita Fogelikin teki ennen Pekka Puupäätä¹². Puupää tekijöineen onkin hyvä esimerkki sarjakuvasta, joka on pilapiirroksista lähtöisin. Puupäätä on muodostunut osa suomalaista elämää ja kansanperinnettä. Sen maanläheinen hahmo ympäristöineen kuvasi hyvin aikaansa ja sen yhteiskuntaa.

Tutkimuskirjallisuus tarjoaa sarjakuvan lisäksi tietoa myös itse

⁵Herkman 1996, 33 - 36.

⁶Kaukoranta & Kemppinen 1982, 15.

⁷Hän toteaa sen pitävän sisällään kirjallisen, visuaalisen, teatraalisen ja miimisen puolen. Näiden avulla sarjakuvan keinoin voi luoda näytelmän, filmin, novellin, fantasian, tragedian tai komedian. Pirtola 1987, 9 - 14.

⁸Peltonen 1996, 8 - 9.

⁹Soikkeli 1996, 128 - 129.

¹⁰Pulkkinen 1996, 136.

¹¹Jokinen 1999, 252.

¹²Herkman 1998, 22.

Fogelbergistä ja Pekka Puupäästä. Olen käyttänyt runsaasti kotimaisen sarjakuvan tutkimusta saadakseni laajemman taustan Fogelin piirroksille. Itse Pekka Puupäätä tai Fogelbergiä ei ole tutkittu kovinkaan syvällisesti. Helmiriitta Honkanen on tutkinut Elantoa ja sen mainonnan historiaa. Tutkimuksensa yhteydessä Honkanen on käsitellyt myös Fogelbergiä ja Pekka Puupäätä. Puupää on ollut osana myös opinnäytetöissä. Tosin näissä sitä on tutkittu vain kielen ja mieskuvan kannalta¹³.

Fogelberg ja Pekka Puupää ovat mukana myös Heikki Kaukorannan ja Jukka Kemppisen "Sarjakuvat"-teoksessa. Fogelberg onkin ollut melko hyvin esillä monissa suomalaista sarjakuvaa tai sen historiaa käsittelevissä teoksissa. Nämä ovat usein olleet hyvin pintapuolisia. "Suomalaisen sarjakuvan ensyklopedian" toimittajat Heikki Jokinen ja Kalervo Pulkkinen peräänkuuluttavat erityisesti varhaisemman sarjakuvan tutkimusta. Muuallahan sarjakuvaa on tutkittu jo useampia vuosia, mutta nyt vasta Suomessakin on päästy tähän mukaan. Erityisesti kotimaisen sarjakuvan historiaa on käsitelty niukasti.¹⁴ Myös Pekka A. Mannisen mukaan sarjakuvaa on tutkittu hyvin vähän¹⁵.

Sarjakuvaa on käsitelty pilakuvan kannalta opinnäytteiden puolella. Aiheeseeni liittyen sarjakuvan yhteyttä todellisuuden ilmiöihin on tutkittu myös, mutta näistä tutkimuksista ei ole omani suhteen juurikaan ollut hyötyä¹⁶. Suuri ongelma onkin siinä, että sarjakuvan tutkijat ovat harvoin yhdistäneet sitä laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin. Tämän takia sarjakuvien rinnalla on tärkeää tarkastella Suomen yhteiskunnallista ja historiallista tilannetta kyseisellä ajanjaksolla (1925 - 52). Tutkimustani tukemaan olen pyrkinyt käyttämään Suomen historiaa ja yhteiskuntaa koskevaa kirjallisuutta tarpeen mukaan. Ohto Manninen ja Kari Selén ovat tutkineet Suomen tilannetta sotilaalliselta ja poliittiselta kannalta, kun taas Jouko Siipi on keskittynyt sosiaalisen puolen ja työväestön tutkimiseen.

Sanomalehtiä ja niiden historiaa ovat tutkineet Heikki Nuutinen talous-

¹³Erkki Lampén on tutkinut sarjakuvia (Junnu, Pekka Puupää ja Pystynen) miesnäkökulman kannalta. Sirkka-Liisa Matikainen on tutkinut sarjakuvien virkerakenteita (Aku Anka, Asterix, Pekka Puupää ja Korkeajännitys).

¹⁴Sarjakuvaa on käsitelty enemmän sen kielen ja tekijöiden kannalta. Tosin Fogelia ei ole aiemmin juurikaan tutkittu. Sarjakuvien maailmakuvaa (esim. Aku Ankaa & Tenavat) on tutkittu, mutta näistä ei ollut hyötyä omani aiheeni ja ajankohtani kannalta. Tutkimus on keskittynyt enemmän ulkomaiseen sekä modernimpaan suomalaiseen sarjakuvaan.

¹⁵Mannisen mukaan sanomalehtisarjakuvat, joihin Pekka Puupääkin kuuluu, ovat olleet enemmän esillä, kuin sarjakuvalehdet tai -kirjat. Manninen 1995, 9.

¹⁶Opinnäytteitä sarjakuvien maailmankuvista ja todellisuuden rinnastamisesta niihin on tehty mm. Aku Ankasta, Lassista ja Leevistä, Tex Willeristä, Batmanistä ja Mustanaamiosta.

ja liike-elämän kannalta sekä Raimo Salokangas poliittiselta kannalta. Olen käyttänyt näitä tutkimuksia käsitellessäni lehdistön toimintaa tutkimallani ajanjaksolla. Olen myös tarkastellut sodan aikaista sanomalehtien sensuuria ja sanan valvontaa, joihin Eino Jutikkala ja Kustaa Vilkuna ovat omalta osaltaan perehtyneet. Lisäksi olen käyttänyt osuustoiminnallisen taustan selvittämiseksi Elantoa ja Kulutusosuuskuntien keskusliittoa koskevaa kirjallisuutta. Tässä apuna ovat olleet Väinö Tannerin elämäkerrat sekä erilaiset KK:n julkaisut. Näiden ja muiden tutkimuksessani käyttämien teosten avulla olen pyrkinyt saamaan taustakuvan suomalaisesta yhteiskunnasta, jota tutkin sarjakuvien kautta.

1.2 Taustavaikuttajina Elanto ja Kulutusosuuskuntien keskusliitto

Elanto ja Kulutusosuuskuntien keskusliitto luovat taustan ja laajemman kontekstin Fogelbergin asemalle sarjakuvapiirtäjänä. Ola Fogelberg toimi Elannon mainospäällikkönä vuosina 1918 - 1945 piirtäen samalla Pekka Puupää-sarjakuvaa Kulutusosuuskuntien keskusliiton eli KK:n Kuluttajain Lehteen. Se oli tärkein KK:n valistustoiminnan väline ja sen tähden merkittävä tekijä KK:n organisaatiossa. Elannon sekä sen liikkeiden merkitys ja monipuolisuus näkyivät Pekka Puupää-tarinoissa, joissa Elanto ja OTK olivat tärkeä osa Puupäiden elämää. Käsitelen osuustoimintaa vielä laajemmin luvussa 5.

SOK:sta eronneet ja pääosin työväestön perustamat edistysmieliset osuuskaupat perustivat marraskuussa 1916 aatteelliseksi keskusjärjestykseen Kulutusosuuskuntien keskusliiton.¹⁷ Väinö Tanner oli KK:n perustamisessa keskeinen tekijä ja Väinö Huplista tuli ensimmäinen KK:n toimitusjohtaja.¹⁸ Edistysmieliset osuuskaupat perustivat kaupalliseksi keskusjärjestykseen Osuustukkukaupan (OTK:n), joka aloitti toimintansa v. 1917 alussa¹⁹. Keskusjärjestöjen jakautuminen johti luonnollisesti myös osuuskauppojen kahtiajakoon²⁰. OTK ja osuuskauppaliikkeet laajensivat toimintaansa sotien välisenä

¹⁷SOK:n piiriin jäivät pääosin maanviljelijöiden perustamat osuuskaupat. KK 20 vuotta 1936, 22 - 32.

¹⁸Niskanen 1996, 41; Paavolainen 1984, 17.

¹⁹KK 20 vuotta 1936, 33, 48 - 49.

²⁰E-liikettä tutkinut Kimmo Norrmén korostaakin kahtiajaon tapahtuneen jo ennen v. 1918 kansalaissotaa. KK:n ja OTK:n muodostamaa ryhmittymää kutsuttiin edistysmieliseksi osuuskauppaliikkeeksi, joka tunnettiin myöhemmin E-liikkeenä. Norrmén 1985, 42 - 43.

aikana, vallaten alaa yksityiskaupalta²¹. Tällä ajanjaksolla Pekka Puupääkin alkoi ilmestyä Kuluttajain Lehdessä, jonka synnylle. Osuuskauppaliikkeen jakautuminen oli tärkeä sysäys.²² KK sai tuloja laajentuvaan toimintaansa neljästä eri lähteestä. OTK oli sen suurin rahoittaja (v. 1924 lähes 50 %), mutta Kuluttajain Lehti, vuosimaksut ja liiketoiminta muodostivat loput KK:n tuloista.²³ Kuluttajain Lehden voidaan sanoa olleen merkittävä KK:n rahoittaja.

Kuluttajain Lehteen vaikuttivat KK:n noudattama linja ja sen tehtävät. 1930-luvun puolivälissä KK määritteli valistustyön tärkeäksi tehtäväkseen. Sen mukaan kirjallista valistustyötä tapahtui osuuskaupallisten lehtien, lentolehtisten ja kirjallisuuden avulla. Nämä osuuskaupalliset lehdet olivat Kuluttajain Lehti ja sen ruotsinkielinen sisarlehti Konsumentbladet. Lähes kaikki osuuskaupat tilasivat näitä jäsenilleen ilmaiseksi.²⁴ Tässä on hyvä huomata, että KK:n toteuttama "valistustoiminta" oli hyvin lähellä selkeää mainontaa ja markkinointia. KK:n ja OTK:n taloudellinen ja yhteiskunnallinen asema oli varsin merkittävä, sillä sen jäsenmäärä oli kolmannesmiljoona ja sotien jälkeen se oli noussut jo puoleen miljoonaan²⁵. Esimerkiksi sotien aikana OTK pyrki noudattelemaan valtion ja kansanhuoltoministeriön linjaa tavaroiden jakelun osalta, koska se itse toimi tavaroiden jakelijana²⁶.

Sotien jälkeen KK tehosti valistustyötään, joka tapahtui lehtien lisäksi monilla eri keinoilla, kuten yleistyneiden radion ja elokuvien avulla.²⁷ KK kehotti osuuskauppoja tilaamaan lehtiä jäsenilleen ja toimittamaan lehtiin mainoksia²⁸. Pekka Puupää oli tässä hyvin merkittävässä asemassa kehottaen mainoksissa ja sarjakuvissa osuuskauppoja tilaamaan Kuluttajain Lehteä asiakkailleen tai

²¹Norrmén 1985, 44 - 45.

²²Lehden tarkoituksena oli koota väkeä osuuskauppaliikkeen ajatuksen taakse ja ylläpitää aatetta sekä suhteita samansuuntaisten toimintojen kanssa. Kuluttajain Lehden näyttenumero ilmestyi Helsingissä syyskuussa 1916. Nuutinen 1991, 409 - 410.

²³Paavolainen 1984, 19.

²⁴KK 20 vuotta 1936, 11.

²⁵Niskanen 1996, 42 - 43.

²⁶Keskon, OTK:n, SOK:n ja Tukon markkinaosuudet jäädytettiin v. 1938 tasolle. Ne huolehtivat jakelusta kansanhuoltoministeriön ohjeiden mukaisesti. Manninen 1991, 128.

²⁷Yrjö Kallisen johtama KK:n valistusosasto käytti elokuvateattereiden alkunäytöksiä, lentolehtisiä sekä Yleisradion Työmiehen tuntia mainoskampanjoissaan. Niskanen 1996, 42.

²⁸KK 20 vuotta 1936, 139 - 140.

mainostaen OTK:n tuotteita. KK piti osuuskauppatoiminnan tärkeimpänä kulmakivenä “osuuskauppain jäsenten tietoisuutta”, jota se valistustoiminnallaan pyrki syventämään.²⁹ Kuluttajain Lehti ja Pekka Puupää toimivat tärkeinä osana tässä hyvin suunnitellussa mainostusjärjestelmässä.

Elanto perustettiin Helsingissä v. 1905 pääasiassa leipomoiden toimesta. Sen tarkoituksena oli osuuskauppatoiminnalle tyypillinen välikäsien välttäminen.³⁰ Vähitellen Elanto laajeni leipomoista myymäläverkoksi ja ravintolaliikkeiden pariin, josta kehittyikin merkittävä osa sen toimintaa.³¹ Väinö Tanner valittiin v. 1914 myös Elannon toimitusjohtajaksi. Elanto oli KK:n ja OTK:n jäsen. Tannerin johtajakaudella Elannolla oli 70 leipä- ja maitomyymälää sekä 9 sekatavaramyymälää.³² Vähitellen toimintaan tuli mukaan muitakin liikehaaroja, kuten mm. lihanjalostus, kalja- ja virvoitusjuomat sekä säilyke- ja einestehtaat.³³ Nämä ja edellä mainitut kaupat sekä ravintolat näkyivät usein Pekka Puupää-sarjakuvissa.

Tuttavuus Tannerin kanssa vei Fogelbergin Elantoon. Hän seurasi Väinö Huplia Elannon mainospuolen johtoon v. 1918.³⁴ Elannon jäsenet olivat pääasiassa pääkaupunkiseudun asukkaita ja Elanto itse korosti kaikkien yhteiskuntapiirien olleen liikkeessä hyvin edustettuina.³⁵ Myös Elannolla valistustyö oli hyvin tärkeää ja se piti huolta jäsenistöstään³⁶. Elanto julkaisi omaa Elanto-lehteään, jota käsittelem tarkemmin seuraavassa kappaleessa.

1.3 Lähteet

Kuluttajain Lehden Pekka Puupää-sarjakuvat ovat tärkein tutkimusaineistoni.

²⁹Tämä tapahtui järjestämällä “myymäläin alueille valistustilaisuuksia, levittämällä jäsenten keskuuteen KKn osuuskaupallisia kansanlehtiä ja osuuskaupallista kirjallisuutta, harjoittamalla sanomalehtiagitatsionia ja mahdollisuuksien mukaan käytetään muitakin valistuskeinoja”. KK 20 vuotta 1936, 110.

³⁰Honkanen 1994, 7; 31 - 32.

³¹Tanner 1955, IV.

³²Paavolainen 1979, 74 - 81.

³³Tanner 1955, IV.

³⁴Honkanen 1994, 39.

³⁵Puoli vuosisataa Elantoa 1955, 30.

³⁶Peltokoski 1977, 15 - 16.

Lehdessä julkaistut Puupää-tarinat ovat ensisijaista ja ajankohtaista lähdemateriaalia. Tarinat ilmestyivät Kuluttajain Lehdessä yleensä viikoittain ja sen ruotsinkielisessä sisarlehdessä Konsumentbladetissa pääsääntöisesti joka toinen viikko (ks. Liitteet 1 ja 2). Vaikka Fogeli kirjoittikin sarjansa alunperin ruotsiksi, niin ne ilmestyivät yleensä ensin Kuluttajain Lehdessä ja vasta hieman myöhemmin Konsumentbladetissa. Tämän takia kaikkia strippejä ei ole ilmestynyt ruotsinkielisinä ollenkaan. Lisäksi lehdissä julkaistiin myös laajoja Fogelbergin haastatteluja ja juttuja Pekka Puupäästä. Nämä ovat olleet erityisen arvokkaita siksi, että Fogelbergistä ei juurikaan ole saatavilla muuta kirjallisuutta. Puupää-sarjakuvia ilmestyi myös Elanto-lehdessä sekä Elannon toimihenkilöiden Työtoveri-lehdessä. Lisäksi Fogelberg kirjoitti ja pakinoi molempiin lehtiin. Nämä muut lehdet ovat toisarvoisia lähteitä, joiden avulla tarvittaessa voi tarkentaa Puupää-sarjakuvien tarinoita tai käännöksiä.

Suomen sanomalehtimarkkinat laajenivat autonomian aikana ja itsenäisyyden alkuvuosiin mennessä niiden levikki oli lähes kaksinkertaistunut. Sanomalehdet olivat hyvin poliittissävytteisiä ja niillä oli omat kannattajakuntansa tai tarkoituksena.³⁷ Kuluttajain Lehti olikin tästä hyvä esimerkki, vaikka se ei ollutkaan sanomalehti. Se ilmestyi ensi kerran syksyllä 1916 ja seuraavana vuonna jo kahdesti kuussa levikin ollessa 38 500.³⁸ Vähitellen se kasvoi yhdeksi suurilevikkisimmistä lehdistä ja 50-luvulla sen levikki oli jo 300 000 kappaletta.³⁹ Levikki seuraili maan poliittisten ja taloudellisten olojen kehitystä. Taloudelliset notkahdukset näkyivät selvästi vuoden 1918 tapahtumien, 1920 - 30-luvun pulakauden sekä sotien vaikutuksena esimerkiksi evakkojen lehtitilausten määrän pienenemisenä. Lehtien mainonnan ja ilmoittelun edellytyksenä olikin lehtien levikin kasvu⁴⁰. Kuluttajain Lehti piti itseään "vähäväkisen kuluttajaväestön etujen ja oikeuksien puolesta taistelijana". Vaikka lehden punaisena lankana olikin osuustoiminnallisen valistuksen levittäminen, se ei omasta mielestään ollut pelkkä propagandaväline.⁴¹ Lehden linjaa käsiteltäessä ei kuitenkaan voi välttyä ajatukselta, ettei se olisi ollut osuuskauppaväen mainos- tai propagandalehti. Myös Pekka Puupään rooli sarjakuvissa noudatteli lehden linjaa, vaikka monet sarjakuvia tutkineet ovat olleet

³⁷Salokangas 1998, 134 - 136.

³⁸Kuluttajain Lehti muuttui v. 1970 Me-lehdeksi. Nuutinen 1991, 409 - 410, 418.

³⁹Honkanen 1994, 94; 128 - 129.

⁴⁰Hovi 1990, 257 - 259.

⁴¹KL 21.1.1947, 30-vuotinen taival takanamme.

siitä toista mieltä. Nämä ovat pitäneet Pekka Puupäätä hyvin itsenäisenä sarjakuvana.

Vaikka Kuluttajain Lehti voidaan luokitella asiakaslehdiksi, niin se muistutti enemmän yleisaikakauslehtiä. Se ilmestyi yleensä kerran viikossa, mutta sen toimituskunta oli pienempi kuin aikakauslehdillä yleensä. Lehti käyttikin paljon avustajia ja esimerkiksi v. 1938 sillä oli 120 avustajaa. Kuten muissakin vastaavissa lehdissä tämä avustajakunta koostui pääosin julkaisupiiriin kuuluvista henkilöistä. Näiden lisäksi lehdellä oli ulkopuolisia avustajia, kuten eri alojen asiantuntijoita: tiedemiehiä, kirjailijoita ja taiteilijoita.⁴² Ola Fogelberg voidaan lukea myös tällaiseksi avustajaksi, koska hän ei kuulunut lehden vakinaiseen toimituskuntaan, vaikka avustikin sitä pitkään ja säännöllisesti.

Kuluttajain Lehti pyrki olemaan monipuolinen kansanlehti, jossa olisi ollut jokaiselle jotakin⁴³. Heikki Nuutisen mukaan se piti sisällään pääasiassa osuustoiminnallista materiaalia, mutta myös kaunokirjallisia kertomuksia, yleissivistäviä artikkeleita, kotitalousosaston, talouspolitiikkaa sekä kevyempää ajanvietettä, johon Pekka Puupääkin kuului. Lehti tarjosikin luettavaa koko perheelle. Vaikka Kuluttajain Lehti piti sisällään muutakin kuin aatteellista asiaa, niin mukana oli piilovaikutteista julkaisuyhteisön (KK:n) tavoitteita ajanutta aineistoa.⁴⁴ Riitta Niskanen on todennut Kuluttajain lehden toimineen KK:n aatteen päälevittäjänä. Hänen mukaansa sen tärkeimmät tehtävät olivat osuuskauppaa koskevien asioiden käsittely lehden sivuilla, valistustyö sekä yleishyödyllisen lukemisen ja kaunokirjallisuuden tarjoaminen lukijoille.⁴⁵ Kuluttajain Lehti tarjosi nimensä mukaiselle lukijakunnalle edellä mainittujen lisäksi uutisia ja erilaisia ilmoituksia.

Muiden lehtien tapaan Kuluttajain Lehti kärsi sodan aikana suuresti paperipulasta ja toimitusvaikeuksista⁴⁶. Se ilmoitti lukijoilleen viiveistä ja jakeluvaikeuksista, eikä sitä esimerkiksi 1944 kevättalvella voitu toimittaa asiakkaille koteihin, vaan se piti noutaa myymälöistä.⁴⁷ Paperin säännöstely vaikutti

⁴²Vuonna 1938 lehdellä oli päätoimittaja, sekä kolme toimittajaa. Vuonna 1956 toimituksen koko oli kasvanut yhdellä toimittajalla. Nuutinen 1991, 417 - 418.

⁴³KL 21.1.1947, 30-vuotinen taival takanamme.

⁴⁴Nuutinen 1991, 420.

⁴⁵Niskanen 1996, 42.

⁴⁶Niskanen 1996, 42.

⁴⁷KL 9.2.1944, 2; 16.2.1944, 2.

lehtien julkaisuihin⁴⁸. Kuluttajain Lehdenkin puolesta valitettiin paperipulaa ja lehden sivumäärän rajoittamista. Toinen suuri muutos tapahtui siinä, että lehteä voitiin julkaista vuosina 1946 - 1948 vain joka toinen viikko (ks. Liite 1).⁴⁹ Tämä oli hyvin yleistä muissakin lehdissä, joissa juttuja jouduttiin lyhentelemään tai jättämään kokonaan julkaisematta⁵⁰. Pekka Puupää pysyi tiukasti mukana Kuluttajain Lehdessä, vaikka sen sivumääriä pienennettiin.

Nuutisen mukaan pula ei juurikaan näkynyt Kuluttajain Lehdessä ja hänen mielestään se selvisi vaikeista vuosista verrattain hyvin. Lehden levikki ei juurikaan kärsinyt pulavuosina. Sota-aika tai sen jälkeinen säännöstelyn aika ei vaikuttanut sen levikkiin laskevasti. Lehden levikki nousi koko ajan hitaasti ollen suurimmillaan 1950-luvulla (lähes 300 000).⁵¹ Olen tässä asiassa eri mieltä Nuutisen kanssa. Pelkkään Kuluttajain Lehden levikkiin on syytä suhtautua varauksella, sillä vaikka lehden levikki olisi pysynytkin kohtuullisen korkealla, niin julkaisu- ja sivumäärä puolitettiin pahimpina paperipulavuosina (ks. liite 1). Kuten lehden omasta linjasta näkyi, se koki pulan selvästi häiritsevästä tekijänä sivumäärien ja julkaisutiheyden kannalta.

Sodan aikana käyttöön tuli ennakkosensuuri, jonka hallitusmuodon sanavapauspykälä mahdollisti. Se toi mukanaan sensuurin, joka kohdistui myös sanomalehtiin. Vähäinen tarve sensuroida lehtien kirjoittelua selittyi Salokankaan mukaan itsesensuurilla.⁵² Näin tehtiin varmasti Kuluttajain Lehden ja Pekka Puupäänkin osalta. Se miten ja missä määrin sitä on tapahtunut on vaikea selvittää, koska se on ollut kirjoittajan tai piirtäjän oma asia. Kuluttajan Lehden osalta on

⁴⁸Painoväristä ja ladontamateriaalista alkoi olla pulaa jo v. 1941 lopulla. Marraskuussa 1942 lehdille annettiin paperikiintiöt. Paperinsäännöstely purettiin vasta 1949 ja paperin tuotannossa sotaa edeltänyt taso saavutettiin vasta 1950-luvun alussa. Mervola 1995, 254; Salokangas 1998, 239 - 241.

⁴⁹KL 21.1.1947, 30-vuotinen taival takanamme.

⁵⁰Mervola 1995, 255.

⁵¹Nuutinen 1991, 422.

⁵²Valtion Tiedotuskeskus (VT) tiedotti hallituksen asioista ja tarkkaili kansan mielialoja. Talvisodan aikana se piti informaatiotilaisuuksia ja vaikutti siihen mistä tuli kirjoittaa ja mistä tuli vaieta. Tiedottamisen lisäksi tiedottamista estettiin Helsinkiin perustetun sensuuriviraston avulla. Jatkosodan aikana sensuuri keskitettiin maan poliittisen johdon valtaan. Tämä tapahtui asettamalla Valtion Tiedotuslaitos (VTL) suoraan pääministerin alaisuuteen. VTL lähetti lehdistölle tuhansia kirjoituksia julkaistavaksi. Lisäksi VTL:lla oli 19 julkaisutarkastustoimistoa ympäri Suomea ja näissä 70 sensoria. Sensorit tarkastivat kuukausittain kymmeniä tuhansia artikkeleita ja uutisia. Näistä vain pieni osa oli sellaisia, joihin oli tarvetta puuttua. Salokangas 1998, 231 - 236.

tärkeää muistaa sen taustavaikuttajat. KK:n johdossa ollut Väinö Tanner vaikutti varmasti ainakin välillisesti lehden linjaan. Muuten sosiaalidemokraattinen lehdistö suhtautui sensuuriin muita kriittisemmin⁵³.

Suomessa sensuuria valvovan Valtion Tiedotuslaitoksen eli VTL:n puolesta lehtien kirjoitteluun pyrittiinkin vaikuttamaan jo etukäteen⁵⁴. Kustaa Vilkun mukaan lehdistö yleensä ymmärsi sensuurin toiminnan, eikä sen kirjoitteluun tarvinnut paljoakaan puuttua⁵⁵. Tässä on hyvä huomioda se, ettei Kuluttajain Lehti osuuskauppaväen äänenkannattajana ollut mikään radikaalilehti. Lehdet oppivat varsin nopeasti viestimään kielletyistä aiheista rivien välistä tai vaikenemalla tietyistä aiheista⁵⁶. Käsittelemälläni ajanjaksolla ei Kuluttajain Lehdessä ollut esimerkiksi yhtään tyhjiksi jätettyjä palstoja tai muita merkkejä sensuurista. Sensuurin lisäksi VTL:n propagandan tehtävänä oli mielipiteiden muokkaaminen hallituksen linjan mukaiseksi⁵⁷. Tämä näkyi Kuluttajain Lehden sota-ajan Pekka Puupää-tarinoissa (ks. luku 3 Päivänpolitiikka).

Salokangas toteaa suomalaisten sanomalehtien astuneen sarjakuvien aikaan vasta keväällä 1927, jolloin lähes kaikki suuremmat sanomalehdet ottivat sarjakuvia sivuilleen. Muutoinkin Salokangas mainitsee lehtien viihdeaineiston lisääntyneen 1920 - 30-luvulla. Amerikkalaiset sanomalehtisarjakuvat yleistyivät vasta 30-luvulla.⁵⁸ Kuluttajain Lehteä voidaan pitää tältä osin hyvin uudenaikaisena, sillä se julkaisi ensimmäisen Pekka Puupää-tarinan jo v. 1925. Juuri 1920-lukua onkin kutsuttu suomalaisen sarjakuvan kultaiseksi vuosikymmeneksi⁵⁹. Fogelbergin aikana Kuluttajain Lehti ilmestyi viikoittain ja Pekka sen mukana muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Lehdessä oli yleensä 8 - 16 sivua ja lisäksi usein julkaistiin erilaisia tema- tai erikoisnumeroita⁶⁰. Lehden viimeinen sivu oli pyhitetty

⁵³Kulha 1991, 97.

⁵⁴Rusi 1982, 360.

⁵⁵Vilkuna 1962, 163.

⁵⁶Kulha 1991, 97.

⁵⁷Jutikkala 1997, 5.

⁵⁸Sanomalehtiin ilmestyneitä sarjakuvia olivat mm. Bonzo-koira, Felix-kissa, Vihtori ja Klaara, Kissalan pojat, Kippari-Kalle, Mikki-Hiiri, Matti Mainio ja Jussi Juonio, sekä Adamson. Manninen 1995, 23; Salokangas 1998, 206 - 208.

⁵⁹1920-l. aloittivat Rymy-Eetu- ja Kieku & Kaiku-sarjakuvat. Heikkinen 1991, 9.

⁶⁰Ks. esim KL 1939:13 - 14; 25 - 26; Liite 1.

Pekka Puupään seikkailuille sekä lukijoiden kirjoituksille ja Lasten nurkkaukselle.⁶¹

Konsumentbladet toimi Kuluttajain Lehden ruotsinkielisenä sisarlehtenä. Se ilmestyi käsittelemälläni ajanjaksolla harvemmin, pääasiassa joka toinen viikko (ks. liite 2). Lehdessä oli vaihtelevasti 6 - 8 sivua, mutta erikoisnumeroissa saattoi olla useampiakin. Sota-aikana lehti ilmestyi joskus vain 4-sivuisena. Pekka Puupää esiintyi siinä Fogelin alkuperäistekstein Kalle Träskalle-nimellä⁶². Tämä seikkaili lähes joka numerossa esiintyen yleensä viimeisellä sivulla, kuten Kuluttajain Lehdessäkin.⁶³

Tanner perusti vuonna 1916 Elanto-lehden, jonka toimitussihteeriksi hän valitsi Väinö Huplin. Hupli toimi myös Kuluttajain Lehden päätoimittajana (1917 - 1924) ja Konsumentbladetissa (1921 - 1924).⁶⁴ Lehteä julkaistiin suomen ja ruotsinkielisenä. Se ilmestyi pääasiassa joka toinen viikko (ks. Liite 3). Lehden sisältö koostui lähinnä Elantoa ja osuuskauppaliikettä koskevista kirjoituksista, sekä lisäksi yleissivistävästä materiaalista. Heinimo onkin todennut lehden olleen tärkeä valistustyöväline Elannolle.⁶⁵ Sen merkitys Elannolle oli hyvin samanlainen kuin Kuluttajain Lehden merkitys KK:lle.

Pekka Puupää ilmestyi lehteen vasta vuoden 1927 puolivälin jälkeen ja jatkoi seikkailujaan vanhoilla tarinoilla vielä pitkään Fogelbergin kuoleman jälkeen.⁶⁶ Elanto-lehden mielipidetutkimuksen mukaan Pekka Puupäästä oli v. 1950 mennessä tullut koko edistysmielisen osuuskauppaväen yhteinen suosikki. Se oli lehden suosituin osa ja sitä luettiin kaikista eniten.⁶⁷ Tämä pitää varmasti paikkansa myös Kuluttajain Lehden osalta, vaikka siitä ei tiettävästi ole tehty vastaavaa tutkimusta.

⁶¹KL 1925 - 1952.

⁶²Lindman ym. 1992, 33.

⁶³Konsumentbladet 1926 - 52.

⁶⁴Tanner ja Hupli kiistelivät keskenään niin sosiaalidemokraattisen puolueen, kuin KK:n johdossa. SDP:ssä kiista koski jäsenmäärän laskua, josta Hupli syytti puolueen johtoa, mm. Tanneria. KK:n osalta he kiistelivät osuustoiminnan suunasta. Tämä näkyi jopa Kuluttajain Lehden sivuilla, joilla Hupli esitti näkemyksiään. KL 6. - 27.11.1924; Kurikka & Takkala 1983, 24, 108,119; Paavolainen 1984, 17, 26-36.

⁶⁵Heinimo 1955, 28.

⁶⁶ Elanto-lehti ilmestyi yleensä 8 - 12-sivuisena, mutta joskus myös laajempina 16- tai 20-sivuisena versiona. Sitä julkaistiin kahdesti kuussa. Alkuun se oli sanomalehtimäinen (irtosivuinen), mutta vuoden 1950 alusta se muuttui aikakausilehtimäiseksi (nidotuksi). Pekka Puupää sijoittui lehdessä yleensä viimeiselle tai toiseksi viimeiselle sivulle. Ks. Liite 3.

⁶⁷Elanto 15.4.1950, Pekka Puupää vaikuttanut 25 vuotta.

Puupään kaltaisille sanomalehtisarjakuville oli tyypillistä jatkuvuus ja ne muodostuivat lukijoille rituaaleiksi, joista lehdet luopuivat vastahakoisesti⁶⁸. Fogeli myös pakinoi lehteen vuosina 1950 - 1951 omalla Pyttypannu-palstallaan ajankohtaisista aiheista⁶⁹.

Fogelberg osallistui myös Elannon henkilöstölehden, Työtöverin tekemiseen, joka alkoi ilmestyä vuonna 1924 (ks Liite 4).⁷⁰ Fogeli piirsi siihen Herra Pätää, joka siirtyi myöhemmin vakituiseksi henkilöksi Puupään seuraksi Kuluttajain Lehteen.⁷¹ Fogelberg kirjoitti lehteen mainostamisesta sekä pakinoi erilaista aiheista. Fogelberg oli mukana myös Elannon henkilökunnan lehden, Elannon Mehiläisen tekemisessä piirtäen ja kirjoitellen siihen.⁷² Pekka Puupää-tarinat oli räättälöity kulloisenkin julkaisijansa tarpeisiin siten, että jos niissä mainittiin esim. Kuluttajain Lehti, niin Elanto-lehdessä ja Konsumentbladetissa sen tilalla mainittiin kyseisen lehden nimi. Ainoastaan Työtöverissa julkaistiin sellaisia sarjoja, jotka eivät ilmestyneet muissa lehdissä.

1.4 Tutkimustehtävä ja menetelmät

Koska tutkin suomalaista yhteiskuntaa Pekka Puupää-sarjakuvien kautta, se on edellyttänyt Fogelbergin Puupää-tuotannon kartoittamista. On ollut tärkeää selvittää sarjan piirtäjän Ola Fogelbergin lähtökohdat, koska koko sarjakuva kumpuaa niistä. Tässä on hyvä huomioida mainonnan merkitys, sillä Fogelberg toimi pääasiassa Elannon mainospäällikkönä. Myös mainokset heijastavat sarjakuvien tavoin yhteiskuntaa, mutta sen tutkiminen tässä yhteydessä ei ole tarpeellista⁷³. Fogeli kuvasi Suomea Pekka Puupään kautta, joten olen pyrkinyt tutkimaan suomalaista

⁶⁸Heikkinen 1991, 47.

⁶⁹Elanto 1950 - 1952.

⁷⁰Lehteä julkaistiin kuudesti vuodessa ja ne koottiin yhteisen sisällysluettelon avulla "samoihin kansiin" ja sivut numeroitiin juoksevasti. Kurikka & Takkala 1983, 319.

⁷¹Ensi kerran Pätkä seikkaili Työtöverissa 1929 ja jatkoi pitkää uraansa siinä vuoden 1943 loppuun. Myöskin Pekka seikkaili ystävänsä kanssa Työtöverin sivuilla. Ensimmäisen kerran Pekka esiintyi lehden mainoksessa loppuvuodesta 1927 ja sarjakuvamuodossa hän teki ensi esiintymisensä vuoden 1929 alussa. Viimeisen kerran Pekka ja Pätkä seikkailivat Työtöverin sivuilla v. 1943, jolloin Fogelberg alkoi julkaista Puupää-vuosikirjoja.

⁷²Elannon henkilökunnan lehti ilmestyi jo v. 1936. Se oli aluksi ilman nimeä, mutta pian sen nimeksi valittiin Mehiläinen. Honkanen 1994, 79.

⁷³Ks. lisää Niskanen 1996, 22 - 26.

yhteiskuntaa ja sen tapahtumia siltä osin, kuin ne Puupää-sarjakuvissa näkyivät. Tätä varten olen luetteloinut ja koonnut tärkeimmät tiedot (aihe, juoni, henkilöt, tapahtumapaikka, erikoispiirteet) kaikista Kuluttajain Lehdessä, Konsumentbladetissa, Elanto-lehdessä sekä Työtoverissa vuosina 1925 - 1952 ilmestyneistä Pekka Puupäistä. Tämä laaja tutkimusmateriaali antaa kattavan aineiston tutkimusta varten.

Sarjakuvista kokoamastani tutkimusmateriaalista olen luokitellut yhtenäisempiä kokonaisuuksia Fogelin aiheita koskien, sekä nostanut esiin selkeästi eroavia asioita. Olen vertaillut näitä tarkemmin ajanjakson todellisiin tapahtumiin. Ruutujen ja rivien välistä olen pyrkinyt selvittämään muutosta, jota tiettyinä aikoina tapahtui sekä sitä, millä tavalla suomalaisen yhteiskunnan muutokset ovat heijastuneet Pekka Puupää-sarjakuvaan. Samalla ero Fogelbergin (sarjakuvan piirtäjänä) ja Pekka Puupään (sarjakuvan päähenkilönä) välillä pienenee ja he sekoittuvat monilta osin samaksi henkilöksi, jonka elämää ja kokemuksia sarjakuva kuvasi.

Tutkimuksessa käyn ensin lyhyesti läpi Fogelbergin henkilökuvan ja aseman, sekä Puupään synnyn ja vaiheet. Sarjakuvissa esiintyvä sosiaalinen ja poliittinen tilanne on tärkeä selvittää. Sitä varten nostan esiin ajan politiikan ja maata koetelleet kriisit. Olennaista on myös Puupäiden arkielämä. Tarkkailen sen muutosta, koska se heijasteli samalla yhteiskunnan muutoksia. Puupää-tarinoiden teemat ja rakenne ovat tärkeitä sen selvittämiseksi, mitä Fogelberg on halunnut sarjakuvassaan tuoda esiin. Tässä olennaisimpia ovat tarinoiden teemat. Niiden aihepiirien avulla saa hyvän kuvan Pekka Puupään elämästä, joka peilasi monesti hyvin tarkasti todellisuutta. Myöskin henkilöiden ja tapahtumamiljöön kartoittaminen tarjoavat tietoa Puupään maailmasta ja toimintaympäristöstä. Nämä ovat johtaneet juurensa Fogelbergin omista kokemuksista ja sen tähden on tärkeää tarkastella myös hänen elämänsä. Jokaisella sarjakuvan tekijällä on oma tyylinsä ja jokainen lukija lukee sitä omista lähtökohdistaan. Nämä ovatkin osallisia yhdistävässä kulttuurisessa kontekstissa, jossa sarjakuvan merkitykset syntyvät.⁷⁴ Tämä on tärkeää omassa tutkimuksessani, jossa sen osalta on otettava huomioon juuri sen historiallinen ympäristö⁷⁵. Kuluttajain Lehdessä julkaistujen sarjakuvien lisäksi on siis hyvä muistaa myös sen lukijakunta.

Kulttuurihistorioitsija Keijo Virtanen toteaa, ettei tietoa ole ilman menetelmää, vaan se perustuu historioitsijan näkemykseen menneisyydestä. Tällä hän

⁷⁴Herkman 1998, 21.

⁷⁵Sihvola 2000, 108 - 109.

tarkoittaa, ettei historia ole sama kuin menneisyys, vaan sen tulkintaa, esittämistä ja kuvaamista olemassa olevan todistusaineiston varassa. Pekka Puupää-tutkimuksessa tämä onkin lähtökohtani, sillä tavoitteenani ei ole täydellinen menneisyyden kuvaus, vaan selvittää millä tavalla Ola Fogelberg kuvasi suomalaista yhteiskuntaa Pekka Puupään kautta. Tässä Virtasen mukaan tutkija nouseekin merkittäväksi menneisyyden tulkitsijaksi. Hän määrittelee kulttuurihistorian olevan yksittäisen tutkijan tuotos, jossa tällä on omat lähtökohdat ja ongelmanasettelut.⁷⁶ Tämä tarkoittaa, ettei ole yhtä todellisuutta, vaan erilaisia näkökulmia todellisuudesta. Hän onkin tässä aivan oikeassa, sillä käyttämästäni aineistosta eri tutkijat saattaisivat saada hieman erilaisia tuloksia.

En ole halunnut luoda pelkkää elämäkertaa Fogelbergin osalta, vaan selvittää hänen taustoja ja toimia riittävästi verratakseni hänen sarjakuvaansa todellisuuden tapahtumiin. Pentti Renvallin mukaan historiantutkimus ei ole pelkkää varmojen tietojen etsimistä menneisyydestä, vaan ymmärrettävän kuvan aikaansaamista menneisyydestä. Koska menneisyyden ihminen on aktiivinen tekijä, kaikki menneisyyden tapahtumat liittyvät ihmisen toimintaan.⁷⁷ Juhani Myllyn mukaan menneenkuvaukset avautuvatkin kunnolla vasta laajemmissa sosiokulttuurisissa yhteyksissä⁷⁸. Näin kävi myös Fogelbergin Puupää-sarjakuvien suhteen, joista tutkimuksen edetessä löytyi koko ajan enemmän viittauksia ajanjakson historiallisiin tapahtumiin.

Olen hahmottanut Ola Fogelbergin elämää erityisesti Puupään ajalta, mutta myös ennen sitä. Ymmärtääkseen hänen lähtökohtansa, on tunnettava hänen taustansa eli aikaisemmat toimet ja koulutus. Renvallin mukaan historiallista henkilöä voisi käsitellä lähteissä olevana kronologisena sarjana, joka muodostaa henkilön elämänkulkua vastaavan aikasarjan. Tätä sarjaa seuraamalla pystymme kokoamaan tietoa henkilön vaiheista. Kaikki ajanjaksot eivät kuitenkaan ole yhtä merkittäviä. Renvall kuuluttaa henkilökuvan tekijältä jonkin jakson esiin nostamista. Tällaisen jakson määrittelemisessä voivat apuna toimia esimerkiksi erilaiset toimet, joissa henkilö on toiminut. Fogelbergin osalta juuri tällaisia olivat Elannon mainospäällikön virka sekä hänen muut tehtävänsä. Renvall painottaa historiallisen henkilön toimintaa enemmän kuin motiiveja, joita hän pitää epämääräisinä ja

⁷⁶Virtanen 1987, 18; 120 - 121.

⁷⁷Renvall 1965, 233.

⁷⁸Mylly 2000, 125.

vaikeasti tulkittavina.⁷⁹ Fogelbergin osalta hänen sarjakuviaan voi pitää hänen toimintanaan. Siksi pyrinkin tutkimaan hänen kuvaamaansa yhteiskuntaa sen kautta. Muutoin Fogelbergin henkilökohtaisten motiivien ja ajatusten selvittäminen tuntuukin hyvin vaikealta ja osin tarpeettomalta.

Olen pyrkinyt materiaalin kokonaisvaltaiseen käyttöön lukemalla tutkimusajankaksoni lehtiä ja kirjoja, sekä mahdollisimman paljon aiheeseen liittyvää kirjallisuutta. Olen kuitenkin käyttänyt sarjakuvaa pääasiallisena lähdemateriaalina. Kulttuurihistoriassa kokonaisvaltaisen tiedon saavuttamiseksi Virtanen peräänkuuluttaa lähdeaineiston suhteen ennakkoluulottomuutta. Tämä taas edellyttää lähdeaineiston, aikalaismateriaalin sekä tutkimuskirjallisuuden tuntemista joka antaa vapautta lähdeyyppin valintaan.⁸⁰ Myllyn mukaan tekstien ja kuvien merkitystä ei voi ymmärtää ilman niiden konteksteja⁸¹. Tämä koskee erityisesti Fogelbergiä itseään ja Kuluttajain Lehteä. Tutkimuksessa on muistettava myös Kalelan korostama valtiollisten ja poliittisten tapahtumien sekä tavallisten ihmisten yhdistäminen. Hänen mukaansa molempia näkökulmia tarvitaan.⁸² Olen pyrkinyt tuomaan tätä esiin tutkimuksessani, jossa Pekka edustaa ns. tavallista ihmistä valtiollisten ja yhteiskunnallisten tapahtumien pyörteissä.

Tutkimukseni tärkein kysymys on: Miten Suomen yhteiskunnallinen tilanne näkyi Ola Fogelbergin piirtämissä Pekka Puupää-sarjakuvissa? Tässä tärkeää on ajankohtaisuus ja päivänpoliittisuus, koska Puupää ilmestyi Kuluttajain Lehdessä viikoittain. Monet Puupäästä kirjoittaneet ovat tutkineet lähes yksinomaan sarjakuvakirjoissa olleita tarinoita ja menettäneet siinä mahdollisuuden ajankohtaisten huomioiden tekemiseen. Lisäksi tutkimuksessa huomioin, mitä asioita Fogelberg toi esiin sarjakuviansa sivuilla. Yhteiskunnallisen ja poliittisen tilanteen kuvaamisen lisäksi tarkastelen ajan myötä muuttuvaa arkea. Arjen tarkastelu antaa hyvän kuvan ajanjakson arkielämästä. Myöskin koko tutkimuksen ajan on muistettava Fogelbergin lähtökohdat, eli osuustoiminnallinen tausta ja se ympäristö, jossa hän eli ja työskenteli. Tutkimukseni on pääasiassa laadullinen, mutta sarjakuvien teemoja, henkilöitä ja tapahtumapaikkoja koskevat tilastot tukevat sitä.

⁷⁹Renvall 1965, 234, 240 - 248.

⁸⁰Virtanen 1987, 93; 99.

⁸¹Mylly 2000, 130.

⁸²Kalela 1993, 142 - 143.

2 OLA FOGELBERGIN PEKKA PUUPÄÄ

2.1 Taiteilija Fogelin elämäntyö

Ola Fogelberg syntyi 20.7.1894 Oulunkylässä. Hän valmistui ylioppilaaksi 1914 ruotsalaisesta Normaalilyseosta⁸³. Hän pyrki kauppakorkeakouluun, mutta epäonnistui pääsykokeessa suomen kielen osalta⁸⁴. Hänen heikko suomenkielen taitonsa näkyi myöhemmin myös Puupää-tarinoiden kielessä ja otsikoinnissa. Epäonnistumisensa jälkeen Fogelberg päätti ryhtyä vapaaksi taiteilijaksi ja sanomalehtimieheksi⁸⁵. Hänen piirtäjäuransa alkoi v. 1915 pilalehdissä. Uransa alkuvaiheessa hän piirteli moniin erilaisiin pilalehtiin ja hän oli myös merkittävimmän vasemmistolaisen työväen pilalehden Kurikan tärkein kuvittaja vuonna 1917.⁸⁶ Juhani Mylläri pitää Fogelbergiä etevimpänä ja koulutetuimpana kaikista Kurikan piirtäjistä. Lisäksi hänen taustansa oli hyvin erilainen verrattuna muihin vasemmistolaisiin lehtiin piirtäneisiin taiteilijoihin, sillä Fogeli oli lähtöisin ylemmästä yhteiskuntaluokasta. Hänen isänsä oli revisioneuvos ja äiti kuului aatelistöön⁸⁷. Tästä huolimatta hänen kuvituksensa Kurikassa oli ideologisesti varsin vapaata.⁸⁸

Helmi Riitta Honkasen mukaan Ola Fogelberg oli sosiaalidemokraattisesti suuntautunut, joskaan ei kuitenkaan mikään poliitikko⁸⁹. Toto Kaila toteaa Pirjo Santosen haastattelussa isänsä olleen ajatustavaltaan sosiaalidemokraatti, muttei suoranaisesti mukana politiikassa⁹⁰. Kailan mukaan hän ei jättänyt jälkeensä dokumenttiaineistoa poliittisista mielipiteistään⁹¹. Kuitenkin

⁸³Honkanen 1994, 40.

⁸⁴Santonen 1985, 73.

⁸⁵KL 19.7.1943, Pekka on kiltti poika.

⁸⁶Jokinen 1996a, 19; Varho 1996, 169 - 170.

⁸⁷Olan isä oli revisioneuvos Carl August Fogelberg ja äiti Ebba Rosalie von Mickwitz. Kuka kukin oli 1961, 107.

⁸⁸Mylläri 1983, 99 - 100.

⁸⁹Honkanen 1994, 39, 79.

⁹⁰Santonen 1985, 75.

⁹¹Mylläri 1983, 99 - 100.

Fogelberg istui Lauttasaaren kunnanvaltuustossa SDP:n riveissä. Tosin Kuluttajain Lehti vähätteli tätä, eikä pitänyt sitä kovinkaan merkittävänä.⁹² Fogelbergin poliittisen näkökannan osalta on selvä ristiriita Myllärin tietojen ja Toto Kailan lausuntojen välillä, sillä Mylläri tuo enemmän esiin Fogelin "puolueettomuutta".

Parhaiten Fogelbergiä kuvasi hänen oma vaimonsa, joka luonnehti miestänsä ensisijaisesti taiteilijaksi.⁹³ Heikki Jokisen mukaan Fogelin ideologia oli enemmänkin yleishumanistinen kuin selkeän poliittinen.⁹⁴ Fogelbergin ideologian määrittelylle ei mielestäni kannata uhrata enempää aikaa, sillä hänen työnsä puhuvat puolestaan. Kuluttajain Lehden Pekka Puupäättä ajatellen Fogelbergin ajatusmaailma varmasti muuttui sarjan aikana, sillä pitihän se sisällään varsin pitkän ajan ja hyvin merkittäviä tapahtumia. Pekan seikkailujen alkuvaiheessa Fogeli on saattanutkin olla enemmän kallellaan osuustoimintaan ja sosiaalidemokraatteihin päin, mutta myöhemmin hänen töissään korostui Jokisen mainitsema yleishumanistinen puoli.

Fogelberg piirteli 1910-luvun puolivälin jälkeen moniin lehtiin⁹⁵. Pilakuvien piirtämisen lisäksi hän toimi myös toimittajana ja avustajana useissa lehdissä.⁹⁶ Väinö Tanner pestasi Fogelbergin Elannon mainospiirtäjäksi jo 1916, jolloin hän piirsi jo toiseen Kuluttajain Lehden näytenumeroon 1916 mainoksen pitäen siinä osuuskaupan puolta yksityiskauppiaita vastaan.⁹⁷ Myöhemmin Fogelberg toimi Elannon ensimmäisenä mainospäällikkönä v. 1918 - 1945, kunnes erosi tehtävästään. Fogelbergin kausi Elannossa oli melkein saman mittainen kuin Tannerin. Honkasen mukaan Tanner ja Fogeli tulivat hyviksi ystäviksi ja "aateveljiksi". Asmo Alho, joka oli Elannolla Fogelbergin piirtäjänä, kertoi tämän olleen ase kädessä valmis puolustamaan Tanneria.⁹⁸ Tannerista kirjoitetut elämäkerrat eivät kuitenkaan tue tätä väitettä millään tavalla, koska ne eivät mainitse

⁹²KL 19.7.1943, Pekka on kiltti poika.

⁹³Honkanen 1994, 79.

⁹⁴Jokinen 1996b, 87.

⁹⁵Fogeli piirsi mm. Elanto-lehteen, Kurikkaan, Suomen Kuvalehteen ja Veli Giovannin Pilajuttuihin. Tolvanen 1996, 6.

⁹⁶Fogeli ehti olla muutamien lehtien päätoimittajana, kuten Työväen Urheilulehden (1917-18). Hän avusti myös sanomalehtiä kuten Hufvudstadsbladetia. Santonen 1985, 74.

⁹⁷Nuutinen 1991, 410.

⁹⁸Honkanen arvelee tämän (Tannerin mahdollisen puolustamisen) tapahtuneen ilmeisesti sosiaalidemokraattisen hallituksen aikana, jolloin Tanner oli pääministerinä ja kommunistinen puolue ahtaalla. Honkanen 1994, 39 - 40, 43.

Fogelbergiä lainkaan. Tietysti hänen em. "epäpoliittinen" asemansa saattoi vaikuttaa tähän, sillä poliittisen historian tutkijoita ei välttämättä kiinnosta henkilö, joka ei ole mukana politiikassa. Jos Fogelberg olisi ollut Tannerin hyvä henkilökohtainen ystävä, olisi kuitenkin voinut odottaa että hänet mainittaisiin Tannerin elämänerroissa.

Fogelberg sai Tannerilta vapaat kädet mainonnan suhteen, vaikkei tämä antanut paljoakaan arvoa mainoksille. Elannon jäsenmäärä kasvoi koko Fogelbergin kauden ajan (1925 - 52) 30 000:sta lähes 100 000:een⁹⁹. Fogelbergin ansiota jäsenmäärän kasvuun on vaikea arvioida, mutta hänen työnsä Elannon mainospäällikkönä on varmasti vaikuttanut siihen. Honkasen mukaan Elannon mainonta kehittyi erityisesti Fogelbergin johdolla. Mainosten lisäksi Fogelberg teki kuvakirjoja (jotka olivat sen ajan mainontaa), myyntikirjeitä sekä kokeiluja iirispainon, sabloonankäytön ja linoleumpainon alalla.¹⁰⁰ Elanto oli hyvin edistyksellinen mainonnan suhteen, sillä KK ja OTK aloittivat mainostoimintansa vasta 1923. Mainonta ei vielä vuosisadan alussa ollut kovin pitkälle kehittyneitä ja KK käytti mainonnan ohella asenteiden levittäjinä juuri lehtiä, mutta myös elokuvia ja radiota.¹⁰¹

Honkanen kertoo Fogelbergin ja Elannon saaneen vaikutteita työväenlehdistä Englannista, josta koko osuustoiminta oli saanut alkunsa. Tämä on mahdollisesti koskenut myös sarjakuvaa.¹⁰² Fogelberg ihaili ruotsalaista aikalaistaan Albert Engströmiä, joka pilkkasi kuvissaan mm. aatelista, pappeja ja porvaristoa¹⁰³. Pekka Puupäättä on usein pidetty Fogelin tunnetuimpana työnä, mutta pääasiassa hän oli kuitenkin Elannon mainospäällikkö¹⁰⁴. Elannon mainostoimintaa kehittämällä Fogelberg nousi Suomen mainosmiesten eturiviin ja toimi jopa Suomen mainosyhdistyksen johtokunnassa¹⁰⁵. Fogelilla oli työnsä taustalla runsaasti opintoja. Hän opiskeli vuosina 1919 - 20 taidetta Pariisissa, Italiassa ja Leipziginissä sekä

⁹⁹Puoli vuosisataa Elantoa 1955, 30.

¹⁰⁰Mainos-sana keksittiin v. 1928, jolloin Suomen Kuvalehti järjesti kilpailun reklaami-sanan suomenkielisestä versiosta. Honkanen 1994, 43; Hovi 1990, 9.

¹⁰¹KK:n mainoskeskus perustettiin 1932. OTK:lla oli myös oma mainososasto ja nämä tekivät rinnakkain töitä osuuskaupoille. Niskanen 1996, 44, 144.

¹⁰²Honkanen 1994, 68.

¹⁰³Rislakki 1998, 62.

¹⁰⁴Honkanen 1994, 43, 60 - 61.

¹⁰⁵KL 19.7.1943, Pekka on kiltti poika.

trikkifilmitekniikkaa Berliinissä ja New Yorkissa¹⁰⁶. Tämä olikin yleistä, sillä mainoskuvien tekijät olivat yleensä kirjapainoalan ammattilaisia, jotka olivat opiskelleet ulkomailla¹⁰⁷. Opintojensa lisäksi Fogeli kierteli mm. Euroopassa ja Afrikassa¹⁰⁸.

Sodan aikana Fogelberg teki puolipäivätyötä toimien Elannon palopäällikkönä, väestönsuojeluryhmän johtajana ja hoitaen ilmavartiota.¹⁰⁹ Hän oli sota-aikana mukana myös "propaganda-aseveljien" kiertueilla¹¹⁰. Fogelin ollessa Lapissa tällaisella kiertueella kuorma-auto ajoi ojaan. Sen seurauksena Fogelbergiltä murtui selkäranka ja hän joutui olemaan monta kuukautta sairaalassa kipsissä. Sota-aika oli muutenkin Fogelbergin perheelle hyvin raskas, sillä sen lisäksi että Fogeli itse oli pitkään sairaalassa, sodassa kuolivat perheen poika Bengt ja Toto-tyttären aviomies. Lisäksi Fogelberg menetti myös Porkkalassa olleen maatilansa.¹¹¹

Fogeli erosi Elannon palveluksesta v. 1945 ja muutti Tammisaareen maanviljelijäksi ja vapaaksi taiteilijaksi. Tämän jälkeen hän kierteli Lönnrotin hengessä ympäri Suomea keräten aiheita ja kuvaten kaikkea näkemäänsä Pekka Puupää-sarjakuvissa. Toto Kailan mukaan Fogelberg oli sodan jälkeen monista menetyksistään johtuen hyvin väsynyt ja tarvitsi lepoa ja rauhaa¹¹². Fogelberg toimi tiloillaan maanviljelijänä, mutta Kuluttajain Lehti kuvaili sitä Fogelin haastattelussa enemmänkin harrastukseksi¹¹³. Kanarian saarten matkan jälkeen Fogeli sairastui vakavasti ja tauti osoittautui myöhemmin haimasyöväksi. Fogelberg kuoli tähän 25.8.1952 kesäkodissaan Skåldön Norrmarkissa.¹¹⁴

Lyhyen katsauksen Fogelbergin henkilökuvaan voi tehdä erilaisten

¹⁰⁶Kuka kukin oli 1961, 107 - 108.

¹⁰⁷Hovi 1990, 76 - 77.

¹⁰⁸KL 19.7.1944, Pekka on kiltti poika.

¹⁰⁹Fogelberg osallistui jo nuorena VPK-toimintaan ja toimi 5 vuotta Lauttasaaren palopäällikkönä. Honkanen 1994, 76 - 77; KL19.7.1943, Pekka on kiltti poika.

¹¹⁰VTL värväsi tunnettuja viihdetaitelijoita tekemään viihdytyskiertueita sotilaille. Nämä koostuivat pääasiassa asevelvollisista taiteilijoista, mutta myös siviilejä oli mukana. Fogelbergin "propaganda-aseveljistä" ei ole sen tarkempaa tietoa. Koskimies 1991, 136 - 137.

¹¹¹Honkanen 1994, 76 - 78; Santonen 1985, 74, 78.

¹¹²Kaukoranta & Kempainen 1982, 177; Santonen 1985, 78.

¹¹³KL 19.7.1943, Pekka on kiltti poika.

¹¹⁴Elanto 13.9.1952, Pekan isä poissa; Honkanen 1994, 79.

haastattelujen ja hänet tunteneiden ihmisten avulla. Honkasen mukaan Fogeli kuvasi itsensä Pekkana ja hänen hyvän ystävänsä Elannon johtaja Pekka Pitkäsen Pätjänä. Fogeli istuskeli usein kahviloissa aiheita etsien ja oli luvannut Elannossa 10 markkaa jokaisesta Puupää-aiheesta. Elanto-lehden päätoimittaja ja Fogelin hyvä ystävä Martti Larni totesi Fogelin olleen pohjimmiltaan herkkä, filosofinen ja persoonallinen keksijä, joka teki usein erilaisia kepposia. Asko Alho taas luonnehti Fogelbergiä ystävälliseksi ja innoittavaksi esimieheksi.¹¹⁵ Yrjö Kallinen kuvaili Fogelbergiä tämän muistokirjoituksessa “ennen muuta omalaatuisuuteen saakka persoonalliseksi ihmiseksi”, jonka tuhannet tunsivat Helsingissä.¹¹⁶ Elanto-lehden muistokirjoitus kuvaili Fogelia monitoimiseksi taiteilijaksi, joka oli poikamaisen iloinen, impulsiivinen ja elämänmyönteinen¹¹⁷.

Käsittelen Fogelbergiä pääosin Pekka Puupään hahmon kautta. Vaikka Fogelberg oli paljon muutakin kuin taiteilija ja Pekka Puupään luoja, olen tässä yhteydessä pyrkinyt kuvaamaan hänet sellaisena, kuin hän oli Pekkaa tehdessään. Fogelbergiä käsiteltäessä on huomioitava myös hänen lähtökohtansa ja ammattinsa sekä esimerkiksi hänen keksijänluonteensa ja matkat, joiden kokemuksia hän välitti Pekan kautta Suomen kansalle. Samalla hänen oma persoonansa heijastui ikään kuin Pekka Puupään taustalla. Fogelberg oli ilmeisen monimuotoinen persoona, sillä hänestä kirjoitetuissa jutuissa on paljon ristiriitaisuuksia. Häntä kuvailtiin taiteilijaksi ja leppoisaksi mieheksi, mutta samalla häntä pidettiin suurena organisoijana¹¹⁸. Taiteilijat eivät useinkaan ole suuria organisaattoreita. Myös hänen poliittista kantaa ja aktiivisuutta on ollut vaikeaa selvittää.

2.2 Sarjakuvasankari Pekka Puupää

Fogelbergin päätyö sarjakuvan saralla oli Pekka Puupää, vaikka hän teki muitakin sarjakuvia. Ennen sisällissotaa Fogeli kehitteli Kiljusten herrasväen luojaan Jalmari Finnen kanssa Suomen ensimmäisen sarjakuvasankarin, Janne Ankkasen. Se osoitti Fogelin kykenevän hyvin terävään poliittiseen satiiriin.¹¹⁹ Pekka Puupään lisäksi

¹¹⁵Honkanen 1994, 43, 49, 67.

¹¹⁶KL 3.9.1952, Ola Fogelberg.

¹¹⁷Elanto 13.9.1952, Pekan isä poissa.

¹¹⁸Honkanen 1994, 60 - 61.

¹¹⁹Janne Ankkasen oli ensimmäinen “täysverinen” sarjakuvasankari, joka oli hyvin poliittinen ja anarkistinen sarjakuva. Sen aiheet olivat sisällissodan jälkeen liian polttavia ja

Fogelin muita hahmoja olivat Herra Pätkä, Avulias Aatu, sekä lasten seikkailusarjan Pupu ja Pelle.¹²⁰

Pekka Puupää oli ensimmäinen säännöllisesti ilmestynyt kotimainen sarjakuva¹²¹. Fogelberg piirsi sitä yleensä kuuden ruudun stripin viikossa ja tekstit olivat kuvien alla, eivätkä puhekuplissa, kuten nykyään.¹²² Fogelin käyttämä malli oli ajalle tyypillistä, mutta amerikkalaisten vaikutteiden levitessä puhekuplien käyttö yleistyi 30-luvulla. Tästä huolimatta Fogelberg pysyi koko ajan tyylilleen uskollisena.

Fogelberg kirjoitti Puupää-sarjakuvat ruotsiksi. Tämä onkin suuri ongelma Puupää-tarinoiden tutkimisessa, sillä Kuluttajain Lehdissä ilmestyneiden suomenkielisten tekstien alkuperää on vaikea määritellä. Heikki Jokinen toteaa Suomalaisen sarjakuvan ensyklopediassa jonkun muun toimituksessa viimeistelleen tekstit ennen painamista¹²³. Toto Kaila taas kertoo isänsä tehneen tekstit itse, mutta jos (suomen) kieliasu ei oikein onnistunut, niin joku korjaili virheet toimituksessa ja myöhemmin Toto itse auttoi käännöksissä¹²⁴. Tässä on hyvä muistaa jo aiemmin mainittu Fogelbergin keho suomenkielen taito. Puupään tekstien käännöstä ei voi siis aivan tarkasti määritellä. Ongelmana on se, onko suomenkielisen tekstin kirjoittanut Fogeli, Toto vai "joku" muu toimituksessa. Tämä on erityisen ongelmallista siksi, ettei Pekka Puupään kieli Kuluttajain Lehdessä ole välttämättä kokonaan Fogelin päästä ja kynästä. Oletan kuitenkin Puupää-sarjakuvia käsitellessäni niiden tekstien olevan Fogelbergin itsensä kirjoittamia.

Fogelberg kertoi Kuluttajain Lehden haastattelussaan Pekka Puupään nimen syntyneen ikään kuin vahingossa. Fogelberg ja Jalmari Finne tekivät Suomen Kuvalehteen "Janne Ankkänen"-nimistä sarjakuvaa, jota katsoessaan Finne oli tokaissut Fogelille "Tuo nyt on sellainen Pekka Puupää!"¹²⁵. Itse Puupää-hahmo taas syntyi KK:n juhlassa, jossa Fogeli oli tekemässä ns. pikapiirroksia. Fogeli oli onnistunut tekemään juhliissa vahtimestarista varsin ilmeikkään tyypin ja Kuluttajain

se lakkautettiin. Ankkänen ilmestyi Suomen Kuvalehdessä 1917 - 1918 ja myöhemmin Kansan Kuvalehdessä (1943 - 44). Kaukoranta & Kemppinen 1982, 175.

¹²⁰Jokinen 1996a, 19 - 20.

¹²¹Hänninen & Kemppinen 1994, 66.

¹²²Varho 1996, 171.

¹²³Jokinen 1996b, 87.

¹²⁴Santonen 1985, 76.

¹²⁵KL 19.4.1950, Pekka Puupäällä on merkkipäivä.

Lehden toimittajat Suortti ja Uksila pyysivät häntä piirtämään sarjakuvaa säännöllisesti lehteensä. Fogeli hahmotteli sitten uuden hahmonsa Puupää -nimen ympärille.¹²⁶ Kaukoranta on ehdottanut Fogelbergin saaneen vaikutteita mahdollisesti tanskalaiselta ‘Majakka ja Perävaunu’-parivaljakolta tai jopa Chaplinilta¹²⁷. Tämä saattaa pitää paikkansa, sillä Pekassa ja Chaplinissa oli runsaasti samanlaisia piirteitä. Myös Majakka ja Perävaunu-parivaljakko muistutti paljon Pekkaa ja Pätää.

Sarjakuvassa aiheet ja ideat ovat tärkeitä ja samalla myös vaikeimpia keksiä. Fogeli sai paljon kirjeitä ja jopa puhelinsoittoja ihmisiltä, jotka ehdottelivat erilaisia aiheita.¹²⁸ Kuluttajain Lehden haastattelussaan Fogeli valotti tarinoiden syntyä. Hän sanoi idean keksimisen olleen vaikeinta. Tämä on varmasti totta, mutta voisi luulla että politiikasta ja yhteiskunnallisista tapahtumista olisi aiheita riittänyt runsaasti. Fogelin mukaan aiheen keksimisessä saattoi mennä useita päiviä ja öitä tai sitten se saattoi selvitä nopeasti ja samalla syntyä useita muitakin ideoita. Hän on todennut Pekan tarinoiden syntyneen todellisesta elämästä ja usein hänen omista kummelluksistaan. Tässä Fogelin kuvaama arki on varmasti hyvin lähellä todellisuutta, sillä aiheet kumpuavat monesti juuri arjesta. Toto Kaila kertoo myös perheen, tuttavapiirin ja työpaikan kummellusten päässeen mukaan sarjakuviin¹²⁹.

Itse piirtämisen Fogeli sanoi olleen helpompaa. Kun idea oli selvillä, niin stripin piirtämiseen meni noin kolme tuntia, ellei siinä ollut paljon muuta piirrettävää. Pekan osalta hän pyrki ivaamaan määrättyjä heikkouksia. Se ei ollut pelkkää huumoria, vaan ennemminkin tilannekomiikkaa. Fogeli on sanonut haastattelussaan, ettei Pekassa saanut olla huumoria, koska hänen mielestään koko Suomen kansa ei pystynyt sulattamaan sitä joka paikassa samalla tavalla. Mielestäni tämä osoittaa, että Fogelberg oli joutunut tarkasti miettimään, mitä ja kenelle hän sarjakuvaansa piirsi.¹³⁰

Fogeli kuvaili Pekkaa avuliaaksi, auttavaiseksi ja hyväsydämiseksi ihmiseksi, jossa ei ollut mitään ilkeää, vaikka hän tekikin pieniä syntejä.¹³¹ Fogeli

¹²⁶Fogeli avusti Kuluttajain Lehteä ajankohtaisilla pilapiirroksilla. KL 19.7.1944, Pekka on kiltti poika; 19.4.1950, Pekka Puupäällä on merkkipäivä.

¹²⁷Majakka ja Perävaunu sekä Charles Chaplin olivat suosittuja elokuvahahmoja 1920 - 40-luvuilla. Kaukoranta & Kemppinen 1982, 175.

¹²⁸KL 19.7.1943, Pekka on kiltti poika.

¹²⁹Santonen 1985, 73, 77.

¹³⁰Elanto 15.4.1950, Pekka Puupää vaikuttanut 25 vuotta.

¹³¹Elanto 15.4.1950, Pekka Puupää vaikuttanut 25 vuotta.

kertoikin Pekalla olleen inhimillisiä heikkouksia, kuten meillä kaikilla, joiden takia hän joutui monenlaisiin kommelluksiin.¹³² Fogelbergin enemmän tai vähemmän poliittisen taustan lisäksi Pekastakin löytyi poliittisia piirteitä. Eräässä Kuluttajain Lehden Pekka Puupää-tarinassa Pekka kertoi haastattelijalle poliittista kantaa kysyttäessä olevansa “äkkijyrkkä, minkä tahansa puolueen puolesta tahansa”. Lisäksi hän kertoi aikovansa eduskuntaan.¹³³ Tämä osoittaa Fogelin pitäneen Pekkaa ainakin jossain määrin poliittisena.

Pääasiassa Fogeli piirsi sarjakuvia työpöytänsä ääressä, mutta myös matkoillaan. Hän on piirtänyt niitä mm. Saharan hiekalla, sairaalassa ja kesälomalla purjeveneessä. Pekan ilmestyminen oli hyvin säännöllistä ja Fogelberg postitti kesälomallakin valmistuneita sarjoja toimitukseen.¹³⁴ Hän on itse todennut, että jos se on joskus jäänyt ilmestymättä, niin siihen on silloin ollut todella hyvä syy¹³⁵. Tietävästi Fogelberg tai Pekka Puupää eivät joutuneet sensuurin kynsiin, mutta Fogeli on kertonut ainakin yhdestä tarinasta, jonka toimitus oli karsinut pois¹³⁶. Puupäiden piirtäminen oli Fogelbergille yleensä mieluisaa, mutta vuonna 1943 Fogeli kertoi haastattelussaan työnsä olevan hyvin raskasta, koska hän teki samaan aikaan Elannon mainos- ja palopäällikön töitä.¹³⁷ Tosin sota-aikana mainostoiminta oli huomattavasti hiljaisempaa kuin muuten, koska ei ollut paljoakaan mainostettavaa¹³⁸.

Sanomalehtistriippien lisäksi Pekka Puupää ilmestyi v. 1943 lähtien Fogelbergin itsensä kustantamana vuosikirjana¹³⁹. Vuosikirjat koostuivat yleensä aiemmin lehdissä julkaistuista Puupää- ja Pätkä-tarinoista. Niitä mainostettiin

¹³²KL 19.7. 1943, Pekka on kiltti poika.

¹³³KL 11.10.1933.

¹³⁴Elanto 15.4.1950, Pekka Puupää vaikuttanut 25 vuotta; Santonen 1985, 77.

¹³⁵Kerran Fogeli selitti Pekan suulla seuraavassa KL:n numerossa, miksei Puupää ollut ilmestynyt edellisellä viikolla. Siinä Pekka kertoi Kuluttajain Lehden luulle hänen olleen vielä matkalla. Elanto 15.4.1950, Pekka Puupää vaikuttanut 25 vuotta; KL 20. - 28.6.1939.

¹³⁶Fogelberg kertoi haastattelussaan omasta ylilyönnistään, jossa Pekka oli mämminmainosmatkalla pääsiäisenä. Siinä maahan pudonnut mämmi sekaantui pimeällä tiellä ulosteeseen. Fogeli julkaisi itse saman tarinan omassa Pekka Puupää-sarjakuvakirjassaan vuonna 1945. KL 19.7.1943, Pekka on kiltti poika; Pekka Puupää sarjakuvia III 1945.

¹³⁷KL 19.7.1943, Pekka on kiltti poika.

¹³⁸Honkanen 1994, 77.

¹³⁹Tolvanen 1996, 6.

Kuluttajain Lehdessä ja myytiin KK:n myymälöissä. Suosituimmillaan sarja oli 1950-luvun alkupuolella, jolloin kirjat olivat myyntilistojen kärjessä 60 - 70 000 kappaleen myynnillään.¹⁴⁰

Toto Kaila jatkoi isänsä kuoleman jälkeen sarjan piirtämistä Lasse Hietalan kanssa vuoteen 1976 asti, jolloin ilmestyi 33. Puupää-kirja.¹⁴¹ Puupään seikkailujen loppuminen oli Toto Kailallekin helpotus, sillä hänen ei tarvinnut enää etsiä koko ajan uusia ideoita¹⁴². Suomen Filmiteollisuus teki Fogelbergin kuoleman jälkeen 13 suosittua Pekka ja Pätkä-elokuvaa¹⁴³. Niiden kautta Pekka Puupää sai lisää mainetta ja ne vaikuttivat myös kirjojen myyntiin ja suosioon. Sarjakuvien ja elokuvien Puupää ovat kuitenkin erilaisia hahmoja ja elokuvat ajautuivat kauemmas sarjakuvasta. Sarjakuvien Puupää paheineen oli enemmän aikuisille suunnattu, kun taas elokuvat olivat enemmän lasten mieleen.¹⁴⁴ Elokuvan Puupään tutkiminen tai käsitteleminen tässä tutkimuksessa ei ole tarkoituksenmukaista.

¹⁴⁰Jokinen 1996b, 87.

¹⁴¹Julkaisu loppui Elannon siirrettyä myynnin Rautakirjalle, koska myyntipalkkioiden moninkertaistuminen teki uusien kirjojen julkaisun mahdolliseksi. Tolvanen 1996, 7.

¹⁴²Santonen 1985, 78; Tolvanen 1996, 7.

¹⁴³Varho 1996, 176.

¹⁴⁴Varho 1996, 184.

3 PÄIVÄNPOLITIikka

Pekan ja Fogelbergin yhteiselle taipaleelle 1925 - 1952 mahtui paljon tapahtumia. Fogelberg kuvasi ajan tapahtumia Pekka Puupään kautta hyvin tarkasti ja ajankohtaisesti. Alkuvaiheessa osuuskauppa-aate leimasi Puupään seikkailuja, mutta muutoin Puupää-sarjakuvat kuvastivat aikansa yhteiskunnallista tilannetta. Vaikka näkökulma saattoi olla osuustoiminnallinen tai enemmän vasemmalle kallellaan, niin aiheet olisivat voineet hyvinkin sopia monen suomalaisen elämään. Parhaiten Pekan asemaa kuvaa sarjakuva "Pekka Puupää kirjoittaa kirjeen", jossa hän sai postia koko Suomen kansalta, eikä pelkästään Kuluttajain Lehden lukijoilta¹⁴⁵. Kaikista yli 1200:sta Puupää-tarinasta yhteensä 81:ssä teemana oli politiikka, sota tai sen lieveilmiöt. Määrällisesti ne kattoivat vain 7 % tarinoista, mutta niiden merkitys tutkimuksen kannalta oli suuri, koska tutkin juuri yhteiskunnallisia tapahtumia. Käsittelem muita Puupää-tarinoiden teemoja ja aihepiirejä tarkemmin kappaleessa 4.1.

Käsittelem Puupäissä olleita päivänpoliittisia asioita jakamalla ne kahteen osa-alueeseen. Ensimmäisessä luvussa (3.1) näkökulma on selkeästi poliittinen. Siinä käsittelem pääosin Suomen sisäpolitiikkaan liittyviä aiheita. Toinen alaluku (3.2) on painottunut sosiaalisiin kysymyksiin. Tarkastelen siinä sota- ja pula-ajan vaikutuksia Puupäiden elämään. Puupäiden kautta voi myös tarkastella sitä, miten Fogelberg itse koki tapahtumat, sillä aiheet ovat monesti löytyneet hänen lähipiiristään tai omista kokemuksistaan. Vaikka käsittelem suomalaista yhteiskuntaa ja sen heijastuksia Pekka Puupää-sarjakuvissa, on tärkeää huomioida, että Fogeli kuvasi sen kautta myös ulkomaiden asioita. Ne saattoivat usein olla paljon kriittisempiä kuin Suomea koskevat tarinat, koska täällä lukijat olivat lähellä ja osa Fogelbergin elämää.

3.1 Pekka Puupää tutustuu politiikkaan

Vaikka Fogeli kuvasikin Suomea Pekka Puupää-sarjakuvissaan, ei niissä esiintynyt maailma ollut mielestäni kovinkaan tavallinen. Se oli monesti hyvin lähellä todellista tilannetta, mutta Puupää-sarjakuvissa monet epätavallisimmatkin asiat olivat mahdollisia. Esimerkiksi Pekalla oli hyvin läheinen suhde maamme presidentteihin. Samaan aikaan kun Pekka Puupää saapasteli Kuluttajain Lehden sivuille, sai Suomi

¹⁴⁵KL 16.5.1934.

uuden presidentin Lauri Kristian Relanderin. Hänen aikaansa (1925 - 1931) leimasivat useat lyhytaikaiset yhden puolueen hallitukset. Fogelberg kuvasi tätä tilannetta hyvin parodioivasti. Esimerkiksi vuoden 1925 hallituspuola oli niin paha, että presidentti Relander nimitti Pekka Puupään opetusministeriksi. Fogelin mielestä opetusministerin pätevyudeksi riitti KK:n aapiskirjan lukeminen.¹⁴⁶ Tässä erityisen huomionarvoista on se, että Fogeli ei itse päässyt ruotsin kielestä läpi kauppakorkeakoulun pääsykokeessa, mutta hänellä oli varaa irvailla sarjakuvassaan opetusministeri E.N. Setälälle.¹⁴⁷

Vielä 1930-luvulla Suomi oli toipumassa kansalaissodasta ja yhteiskunta oli hyvin kahtiajakautunut. Talouspuola ja äärioikeiston toiminta vaikeuttivat kansakunnan eheytymistä. Fogeli puuttui tähän aiheeseen varovaisesti, mutta hyvinkin kantaottavasti. Hänen tarinassaan "Pekka Puupää näkee ihmeellisen unen" Pyhä Pietari käski Pekan järjestää Suomen asiat (ks. Liite 8). Koska Pekka ei paljoa asioista tiennyt, käytti hän ihannevaltion luodakseen apuna lukijoillekin tuttuja sanomalehtiä "Ajan suuntaa" ja (Suomen) "Sosiaalidemokraattia". Näiden neuvojen mukaan Suomesta piti ajaa pois kaikki "isänmaalliset" ja "lailliset". Sen tuloksena ihannevaltion ainoa asukas oli Pekka¹⁴⁸. Tämä tarina piti sisällään varsin vahvaa ironiaa ajatellen koko kansan yhtenäisyyttä. Tästä voi myös vetää sen johtopäätöksen, että ainakin Fogeli piti itseään (tai ehkä vain Pekkaa) puolueettomana. Tietysti voi olla, että hän vain halusi saada ihmiset ajattelemaan yhteiskunnan kahtiajakoa ja sen mielekkyyttä sekä ennen muuta poliittista tilannetta. Fogelberg korosti tarinassaan, etteivät kummatkaan puolet olleet täysin oikeassa, vaan vikaa oli molemmissa.

Tunnettuna osuustoimintamiehenä Pekka kohtasi muitakin yhteiskunnan ääriilaitoihin liittyviä ongelmallisia tilanteita. Äärioikeiston nousun myötä hänet yritettiin muiluttaa jo kesällä 1930. Teon takana olivat pohjalaiset, jotka luulivat Pekan olleen Vaasassa, koska häneltä olivat housut rikki. He vangitsivat Pekan ja miettiessään mitä tälle tehdä, he joutuivat keskenään riitoihin eri vaihtoehtoista. Osa halusi hirttää ja osa viedä rajan yli. Jotkut olisivat antaneet vain Pekalle selkään. Kiistan aikana Pekka pakeni pohjalaisilta.¹⁴⁹ Tämä oli selkeä

¹⁴⁶Fogeli kritisoi Setälän pätevyyttä ja valintaa presidentin todetessa Pekalle, että "sopivampaa miestä ei voida ajatella tähän hommaan". KL 17.12.1925.

¹⁴⁷Sosiaalidemokraatit arvostelivat opetusministerin lisäksi yleisesti kyseistä Tulenheimon porvaristosta kokoamaa vähemmistöhallitusta (31.3. - 31.12.1925). Setälä, joka oli myös kokoomuksen kansanedustaja päätyi opetusministeriksi P. Virkkusen kieltäytyttyä tehtävästä. Jääskeläinen 1977, 401 - 402.

¹⁴⁸KL 24.1.1934.

¹⁴⁹KL 2.7.1930.

kannanotto sosiaalidemokraattisten kansanedustajien muilutuksiin ja sillä viitattiin Vaasan v. 1930 tapahtumiin, joissa Työn Äänen asianajaja kansanedustaja Asser Salo muilutettiin¹⁵⁰.

Tämä aihe sai Fogelin tarttumaan kynäänsä vielä myöhemminkin. Hän kuvasi tapahtumia Pekan kautta Kuluttajain Lehden lukijoille. Lapuan Liike yritti muiluttaa Pekan vielä uudelleen vuodenvaihteen 1932 ja 1933 molemmin puolin. Ensin hän selvisi kylvämällä epäsopua muiluttajiin (ks. Liite 9), mutta toisen kerran hänen puhetilaisuutensa keskeytettiin. Sen jälkeen Pekalta riisuttiin housut väkivalloin ja lopuksi hänet muilutettiin. Myös tämä viittasi Asser Salon muilutukseen. Jopa Suomen Kuvalehdessä ollut kuva tapahtuneesta on lähes identtinen Fogelin sarjakuvaan piirtämän kanssa.¹⁵¹

Maan sisäiset konfliktit kuitenkin jatkuivat ja Fogelberg käsitteli aiheita sarjakuvansa kautta. Mäntsälän v. 1932 kapinan jälkeen lakkautetun Lapuan Liikkeen kannattajat perustivat Isänmaallisen kansanliikkeen, IKL:n. Se sai vaikutteita fasismista Saksasta ja Italiasta aina univormuista lähtien. Fogelberg viittasi IKL:n ja Mussolinin mustapaitoihin Puupää-tarinassa, jossa Pekka kävi ennustajalla. Tämä ennusti “mustapaitaisen miehen aiheuttavan hankaluuksia”. Pekka luonnollisesti pelkäsi näitä ja yritti olla varuillaan. Lopputuloksena Pekka ravisteli ensimmäistä ilmeisen viatonta mustapaitaista miestä, joka johti siihen että poliisi (jolla myös oli musta paita) vei Pekan putkaan.¹⁵² Fogelberg nosti esiin myös Saksan tilanteen Hitlerin valtaannousun jälkeen. Ainoan kerran Puupää -historiassa Pekka Puupää joutui “lehdistöensuuriin” kohteeksi, kun hän kirjoitti tuoreeltaan uutisia Saksan tapahtumista keväällä 1933. Saksalainen ylisensori pakotti hänet muutamaaan tarinaansa Saksan juutalaisten kohtelusta (ks. Liite 10)¹⁵³. Tämä oli hyvin vahva kannanotto Saksan tapahtumiin.

Myös presidentiksi v. 1931 valittu P. E. Svinhufvud esiintyi Puupäissä. Armeijassa ollessaan Pekka kertoi liioiteltuja sotajuttuja, joissa hän ajoi vihollisen pois maasta. Presidentti kiitti häntä tästä hyvästä. Pekka haaveili myös olevansa kuuluisa kirjailija ja Nobel-voittaja, jota presidenttikin odotti eteisessä ja

¹⁵⁰Siltala 1991, 224 - 225.

¹⁵¹KL 23.11.1932; 15.2.1933.

¹⁵²KL 7.8.1935.

¹⁵³Saksassa hyväksyttiin ns. valtalaki 23.3.1933, joten Fogelberg ja Kuluttajain Lehden lukijat ovat seuranneet tapahtumia hyvin tiiviisti. KL 5.4.1933.

kolmannessa haaveessa presidentti ajoi autolla Puupään talon ohi.¹⁵⁴ Svinhufvudin jälkeen presidentiksi v. 1937 valittua Kyösti Kalliota Fogeli ei maininnut ollenkaan Puupään seikkailuissa. Tämä on varsin merkillistä, sillä Kallio toimi nousukauden ja talvisodan ajan presidenttinä ja oli tulevan punamultahallituksen arkkitehti.¹⁵⁵

Fogeli ei puuttunut Suomen osalta sotaan varustautumiseen, mutta ulkomaisten tapahtumia hän huomioi runsaasti. Esimerkiksi Italian Abessinian sotaretki sai paljon kritiikkiä Fogelilta. Vain muutama päivä hyökkäyksen jälkeen Pekan lähtiessä maailmanympärysmatkalle Pätkä varoitteli tätä italialaisista. Fogeli kritisoi myös Kansainliiton saamatonta toimintaa Italian hyökkäyksen suhteen sekä järjestelmän byrokraattisia kiemuroita.¹⁵⁶

Ajan mukaisesti diktaattorit olivat herkullinen aihe satiirille. Tarinassa ”Pekka Puupää ja akat” Pekka yritti keskeyttää Justiinan ja toisen rouvan jutustelun kertomalla suurena uutisena Mussolinin menneen pelustusarmeijaan ja Hitlerin muuttavan Palestiinaan. Toinen hyvä esimerkki diktaattoreita kohtaan suunnatusta pilkasta oli sarjakuva (ks. Liite 11), jossa Pekka maailman diktaattorina järjestäisi uudelleen Espanjan, Itävallan, Abessinian ja Kiinan asiat.¹⁵⁷ Diktaattorit huomioitiin myös jatkotarinassa, jossa hämäräkauppias myi Pekalle purkillisen ainetta, jota ilman Mussolini, Hitler, Stalin eivät pärjäisi. Pekka maksoi purkista 100 mk ja se sisälsi pelkkää ilmaa. Pekka yritti myydä purkin vielä Pätkälle, mutta paljasti vahingossa sen sisällön. Tähän Pätkä totesi, että ”myy se purkki akselivalloille, koska ne tarvitsevat sitä”.¹⁵⁸ Näissä kaikissa sarjakuvissa oli hyvin purevaa satiiria ja pilkkaa diktaattoreita kohtaan. Fogelbergin näkökulma ja suhtautuminen diktaattoreihin olikin yhtä kielteistä ja hyvin samansuuntaista Tannerin kanssa¹⁵⁹.

Tshekkoslovakian v. 1938 kriittinen tilanne sai Fogelin tarttumaan kynäänsä. Hän kuvasi länsivaltojen välinpitämätöntä ja varovaista suhtautumista Tshekkoslovakian miehitykseen tarinassa ”Pekka Puupää tutustuu nykyajan diplomatiaan”. Siinä Pekka, Pätkä ja heidän ystävänsä tekivät sopimuksen, jonka mukaan auttavat toisiaan hädän hetkellä. Sopimus joutui heti koetukselle, kun

¹⁵⁴KL 9.12.1930; 22.11.1933; 27.5.1936.

¹⁵⁵Kallion vaalivoitto mahdollisti sosiaalidemokraattien ja maalaisliiton välisen punamultahallituksen synnyn. Selén 1991, 270 - 271.

¹⁵⁶KL 2. - 9.10.; 6.11.1935.

¹⁵⁷KL 13.10.1937; 23.3.1938.

¹⁵⁸KL 19. - 26.4.1939.

¹⁵⁹Pikkusaari 1998, 17.

metsässä rosvo yritti ryöstää Pekan. Pekan ystävät jättivät hänet pulaan ja menivät kotiin miettimään asiaa. Tarpeeksi kauan sitä pohdittuaan he päättivät auttaa Pekkaa, jos tämä olisi vielä hengissä. Tshekkoslovakian kriisi vaikutti myös Suomen tilanteeseen ja ilmassa oli jo selkeä sodan uhka, johon maassamme varauduttiin.¹⁶⁰ Ihmiset saivat huokaista rauhassa, sillä sota ei vielä syttynytäkään. Fogeli kuvasi tätä ”Pekka Puupää huhukuumeessa”-tarinassa, jossa Pekka kuuli uutisista sodan syttävän 45 minuutin kuluttua. Hän toimi nopeasti ja nosti kaikki rahansa pankista ja alkoi hamstrata. Kaikki rahat käytettyään Pekka kuuli, ettei sota syttynytäkään.¹⁶¹

Maaailman tapahtumien lisäksi Fogeli kuvasi myös Suomen sisäpoliittista tilannetta. Pekka yritti keskeyttää v. 1938 lokakuun alussa Justiinan juoruilun kertomalla suurena uutisena, että ”hallitus eroaa ja Eerolainen ja Sasu Punanen muodostavat uutta”¹⁶². Tällä Fogelberg tarkoitti Cajanderin johtamaa punamultahallitusta, jota yleisesti kritisoitiin laajasti. Sama hallitus joutui kohtaamaan myös edellä mainitun Tshekkoslovakian kriisin.¹⁶³ Sasu Punanen eli Yrjö Räisänen oli SDP:n kansanedustaja, joka kuului puolueen vasemmisto-oppositioon. Hän pakinoi Suomen Sosiaalidemokraatissa ja vastusti avoimesti Tanneria.¹⁶⁴ Hänen kärkevät mielipiteensä ovat varmasti olleet hyvin tuttuja Fogelin lisäksi myös Kuluttajain Lehden lukijoille.¹⁶⁵

Kun Neuvostoliitto helmikuussa v. 1934 painosti Suomea allekirjoittamaan hyökkäämättömyyssopimuksen, Pekka näki ”aavelentokoneen” ja hälyytti armeijan paikalle.¹⁶⁶ Nämä esimerkit osoittavat Fogelin seuranneen ajankohtaista julkista keskustelua hyvin tarkkaan ja tuoneen sen esiin sarjakuvissaan.

Talvisotaa edeltänyt tilanteen kiristyminen loppukesästä 1939 lähtien näkyi myös Kuluttajain Lehden sivuilla. Lähes kaikki loppuvuoden numerot

¹⁶⁰Tässä on hyvä huomata Fogelbergin tarkka ajoitus, sillä hänen sarjakuvansa julkaistiin jo 28. syyskuuta ja Chamberlain ja Daladier allekirjoittivat Münchenin sopimuksen vasta 30. päivä. Suomen osalta kriisi oli huipussaan juuri 28.9., jolloin Saksan ja NL:n laivastot liikehtivät Itämerellä. KL 28.9.1938; Selén 1991, 290 - 291.

¹⁶¹KL 5.10.1938.

¹⁶²KL 13.10.1937.

¹⁶³Selén 1991, 271 - 272, 290 - 291.

¹⁶⁴Salokangas 1987, 239 - 240.

¹⁶⁵Sasu Punanen kuului myöhemmin ns. ”kuutosiin”, jotka pidätettiin 1941 osallisuudesta valtio- ja maanpetokseen. Vilkuna 1962, 28 - 29.

¹⁶⁶KL 28.2.1934; Selén 1991, 252 - 253.

käsittelivät politiikkaa tai alkanutta sotaa. Jo 16.8. Pekka yritti kuunnella uutisia, jonka jälkeen hän sai monenlaisia opetuksia suurvaltapolitiikasta. Maailmansodan alkua Fogeli huomioi Puupää-tarinoissa uutisten muodossa, vaikkeivät ne vielä Suomea koskettaneetkaan (ks. Liite 12). Pekka haaveili olevansa suuri sotasankari, joka ajoi vihollisen pois maasta. Syyskuun puolivälin jälkeen säännöstely ja säästäminen tulivat mukaan tarinoihin (ks. 3.2).

Ennen talvisodan syttymistä Pekka osallistui väestön evakuointiin, mutta yleisiksi aiheiksi nousivat pommitukset ja pimennykset. Lisäksi Fogeli puuttui huhuihin, joita hän käsitteli mm. Neuvostoliiton aluevaatimuksia koskien.¹⁶⁷ Esimerkiksi stripissä "Pekka Puupää juorussa mukana" Opettaja Viisala kertoi Venäjän oikeista aluevaatimuksista. Tarina kuitenkin muuttui ihmisten suussa niin paljon, että Pekka kertoi viimeisinä uutisina Viisalalle Venäjän vaativan kaikkia maita pohjoisnavan eteläpuolelta.¹⁶⁸ Vaikka sarjakuvissa usein liioitellaankin, on Fogeli tässä osoittanut, kuinka herkästi tiedot saattoivat muuttua ihmisten suussa. Samalla sarjakuva kritisoi huhujen ja kuulopuheiden paikkansapitävyyttä.

Juuri talvisodan alkamisen aattona tarinassa "Pekka Puupää ei ymmärrä politiikkaa" Pekka tuli yöllä myrskyssä kotiin ja herätti vahingossa Justiinan. Tämän tuloksena oli "sotatila kotonakin".¹⁶⁹ Fogelberg oli taas hieman aikaansa edellä, koska tämä symboloi maailmalla myrskyävän sodan siirtymistä Suomeenkin. Lehden julkaisua seuraavana päivänä NL pommitti Helsinkiä. Sodan syttymisen jälkeinen Kuluttajain Lehti oli normaalia lyhyempi, eikä siinä poikkeuksellisesti julkaistu Puupäätä ollenkaan. Talvisodan aikana sotatapahtumia ei käsitelty pommituksia lukuun ottamatta lainkaan. Tämä olikin hyvin yleistä, sillä sodan aikana itse sotatapahtumia ei muutenkaan uutisoitu kovin tarkasti¹⁷⁰. Talvisodan päättymisen jälkeisessä Kuluttajain Lehdessä Pekka palasi takaisin arkeen auttaen Justiinaa kotitöissä.¹⁷¹ Fogeli on saattanut tarinalla tarkoituksellisesti korostaa elämän jatkuvan edelleen normaalisti.

Saksan kanssa solmitusta kauttakulkusopimuksesta johtuen Suomessa

¹⁶⁷KL 16.8.1939 - 19.12.1939.

¹⁶⁸KL 8.11.1939.

¹⁶⁹KL 29.11.1939.

¹⁷⁰Perko 1988, 129.

¹⁷¹KL 27.3.1940.

pohdittiin mahdollisuuksia pysyä sivussa yhä laajenevasta maailmansodasta¹⁷². Syksyllä 1940 Pekka ja Pätkäkin seurasivat vierestä rouviensa välistä välienselvittelyä ja pohtivat “voivatko pysyä tämän suurvaltasodan ulkopuolella”¹⁷³. Tämä kuvastaa niitä tunteja, joita sodan suhteen ihmisillä Suomessa oli. Jatkosota ja siihen valmistautuminen näkyivät myös Puupäiden elämässä. Jatkosodan alku korostui Puupäissä talvisotaa selvemmin. Ensimmäiset sodan aikaiset Puupää-otsikot olivat “Hyvin varustettuna” ja “Varjelijana”. Nimistään huolimatta itse tarinat eivät suoranaisesti käsitelleet sotaa. Pekka oli niissä Justiinan kanssa retkellä mukanaan mm. silitysrauta ja hän suojeli vaimoaan tappamalla käärmeen. Kuitenkin tarinoiden otsikot antavat viittauksen siitä revanssihengestä, jolla uuteen sotaan oltiin menossa.¹⁷⁴

Myös “Pekka Puupää tutkii kuuta”-tarina on hyvä esimerkki sodankäynnin hengestä (ks. Liite 13). Siinä Fogelberg muistutti venäläisten pommituksista käyttäen hyväkseen kuuta ja Pekan tietämättömyyttä. Myöhemmin Pekka rikkoi pimennysmääräyksiä ja rakensi puolustusasemia ja ansoja venäläisiä vastaan sekä naulasi ovensa kiinni desanttien pelossa.¹⁷⁵ Fogelberg on näillä tarinoillaan halunnut mahdollisesti tukea Suomen sotapolitiikkaa, vaikkeivät sosiaalidemokraatit muutoin olleetkaan yltiöpäisen hyökkäyksen tai Suur-Suomi-ajatuksen kannalla.¹⁷⁶

Jatkosodan aikana Fogeli ei Puupää-tarinoissa käsitellyt lainkaan itse sotatapahtumia. Tosin Pekka näytti esimerkkiä mennessä v. 1941 lokakuussa vapaaehtoisena armeijaan¹⁷⁷. Tämä tapahtui samaan aikaan, jolloin Suomen armeija valtasi Syvärin sillanpään ja joukkojen keskuudessa alkoi ilmetä kieltäytymisiä ja karkailua¹⁷⁸. Fogelberg tuki tällä valtion toimia ja Pekka Puupää-hahmokin kävi myöhemmin (ilmeisesti viihdytysjoukkojen mukana) rintamalla esiintymässä

¹⁷²Manninen 1991, 64.

¹⁷³KL 16.10.1940

¹⁷⁴KL 26.6. - 2.7.1941.

¹⁷⁵KL 9.7. - 13.8.1941.

¹⁷⁶Manninen 1991, 75; 94 - 95.

¹⁷⁷KL 8.10.1941. Fogelberg osallistui myös itse sotaan toimimalla sen aikana Elannon puolipäiväisenä palopäällikkönä ja hoiti ilmavartiota. Lisäksi hän lähti vapaaehtoisena sotaan ja kiersi “propaganda-aseveljien” kanssa rintamalla. Honkanen 1994, 76; Santonen 1985, 78.

¹⁷⁸Manninen 1991, 90 - 91.

sotilaille. Tätä uutisoitiin Kuluttajain Lehdessäkin¹⁷⁹. Fogeli auttoi Suomen sotapommiteluja myös korostamalla säästäväisyyttä ja huhujen pois kitkemistä.¹⁸⁰ Lisäksi Pekka osallistui mm. paperin keräykseen, säästäväisyysviikkoon sekä romunkeräykseen mörssäriä varten syksyllä 1942, jolloin vielä yleisesti uskottiin Saksan voittoon¹⁸¹.

Näistä esimerkeistä voikin tehdä sen johtopäätöksen, että Fogelberg osallistui valtion sotapommiteluja tukevaan kampanjaan. Muutoinkaan Kuluttajain Lehden linja ei ollut kovin radikaali, eikä sitä esim. jouduttu sensuroimaan. Lehti noudatteli annettuja ohjeita, eikä arvostellut valtiota tai viranomaisia.¹⁸² Tannerin asema hallituksessa on voinut vaikuttaa lehden linjaan. Fogeli kuvasi sotaa pommitusten aiheuttamien tuhojen ja rintaman osalta "Pekka Puupää sanomalehtikuvaajana"-stripissä. Samalla hän esitti tilanteen, jossa Pekan ottama valokuva julkaistiin neljässä eri lehdessä aivan erilaisissa yhteyksissä¹⁸³. Tällä hän saattoi osoittaa, ettei kaikkea lehdissä ollutta tietoa kannattanut uskoa vaan suhtautua kriittisesti lehdissä oleviin tietoihin.

Sanomalehdet toivat sodan ja sen vaikutukset myös Puupäiden olohuoneeseen¹⁸⁴. Esimerkiksi "Pekka Puupää seuraa politiikkaa"-tarinassa (17.5.1944) Pekka oli niin syventynyt uutisten lukemiseen, ettei lähtenyt kantamaan vettä kaivolta. Tästä suivaantuneena Justiina ajoi hänet ulos. Pekka piti tapausta "ratkaisevana torjuntavoittona".¹⁸⁵ Tämä tapahtui vain hieman ennen NL:n kesäkuun alussa tekemää suurhyökkäystä¹⁸⁶. Puupäiden perhe sai paljon uutisia sodasta radion kautta ja radiouutisia odotettiin innokkaasti.¹⁸⁷ Sanomalehti oli toinen tärkeä

¹⁷⁹KL 24.3.1943, Pekka Puupääkin rintamalla.

¹⁸⁰KL 14.2., 7.8., 23.10.1940.

¹⁸¹KL 28.10. - 4.11.1942; 12.5.1943; Manninen 1991, 101 - 103, 109.

¹⁸²KL 1939 - 1945; Rusi 1982, 359.

¹⁸³Oikeassa kuvassa Pekan ystävä poltti roskia. Lehtien tulkinnat vaihtelivat pommitusten tuhoista ja salaisesta aseesta palaneeseen kestikievariin. KL 19.5.1943.

¹⁸⁴Erityisesti Helsinkiä koskettaneet pommitukset, kuten kevättalvella 1944, heijastuivat Fogelbergin piirroksissa. Maaliskuun alussa Pekka suojautui pommitusta sateenvarjon alle, koska pommisuojaan oli osunut, mutta sateenvarjoon ei vielä kertaakaan. Ks. esim. KL 11.10.1939; 7.4., 8.3.1944.

¹⁸⁵KL 17.5.1944.

¹⁸⁶Manninen 1991, 134.

¹⁸⁷Esim. KL 16.8.1939; 26.11.1941.

informaation ja uutisten lähde. Käsittelen näitä tarkemmin kappaleessa 4.1.4.

Suomen epävarma tulevaisuus ja Neuvostoliiton kanssa v. 1944 maaliskuussa Moskovassa käydyt rauhanneuvottelut näkyivät Puupää-sarjakuvassa¹⁸⁸. Pekka odotti innokkaasti sodan päättymistä tarinassa “Lomautettu rauhanenkeli”. Siinä Pekka veisti puusta rauhanenkelin, jonka aikoi lahjoittaa Haagin rauhanpalatsiin. Yöksi hän rakensi vahvan piikkilanka-aidan sen ympärille. Varkaiden teki enemmän mieli arvokasta piikkilankaa, sillä aamulla koko aita oli varastettu.¹⁸⁹

Välirauhan solmimisen jälkeisellä viikolla Pekka pyrki pysymään ajan tasalla lukemalla innokkaasti uutisia lehdestä. Sodan päättymisen jälkeen Suomella oli suuri tehtävä evakoiden asuttamisessa. Myös Pekka osallistui tämän toteuttamiseen johtamalla henkilökohtaisesti evakuointia. Se ei tapahtunut ilman ongelmia ja Fogeli nosti tarinassa esiin evakuoinnin hankaluuden suurten tavaramäärien ja ihmisten tavaroiden osalta. Pekan toimiston puhelimet pirisivät koko ajan, eikä ihmisten etsimää omaisuutta ole ollut helppo löytää suuresta tavarapaljoudesta.¹⁹⁰ Evakkojen asuttaminen näkyi myöhemmin siten, että Puupäilläkin oli v. 1946 alussa parhaimmillaan kaksikin perhettä sijoitettuna¹⁹¹.

Kiivaana käyneeseen keskusteluun siirtoväestön asuttamiseen Fogelberg ei puuttunut. Suomen ruotsinkieliset piirit eivät halunneet näitä järkyttämään ruotsinkielisten kuntien tasapainoa ja vastustivat evakkojen asuttamista ruotsinkielisille alueille¹⁹². Fogelin olisi voinut odottaa huomioivan evakuoinnista enemmänkin, mutta hän ei käsitellyt aihetta enempää. Siihen saattoi vaikuttaa hänen oma asuinpaikka Tammisaarella ja ruotsinkielinen taustansa. Fogelberg ei käsitellyt myöskään demobilisointia Puupää-tarinoissa edes välillisesti. Vastaavasti Hiroshiman ydinpommia Fogeli kuvasi seuraavana päivänä tarinassaan “Syödä ja tulla syödyksi”. Siinä opetuksena oli se, että aina on isompi kala, jonka syömäksi voi joutua.¹⁹³ Tällä Fogeli on varmasti tarkoittanut Japanin tilannetta, jossa se nousevana

¹⁸⁸Manninen 1991, 120 - 121.

¹⁸⁹Pekan veistotyö saattoi viitata myös asemasodan aikana joukkojen keskuudessa suosittuihin puhdetöihin. KL 5.4.1944.

¹⁹⁰KL 13.9. - 4.10.1944.

¹⁹¹KL 29.1.1946.

¹⁹²Ks. lisää Kulha 1969, 215 - 219.

¹⁹³Pieni kala joutui suuremman syömäksi, jonka Pekka kalasti, mutta joutui vastaamaan teostaan kalaveden omistajalle. Paikalle tullut poliisi ilmoitti onkimisen olevan

suurvaltana jäi sodassa Yhdysvaltojen ja liittoutuneiden jalkoihin.

Suomen kannalta sota-aikana merkittävään rooliin noussut presidentti Ryti tunsu myös Puupään. Tarinassa “Presidenttikutsu” hän kutsui Pekan vieraakseen, mutta tämä ehti hävittää housunsa junassa matkalla linnaan¹⁹⁴. Rydin siirryttyä syrjään syksyllä 1944, maamme presidentin virkaa hoiti C.G. Mannerheim, jonka kanssa Pekka ei ollut missään tekemisissä. Tähän saattoi vaikuttaa myös presidentin loukkaamaton asema sekä Mannerheimin lyhyt aika presidenttinä. Hänen jälkeensä presidentiksi valittiin J.K. Paasikivi keväällä 1946. Hänetkin Puupää tapasi henkilökohtaisesti, koska Pätkä lähetti presidentin nimissä Puupäälle kahvikutsun. Hyväuskoinen Pekka meni linnaan, jossa Paasikivi kohteliaasti tarjosi hänelle kahvia ja sikareita.¹⁹⁵

Fogelberg on kuvannut Puupään aina (Kalliota ja Mannerheimia lukuun ottamatta) presidenttien tuttavaksi ja sen kautta koko Suomen kansalle yhteiseksi hahmoksi. Itsenäisyyspäivänä 1944 Pekka piti puheen, jossa hän rohkaisi Suomen kansaa voittamaan vaikeudet työllä ja olemaan luottavaisia tulevaisuuden suhteen¹⁹⁶. Tosin alkuaikojen oikeistovastaisuus ja osuuskauppahenkisyys ovat saattaneet vaikuttaa oikeistolaisempiin tahoihin hyvin kielteisesti. Myöhemmin Fogelbergin linja muuttui enemmän keskittien kulkemiseksi, eikä hän reagoinut esimerkiksi sodan jälkeisiin maaliskuuhin keväällä 1945 enää millään tavalla, vaikka Kuluttajain Lehti niitä mainostikin.

Fogeli käsitteli sarjakuvissaan sodan lisäksi myös yhteiskunnallisia tapahtumia. Hallitus oli päättänyt leikata setelit v. 1946 uudenvuodenpäivänä saadakseen pakkolainaa valtiolle. Huono-onninen Pekka päätti antaa Justiinalle syntymäpäivälahjaksi sileän 500 markan setelin, koska kaikki tavarat olivat vielä kortilla. Justiinan kohtalona oli monien muiden suomalaisten tavoin menettää puolet rahoistaan¹⁹⁷. Suomessa sodan jälkeen vallinnut epävarmuus näkyi myös Pekan elämässä. “Sisäpoliittisessa kriisissä”-tarinassa Pekka tuli tapansa mukaan yöjalasta vasta aamulla (ks. 4.1.3). Justiina kuitenkin heräsi tähän, jolloin Pekka nokkelasti

luvallista kaikkialla. KL 7.8.1945.

¹⁹⁴KL 19.4.1944.

¹⁹⁵KL 4.1.1949.

¹⁹⁶Maamme jälleenrakentamisessa riitti varmasti töitä ja Fogelberg halusi korostaa tätä ja työn tekemisen merkitystä, vaikka tulevaisuus olikin epävarma. KL 13.12.1944.

¹⁹⁷Setelileikkauksen vaikutus inflaation oli vähäinen, mutta sen kielteiset psykologiset vaikutukset olivat huomattavasti suuremmat. Fogelberg kritisoikin tätä järjestelyä Puupää - sarjakuvassaan. KL 15.1.1946; Pihkala 1991b, 202.

selitti olevansa aikaisin lähdössä ulos asioille. Ulkona oli rankkasade, jossa seisoessaan Pekka totesi: “Sisäpoliittinen kriisi välttyi, mutta tästä ulkopoliitikasta minä en pidä”.¹⁹⁸ Tämän ajankohta on hyvin lähellä Pariisin rauhansopimuksen allekirjoitusta, joten Pekan toteaman takana on mahdollisesti valvontakomissio ja siihen liittyvä Suomen tilanne.¹⁹⁹

Fogelbergin yhteiskuntakuvausta leimasi hyvin tarkka päivänpolitiikan seuraaminen ja useista stripeistä löytyi yhteys todelliseen Suomen poliittiseen tilanteeseen. Fogeli saattoi puuttua ajankohtaisiin aiheisiin päivän tai parin viiveellä, joka lehden painamiseen kului. Suomen yhteiskunnallinen tilanne näkyi erityisen hyvin Puupää-sarjakuvissa juuri sota-aikana.

3.2 Pekka Puupää pulassa

Sota-aikana päivänpolitiikka ja sen näkyminen oli siis hyvin tyypillistä Fogelin Pekka Puupää -tarinoille. Myös maan sosiaaliset olot vaikuttivat ihmisten elämään niin arkisin kuin poikkeustilanteissakin. Käsittelen seuraavassa maan sosiaalista ja yhteiskunnallista tilannetta siltä osin, miten se vaikutti ja näkyi Puupäiden elämässä.

1930-luvun taitteen lamakausi synnytti Suomeen pulaliikkeen, joka purkautui yrityksinä estää pakkohuutokauppoja. Myös Pekka osallistui 30-luvun alussa vuosittain erilaisiin huutokauppoihin²⁰⁰. Muuten lamakausi korostui Puupäiden elämässä yleisenä säästäväisyytenä ja rahapulana. Maassa vallalla ollut ankara kieltolaki näkyi Puupää-sarjakuvissa paljon enemmän. Esimerkiksi v. 1929 tarinassa “Pekka Puupää rikkoo kielto lakia” lääkäri määräsi Pekalle lääkkeeksi spriitä. Pekka osti sitä trokarilta, jolloin poliisi pidätti hänet. Juomaa tutkittaessa selvisi, että pullossa olikin vettä. Seuraavana vuonna raittiusetsivä pysäytti Pekan kadulla etsiessään pirtua.²⁰¹ Myös kielto lakiin liittyvä rikollisuus korostui Fogelbergin sarjakuvissa.

Maassa käytiin ankaraa keskustelua kielto lain tulevaisuudesta.²⁰²

¹⁹⁸KL 29.4.1947.

¹⁹⁹Tarkka 1991, 222 - 229.

²⁰⁰Esim. KL 21.10.1931; 30.11.1932; 26.7.1933.

²⁰¹KL 9.1.1929; 27.8.1930.

²⁰²Vuoden 1931 lopulla maassamme järjestettiin kansanäänestys kielto lakia koskien. Kansanäänestyksen jälkeen kielto laki lakkautettiin 5.4.1932 klo 10 ja alkoholin valmistus ja myynti monopolisoitiin valtiolle, eli Alkolle. Selén 1991, 238 - 240.

Tämän innoittamana Pekkakin otti vuoden 1931 lopun lehdissä kantaa kielto lakiin puolesta ja vastaan saadakseen palkkiot molempien puolien lehdiltä²⁰³. Kielto lain kumoaminen seuraavana keväänä näkyi nopeasti myös Puupään elämässä, sillä Fogelberg alkoi tämän jälkeen kuvata alkoholia sarjakuvissaan yhä näkyvämm in. Esimerkiksi kielto lain lakkauttamisen jälkeen Pekan teki mieli olutta, mutta hän päätti “säätää ja olla lujaluontoinen”. Hän näki kaupungilla olutravintoloita kaikkialla ja ajatteli aina säästäv änsä viisi markkaa menemättä sisään. Kolmannen paikan jälkeen hän ei voinut enää vastustaa kiusausta ja meni oluelle, sillä olihan hän säästänyt jo 15 markkaa ja “saamassa vielä puhdasta ylijäämää”.²⁰⁴

Pulakausi kääntyi 1930-luvun loppupuolella nousukaudeksi. Tämä vaikutti sosiaalisten olojen paranemiseen. Kun rahaa oli enemmän, sosiaalihuoltoa kehitettiin ja asunto-oloja parannettiin. Samalla ihmisten vaatetus ja elinolosuhteet paranivat.²⁰⁵ Tämä näkyi myös Puupää-sarjakuvissa. Tosin Puupäällä oli aina pulaa rahasta. Lisäksi sarjakuvissa taustalla ollut ilmapiiri muuttui yleisesti ottaen positiivisemmaksi. Muuten nousukausi näkyi erilaisten kulkuneuvojen, kuten henkilö-, kuorma- ja linja-autojen, sekä polkupyörien yleistymisenä. Käsitte len näitä tarkemmin kappaleessa 4.1.

Sota-aika vaikutti hyvin paljon tavallisten ihmisten elämään elinolosuhteiden muutosten kautta. Suomessa varauduttiin sotaan ja maahan perustettiin syyskuussa 1939 kansanhuoltoministeriö. Se määräsi erilaisten tuotteiden säännöstelystä. Kahvi ja sokeri tulivat säännöstelyn alaisiksi jo ennen talvisotaa lokakuussa 1939.²⁰⁶ Tämä näkyi nopeasti Fogelbergin tarinassa “Pekka Puupää on liikutettuna”. Siinä Justiina puhui sodan tuhoista Länsi-Euroopassa ja Pekka tuskasteli vain sitä, että Honkaset olivat olleet heillä viikon evakossa ja juoneet arvokasta kahvia.²⁰⁷ Muuten elintarvikepula ei vielä näkynyt talvisodan aikana, eikä musta pörssi ehtinyt järjestäytyä yhteiskunnalliseksi ilmiöksi, joksi se muuttui jatkosodassa²⁰⁸. Fogelbergin tyyli käsitellä vakavia aiheita oli hyvin rauhallinen ja hän käänsi vakavatkin asiat monesti koomisiksi, kuten edellä mainitussa Puupää-

²⁰³KL 16.12.1931.

²⁰⁴KL 28.9.1932.

²⁰⁵Siipi 1967, 116 - 121.

²⁰⁶Manninen 1991, 128.

²⁰⁷KL 15.11.1939.

²⁰⁸Vuorenmaa 1991, 129.

tarinassa.

Talvisodan loppumisen jälkeen sota-aiheet vähenivät selvästi ja niiden tilalle tulivat säännöstely- ja hamstrausaiheiset tarinat. Tähän on varmasti vaikuttanut säännöstelyn tiukentuminen, sillä vilja, maitotaloustuotteet ja liha tulivat säännöstelyn alaisiksi vuoden 1940 aikana²⁰⁹. Fogeli kuvasi näiden puutetta monesti hyvin nopeasti säännöstelyn tultua voimaan. Puupäät hankkivat usein elintarvikkeita maalta tai tekivät pimeitä kauppoja. Juuri säännöstelyn alla olleet kananmunat, sianliha, perunat ja kahvi olivat hyvin haluttuja. Pekka joutui usein pinteeseen niiden takia.²¹⁰ Ruoka ja sen puute olivatkin tärkeä aihe. Pulasta kärsinyt Pekka hermostui, kun kaikki radiota myöten puhuivat vain ruoasta ja vitamiineista²¹¹.

Jatkosodan alun jälkeen mustan pörssin kauppa yleistyi, koska lähes kaikista tarvikkeista oli pulaa. Yleinen mielipide oli mustan pörssin puolella ja lähes kaikki käyttivät sitä hyväkseen. Jopa kolmannes perheen elintarvikkeista saattoi olla peräisin mustasta pörssistä.²¹² Mustan pörssin hintataso otettiin jopa ajan elinkustannuslaskelmissa huomioon²¹³. Jatkosodan aikana hamstraus ja pimeä kauppa kuuluivat olennaisesti myös Puupäiden elämään. Fogelbergillä oli selkeä kanta pimeää kauppaa kohtaan, sillä hän kuvasi sen yleensä negatiiviseksi ja sen tuloksena Pekalle kävi usein huonosti. Tarinassa "Pekka Puupää, pelastava petkutus" Pekka osti pimeältä kauppiaalta 3 kg voita korkealla 360 mk kilohinnalla ja jäi kiinni poliiseille. Pekan onneksi häntä oli jymäytetty ja paketissa oli 3 kg savea²¹⁴. Fogelbergin linjaan vaikutti varmasti hänen oma asema Elannossa, sillä kansanhuoltoministeriö oli järjestänyt tavaroiden jakelun neljän suurimman tukkuliikkeen, joihin OTK:kin kuului, hoidettavaksi²¹⁵. Oli myös Elannon etu, että tuotteet hankittiin virallisten kanavien kautta.

²⁰⁹Manninen 1991, 128.

²¹⁰KL 1.-15.5., 23. - 30.10.; 20. - 27.11.1940.

²¹¹"Pekka Puupää, aina sitä samaa"-tarinassa ihmiset puhuivat ruoasta mainiten mm. lantut, voikukan juuret, nokkossopan, heinäjauhovellin, kalan, sikurin, kahvikkeen, herneet, perunat, pinaatin, puuron, silakan, heinäjauhevanukkaan, vitamiinit ja AIV:n. Nämä ovat Fogelbergin mainitsemia sota-ajan ruoka-aineita, mutta sekaan hän oli laittanut myös tuoreen suomalaisen keksinnön AIV:n, jolla ei suoranaisesti ollut yhteyttä ruoan kanssa. KL 3.6.1942.

²¹²Vuorenmaa 1991, 129.

²¹³Siipi 1967, 144.

²¹⁴KL 29.9.1943.

²¹⁵Manninen 1991, 128.

Viimeisinä elintarvikkeina säännöstelyn alle joutuivat peruna ja tupakka kesällä 1942²¹⁶. Sodan edetessä Puupäilläkin oli pulaa erityisesti lihasta, mutta myös kahvista, jauhoista, juureksista, kananmunista, maitotuotteista ja tupakasta.²¹⁷ Suomessa kahvia ei saanut vuonna 1942 enää ollenkaan ja tupakkaakin hyvin vähän. Kahvin tilalle tuli ensin kahvinkorvike, jossa oli osa kahvia ja sen jälkeen v. 1943 kahvinvastike, jossa ei ollut kahvia enää lainkaan²¹⁸. Kahvia Puupäät pyrkivät säästelemään, mutta tupakkapulassa Pekka yritti viljellä tupakkaa koko Suomen tarpeiksi. Tupakka ei kuitenkaan tullut korttivapaaksi, koska Pekan pelloilla kasvoi vain rikkaruohoa.²¹⁹ Niinpä Pekkakin joutui monien muiden tavoin polttamaan kessua²²⁰.

Säännöstellyistä elintarvikkeista peruna, liha ja kala olivat sellaisia tuotteita, joita sai lähes aina hankittua mustasta pörssistä²²¹. Pekkakin yritti tehdä lihakauppoja pimeillä markkinoilla. Tämä ei kuitenkaan koskaan onnistunut Pekan haluamalla tavalla.²²² Myös Puupäät noudattivat kansanhuoltoministeriön kehotusta omatoimisesta ruoanhankinnasta ja viljelivät mahdollisuuksien mukaan maatilkkuja, kalastivat, metsästivät sekä käyttivät hyväkseen luonnon muita antimia. Puupäiden ruokapöydästä saattoi löytyä esimerkiksi puuroa, kalaa sekä maitoa²²³.

Vaikka Fogelberg ei kuulunut kansanhuoltoministeriön tiedotusosastolla työskennelleisiin vakiopiirtäjiin, voi hänen todeta toimineen kansanhuoltoministeriön linjan mukaisesti.²²⁴ Sarjakuvissaan hän korosti erityisesti pimeän kaupan vastustamista ja elintarvikkeiden omatoimista hankintaa. Fogelin tuotanto erosi vakiopiirtäjistä siten, että Fogelin sarjakuvissa Pekalle kävi yleensä

²¹⁶Manninen 1991, 128.

²¹⁷KL 11.6.1941 - 30.8.1944.

²¹⁸Kronikka 1900 - 1999, 262.

²¹⁹KL 8.9.1943.

²²⁰Esim. KL 15.3.1944; 14.3.1945.

²²¹Vuorenmaa 1991, 129.

²²²KL 24.2. - 3.3.1943.

²²³Fogelbergillä oli tässä ristiriita. Toisessa tarinassa Puupäiden piti ostaa maitoa säännöstellysti kaupasta ja toisessa taas heillä oli oma lehmä, josta sai maitoa. KL 7.5.1941.

²²⁴Kansanhuoltoministeriön sodanaikaisessa propagandatoiminnassa sarjakuvalla oli merkittävä osuus. Sen tiedotusosastolla työskenteli seitsemän vakiopiirtäjää, jotka tekivät viikoittaisia strippejä keskittyen salakaupan vastustamiseen. Varho 1996, 191.

huonosti, eikä valistus ollut niin selvää tai mustavalkoista. Kuluttajain Lehti ei juurikaan mainostanut kansanhuollon puolesta, mutta Työtoverissa oli kansanhuollon mainoksia salakauppaa vastaan²²⁵. Osuustoiminnallisten lehtien linja ei täten eronnut yleisestä, sillä kaikki ajan lehdet toteuttivat mustan pörssin vastaista kampanjaa²²⁶. Kansanhuoltoministeriö kuului kiinteästi Puupäidenkin arkeen, sillä sinne lähetettiin postia ja se vaikutti mm. korttien ruokamääriin²²⁷.

Pimeän kaupan vastustamisen ohella Fogeli kritisoi myös korttikauppaa ja annosten pienuutta²²⁸. Elintarvikkeiden kulutus säännösteltiin kunkin tekemän työn raskauden perusteella. Vuoden 1941 tarinassa Justiina soitti Pekalle ja käski tämän ostaa kupongilla, 175 g voita, 500 g leipää, 300 g lihaa²²⁹. Tämä antaa melko hyvän kuvan siitä, minkälaisia tuotteita ja määriä oli kortilla. Esimerkiksi v. 1942 todellisuudessa rasvaa sai vain 150 g, leipää 250 - 400g ja lihaa 200 - 300g henkeä kohti kuukaudessa²³⁰. Näiden lukujen perusteella Pekan ostamat määrät vastasivat hyvinkin todellista ajankohdan säännöstelyä. Toisessa syksyn 1943 tarinassa Justiina pyysi Pekkaa tuomaan kaupasta 100g korintteja, etikkaa ja karamelleja²³¹. Justiina ei varmaankaan saanut tilaamiaan karamelleja, sillä vaikka kansanhuolto pyrki saamaan jouluksi jakeluun mm. tuontihedelmiä ja makeisia, niin tämäkään ei onnistunut enää v. 1943.²³² Nämä esimerkit osoittavat Fogelbergin kuvanneen tavallisten ihmisten tilannetta ja elämää hyvinkin tarkasti ja ajankohtaisesti. Vaikka käsittelen arkea enemmän luvussa 4, niin voi todeta Puupäiden kuin muidenkin ihmisten eläneen kriisiaikana omanlaista arkielämää.

Sota-aika vaikutti elintarvikkeiden puutteen lisäksi moniin muihin

²²⁵“Jos sivu säännöstelyn ostat, myöt, niin ryssän puolesta sä omiasi lyöt!” Tässä on hyvä huomioda kenelle Työtoveri oli suunnattu, sillä se oli osuuskauppojen toimihenkilöiden ammattilehti. Siksi onkin hyvin ymmärrettävää, että siinä kampanjoitiin salakauppaa vastaan, koska lehden lukijat myivät tuotteita ihmisille. Työtoveri 1942:5, 187.

²²⁶Perko 1988, 101.

²²⁷KL 12.3.1941.

²²⁸Esim. KL 16.12.1942.

²²⁹KL 19.2.1941.

²³⁰Vuoden 1942 säännöstelyn mukainen liha-annos oli vain 10 % sotaa edeltäneestä kulutuksesta. Pahimpana pula-aikana v. 1943 maidon kulutus säännösteltiin kahteen dl:an henkeä kohti päivässä. Manninen 1991, 129 - 130.

²³¹KL 11.8.1943.

²³²Manninen 1991, 128 - 129.

asioihin. Ruokatavaroiden hamstrauksen lisäksi Pekka teki sodan aikana erilaisia kauppoja. Hän osti mm. koko kylän postimerkit luettuaan lehdestä postimaksujen kohoavan.²³³ Myös Suomea vaivannut polttoainepula näkyi Puupäiden elämässä ja Pekka koetti käydä kauppaa bensiinillä. Sota-aikana sarjakuvissa näkyneet ajoneuvot olivat usein häikäpolttoisia.²³⁴ Myös muut sota-ajalle tyypilliset ilmiöt vaikuttivat Puupäiden elämään. Esimerkiksi Pekka vältteli kesällä 1943 parhaansa mukaan työvelvollisuuskutsuntoja²³⁵. Lisäksi juna-asemalla poliisit saattoivat tarkastaa Pekan henkilöllisyyspaperit ja niiden puuttuessa viedä hänet poliisilaitokselle selvittämään asiaa²³⁶. Puupäillä oli ihmisiä evakossa jo sodan aikana, mutta myös sen jälkeenkin. Ennen talvisotaa heillä oli Honkasten perhe ja sotien jälkeen vielä Lehtisten ja Möhlösten perheet, joten Puupäiden asunnossa ei tilaa ollut liikaa.²³⁷

Suomen sodan jälkeistä aikaa leimasi myös pula ja säännöstely aina 1950-luvun alkupuolelle asti. Vuoden 1946 ankaran tavarapulan aikana 53 erilaista tuotetta oli kortilla²³⁸. Elintarvikkeiden säännöstely jatkui Puupäissä aina vuoteen 1948 saakka, jolloin pulaa oli vielä mm. kinkusta ja voista²³⁹. Puutetta oli myös puutavarasta ja polttopuista, joita Pekka ja Pätkä toivat laivalla Helsingin tarpeiksi.²⁴⁰ Pahimmillaan Suomessa säännöstelyn piirissä oli myös puutavara ja sähkönkulutus²⁴¹. Puupäät osallistuivat sähkön säästämiseen vielä vuoden 1948 alussa²⁴².

Kansanhuoltoministeriö ja hintaneuvosto vaikuttivat pitkään suomalaisten elämään. Pekan ollessa sodan jälkeen kaupassa kesälomasijaisena tarkisti hän hinnat käytössä olleesta kansanhuoltoministeriön hintakirjasta. Puupäät

²³³KL 26.8.1942.

²³⁴Esim. KL 13.9.1939; 5.6.1940; 7.1.1942.

²³⁵KL 9. - 16.6.1943.

²³⁶KL 30.8.1944.

²³⁷KL 15.11.1939; 29.1.1946.

²³⁸Kahvi oli viimeinen ostokortilla ollut tuote, joka vapautui vasta v. 1954. Mansner 1991, 200 - 201.

²³⁹Esim. KL 3.2. - 2.3., 10.8.1948

²⁴⁰KL 24.7.1945; 12.2.1946; 31.3., 8.6.1948.

²⁴¹Mansner 1991, 200 - 201.

²⁴²KL 8.1.1948.

saattoivat myös törmätä kansanhuoltolautakuntaan voinhankintareissullaan vielä vuoden 1948 alussa.²⁴³ Fogelberg käsitteli maata vaivannutta asuntopulaa Puupää-tarinassa, jossa Pekka osti huutokaupasta liian suuret housut. Niitä sovittaessaan hän pakoili vuokralautakunnan puheenjohtajaa, koska pelkäsi tämän määräävän alivuokralaisen hänen housuihinsa.²⁴⁴ Fogeli on osoittanut tässä kovaa kritiikkiä, vaikka käsitteikin aihetta huumorilla. Korttiannosten pienuutta lukuun ottamatta hän ei kritisoinut vallinnutta järjestelmää muilta kuin postilaitoksen osalta. Pekka ei saanut metallista lipastaan auki millään muulla keinolla, kuin lähettämällä sen postissa itselleen. Postin käsittelyn tuloksena vahva laatikko oli auennut.²⁴⁵

Fogelbergin kuvaamaan aikaan (1925 - 52) mahtui paljon erilaisia mullistuksia, kuten sota-aika. Se oli merkittävä ja normaalista poikkeava tila, joka näkyi myös Puupään tarinoissa. Erityisesti sodan lieveilmiöt, kuten säännöstely, mustan pörssin kauppa ja pommitukset näkyivät ja varmasti vaikuttivat tavallisten ihmisten elämään. Vaikka olen nostanut sota- ja pula-ajan erikseen, on se silti ollut osana aikalaisten arkea. He ovat joutuneet elämään sen mukaisessa tilanteessa ja keksimään keinoja, joilla selvitä eteenpäin.

²⁴³ Esim. KL 19.6.1945; 2.3.1948.

²⁴⁴ KL 18.7.1951.

²⁴⁵ KL 20.12.1940.

4 AJAN ELÄMÄNMENO

Vaikka Pekka Puupää oli mukana päivänpolitiikan ja maailmansodan pyörteissä, Fogelberg on todennut Pekan kommelluksineen kuvanneen pääasiassa tavallisten ihmisten elämää. Kuitenkaan tämä arki ei ollut yksitoikkoista vaan hyvinkin rikasta.²⁴⁶ Tämä onkin tärkeä lähtökohta Puupää -tarinoita käsitellessäni, sillä arki ja ajan tavallinen elämä nousevat esiin kaikkien muiden aiheiden taustalta. Yleensä Puupää-tarinoissa oli aina idea, eli teema joka oli sidottu laajempaan yhteyteen. Tämä onkin tarinan kannalta merkittävä asia, sillä taustalla olevat laajemmat merkitykset ovat erityisen tärkeitä sarjakuvan teemaa etsittäessä. Olenkin erottanut tarinoista teeman, henkilöt ja tapahtumapaikan, sillä ne eivät aina liity toisiinsa, vaan toimivat enemmänkin toistensa tukena. Näitä kaikkia erikseen tarkastelemalla saa hyvän kuvan siitä, mitä Puupää-sarjakuvat kertovat suomalaisten arjesta.

Eri aiheiden vertailu on hyödyksi, sillä sen avulla löytyvät Fogelin keskeiset aiheet ja hänen yleisimmin käyttämät tarinan "kehykset" ja henkilöt, joista voi tehdä johtopäätöksiä Fogelbergin omasta elämästä ja elämäntilanteesta. Samalla se kertoo aikalaisten arjesta ja siitä, minkälaisia asioita nämä lukivat Kuluttajain Lehden suositusta sarjakuvasta, sillä lukijoillehan se oli tarkoitettu. Tarinoiden teemat ovat tutkimuksen kannalta tärkeitä, sillä ne ovat juuri tarinoiden sydän ja idea. Henkilöt rikastuttavat arjen kuvausta ja tapahtumapaikat tuovat monesti mukaan laajemman kontekstin. Tietysti arjen kuvauksessa on poikkeuksiakin, kuten Pekan pitkät ulkomaan matkat 1927 ja 1928, joiden tarinat oli sijoitettu tavallisuudesta poikkeavaan ympäristöön²⁴⁷. Arkea tutkimalla esiin nousevatkin selvästi siitä poikkeavat tapaukset ja tarinat, jotka myös ovat arvokkaita kokonaiskuvan saamiseksi.

4.1 Tarinoiden teemat

Puupää-sarjakuvissa olleet teemat olivat niiden kantava voima. Erilaiset tapahtumapaikat ja henkilöt voivat antaa hyvät puitteet jollekin teemalle, jonka ulkoiset yhteydet näihin tuntuisivat kaukaa haetuilta. Myöskin sarjakuvien julkaisuaika on hyvin merkittävä sidottaessa sitä laajempaan kontekstiin, kuten luvusta 3 voi nähdä. Fogelbergin Pekka Puupää-tarinat muuttuivat teemoiltaan ajan

²⁴⁶KL 19.4.1950, Pekka Puupäällä on merkkipäivä.

²⁴⁷KL 6.10. - 24.11.1927; 19.4. - 25.10.1928.

saatossa ja erityisesti osuuskauppa-aiheisten tarinoiden määrä väheni nopeasti. Myös politiikka ja sota-aika olivat hyvin sidottuja todelliseen tilanteeseen. Niiden osuus aiheista pieneni luonnollisesti sodan jälkeen.

Alkupään eli 1920- ja 30-lukujen tarinat olivat siinä mielessä merkittäviä, että teemat esiintyivät niissä ensimmäistä kertaa. Myöhemmin monet tarinat toistivat tai varioivat aiemmin käytettyjä ideoita. Fogelberg pyöritti monesti samoja ideoita hieman erilaisiksi muutettuina tai hän saattoi myös lainata aiheita Pätkä-sarjakuvistaan. Tämän takia esimerkkini painottuvat usein juuri varhaisempiin Puupää-tarinoihin. Jos teemojen osalta on tapahtunut muutoksia, olen niitä käsitellessäni pyrkinyt kuvailemaan niiden muutosta tutkimuksen aikana. Itse sarjakuvat olivat yleensä yksittäisiä, mutta joskus mukana oli kahden tai useamman jakson mittaisia jatkotarinoita. Yksittäisissä tarinoissa teemat vaihtelivat usein sen mukaan mitä Fogeli kulloinkin oli keksinyt²⁴⁸.

Olen luetteloinut kaikki Kuluttajain Lehdissä julkaistut 1202 Pekka Puupää-tarinaa ja valinnut jokaisesta yhden teeman, johon olen tarinan luokitellut. Sitten olen koonnut nämä suurempien kokonaisuuksien alle, jotka ovat Liitteessä 5. Teeman ja varsinkin sen ytimen löytäminen oli vaikeaa, sillä Fogelberg käytti usein eri aihepiiriä tai tapahtumapaikkaa verrattuna tarinan teemaan²⁴⁹. Olenkin pyrkinyt löytämään sarjakuvista aina sen tärkeimmän asian ja laskenut sen mukaan teemoihin. Teemat jakautuivat melko tasaisesti, eikä niistä löytynyt mitään ylivoimaisesti suosituinta aihetta. Itse tarinoiden juoni oli yleensä sellainen, että Pekalle kävi huonosti oman turhamaisuutensa tai huonon tuurinsa takia. Hän saattoi ottaa asiat liian kirjaimellisesti, eikä tämä yleensä johtanut toivotunlaiseen lopputulokseen.

4.1.1 Pekka Puupää säästäväisenä

Suurimman osan Pekan elämästä täytti rahan ansaitseminen ja erilaiset säästöyritykset. Hän yritti hankkia rahaa niin työskentelemällä, lainaamalla ja huijaamalla kuin myös lyömällä vetoa ja odottelemalla perintöä. Tähän ryhmään kuuluivat myös verot ja laskujen maksaminen. Yhteensä 207 tarinaa (17 %) käsitteli näitä teemoja. Tällaisia tarinoita esiintyi erityisesti pula- ja sota-aikoina, kuten 1930-

²⁴⁸Toto Kaila kertoi jatkuvan seikkailun keksimisen olleen isälleen helpompaa, kuin vain yhden. Tolvanen 1985, 76.

²⁴⁹Esimerkiksi tarinassa "Pekka Puupää silittää housujaan" Pekka yöpyi hotellissa ja silitti ensimmäistä kertaa sähkösilitysraudalla. Postikorttikauppias tuli ovelle myymään kortteja. Sillä välin Pekan housut paloivat pilalle. Tässä teemana oli uusi tekninen innovaatio, henkilöinä Pekka ja postikorttikauppiaspoika ja tapahtumapaikkana hotelli. KL 25.8.1927.

luvun ja 40-luvun alussa. Näinä aikoina jopa yli kymmenen tarinaa vuosittain saattoi käsitellä talousasioita. Suomen heikko taloudellinen tila on korostunut näinä aikoina. Vastaavasti 20-luvulla talousaiheet olivat harvinaisempia, mutta teemoina kuitenkin 3 - 10:ssä tarinassa vuosittain. Vuoden 1945 jälkeen aiheet vähenivät selkeästi ja olivat mukana yleensä enää vain pari kertaa vuodessa. Tässä on hyvä muistaa, että vuosina 1946 - 48 Kuluttajain Lehti ilmestyi vain joka toinen viikko.

Pekka oli hyvin yritteliäs ja hänellä oli monenlaisia eri yrityksiä, joiden avulla hän koetti ansaita rahaa. Nämä eivät useinkaan olleet kovin järkeviä tai loogisia ratkaisuja. Hän esimerkiksi toimi talvella jäätelökauppiana²⁵⁰. Yleensä Pekan yritysideoita virisivät päivittäisistä asioista tai uutisista. Pekan luettua lehdestä tullikorotuksista päätti hän ryhtyä tullaamaan oikotien käyttäjiä viiden markan maksulla²⁵¹. Huimimpia Pekan yrityksistä oli menestyksekkäs matkailunähtävyys, vanha autonromu, jota Pätkä markkinoi lehdissä haaksirikosta pelastettuna Kolumbuksen auton²⁵². Pekka ja Justiina myivät menestyksellisesti ruostunutta vesijohtovettä "melkein ikuisen elämän antavana patentoituna rautajuomana", kunnes putkimiehet korjasivat vesijohdot²⁵³. Fogeli on mahdollisesti kehitellyt näitä aiheita tositapahtumista tai kuulemistaan tarinoista.

Rahan lainaaminen oli hyvin tyypillistä Pekalle ja Pätkälle. Pekka saattoi monesti lainata ystäviltään rahaa, mutta myös välillä näillekin. Pätkä oli usein rahan tarpeessa ja Pekka joutui karhuamaan rahojaan niiltä, joille hän oli sitä lainannut.²⁵⁴ Pekan säästäminen ei aina ollut todellista säästämistä. Monesti asiat tulivatkin maksamaan paljon enemmän, kuin itse säästö oli. Esimerkiksi kaupungilla ollessaan hän säästi elokuvista 10 mk, talvitakista 800 mk, arvoista 100 mk ja Tallinnan huvimatkasta 150 mk. Näillä yli 1000 markan "säästöillä" Pekka tarjosi ystävilleen Pätkälle ja Pöhlhölle päivällisen ja hänelle jäi vielä pari kymppiä.²⁵⁵ Pekan ostaessa kilon jauhoja 75 penniä halvemmalla kilohinnalla hän haki ne autolla, joka maksoi kymmenen markkaa. Hän saattoi käydä autokyydillä töistä kotonaan syömässä säästääkseen kymmenen markkaa ravintolahinnasta. Tosin autokyyti

²⁵⁰KL 18.2.1931.

²⁵¹KL 25.11.1931.

²⁵²KL 15. - 22.5.1935.

²⁵³KL 9.2.1938.

²⁵⁴Esim. KL 20.2. - 27.2.1929; 27.10.1937.

²⁵⁵KL 28.10.1931; 1.11.1933.

maksoi 15 mk molempiin suuntiin, jolloin säästö muuttui tappioksi.²⁵⁶ Nämä esimerkit antavat samalla tietoa ajankohdan hintatasosta.

Myöskin rikkauden tavoittelu vei ison osan Pekan ajasta. Tosin sekään ei onnistunut aivan täydellisesti, koska Pekka noudatti neuvoja yleensä liian kirjaimellisesti. Kuullessaan miljonäärin rikastuneen syömällä silakkaa ja perunaa, nosti Pekka kaikki säästönsä Elannon säästökassasta ja osti perunoita ja silakkaa, joista hän söi itsensä kipeäksi²⁵⁷. Arvatenkaan hän ei rikastunut tätä esimerkkiä noudattamalla.

Pekka osallistui usein kaikenlaisiin arpajaisiin. Joskus hän saattoi voittaakin, mutta eli yli voittojensa tai voitot menivät maksamattomiin veroihin tai velkoihin. Monesti Pekan saamat voitot olivat kovin vaatimattomia tai hänelle hyödyttömiä.²⁵⁸ Myös vedonlyönti oli yksi tapa yrittää saada lisää rahaa. Pekka harvoin onnistui voittamaan mitään, sillä erityisesti Pätkä oli siinä usein häntä viekkaampi.²⁵⁹ Tässä yhteydessä on hyvä muistaa taas Kuluttajain Lehden lukijakunta. Se koostui tavallisista ihmisistä, joille arpajaiset tai vedonlyönti eivät varmasti olleet vieraita harrastuksia. Kerran Puupäät jopa miettivät sijoituskohteita obligaatioiden ja raha-arpojen välillä. Pekka seurasi myös New Yorkin pörssitilannetta radiosta, joten pörssit ja sijoitukset eivät olleet tuntemattomia Puupäillekään, kuten ei varmasti Fogelbergillekään.²⁶⁰

Pekka ja Justiina odottelivat usein perintöä tädeiltään ja sediltään. Monesti perintö jäi Pekan tai Justiinan turhamaisuuden takia saamatta tai se oli hyvin vaatimaton ja aiheutti näille enemmän ongelmia kuin hyötyä.²⁶¹ Koska Pekka oli yleensä köyhä, pyrki hän käyttämään kaikkia palveluita ilmaiseksi, vaikka rahaa joskus olisi ollutkin. Tästä hyvänä esimerkkinä olivat erilaiset tavat matkustaa pummilla junan katolla tai penkin alla.²⁶² Vaikka Pekalla oli paljon vastoinkäymisiä, niin hänelläkin oli hetkensä. Luettuaan lehdestä aarrelaivasta hän keksi mainostaa pihallaan makaavaa vanhaa aarretta. Sen seurauksena kolme kaivosyhtiötä tuli

²⁵⁶KL 17.2.1927; 1.11.1933.

²⁵⁷KL 4.11.1926.

²⁵⁸Esim. KL 18.9.1929, 2.11.1932; 7.3.1945.

²⁵⁹Esim. KL 15.4., 9.9.1931; 14.2.1934.

²⁶⁰KL 2.1.1930; 20.4.1932.

²⁶¹Esim. KL 30.9.1926, 8.11.1928; 14.9.1932.

²⁶²Esim. KL 22.5.1929; 25.9.1935.

poraamaan pihan täyteen reikiä. Aarretta ei löytynyt, mutta Pekka sai kaivon pihalleen. Onnellisena hän tokaisi ”nero en ole, mutta maailmassa on muitakin puupäitä kuin minä”.²⁶³ Sanomalehdet ovat mahdollisesti toimineet Fogelille aiheiden lähteenä, vaikka hän ei sitä itse ole koskaan maininnutkaan.

Puupäiden arkisuus korostui siinä, että monista muista sarjakuvasankareista poiketen Pekka joutui esimerkiksi maksamaan veroja. Pekan palattua seikkailuiltaan Välimeren ympäristöstä oli verottaja hänen ovellaan haastattelijaksi naamioituneena. Pekka mainosti tälle, kuinka oli ansainnut nuorennusprofessorin kanssa 100 000 mk, vuollut lastauttajana kultaa sekä tehnyt kauppoja arabialaisen kauppiaan kanssa.²⁶⁴ Seuraavana keväänä Pekka tuskaili liian monimutkaisen veroilmoituksen kanssa, mutta tajusi ettei hänellä ole ollut yhtään tuloja.²⁶⁵ Tämä on tietysti ristiriidassa edellisen kanssa, mutta Fogelbergin sarjakuva ei ollut turhan tarkka kaikista ristikkäisyyksistä. Hänelle päivittäisyys ja ajankohtaisuus olivat tärkeämpiä kuin looginen tai kronologinen juonellisuus.

Ansaitsemisen lisäksi Pekka myös tuhlassi rahaa. Kaupankäynti ja osuuskauppa-aatteen esille tuominen ja mainostaminen olivat teemana 91:ssä tarinassa (8 %). Näistä on hyvä huomioida osuuskauppa-aiheisten striippien määrän väheneminen vuosien saatossa. Kahtena ensimmäisenä vuonna se oli yksi tärkeimmistä aiheista, mutta hiipui sen jälkeen nopeasti esiintyen enää vain kerran tai pari vuodessa. Vuonna 1937 osuuskauppa-aate teemana oli mukana vielä kuudessa tarinassa, mutta 1942 jälkeen se esiintyi koko loppuaikana vain yhden ainoan kerran (1947). Kokonaisuutena kaupankäyntiteemat olivat suosituimmillaan 1930-luvun puolivälissä ja 40-luvun alussa samoin kuin talous- ja raha-aiheetkin. Käsittelen osuuskauppaa omana kokonaisuutenaan myöhemmin luvussa 5.

Kaupankäyntiteemat käsittelivät yleensä ostamista ja myymistä tai sen vaikeutta. Puupäiden heikko varallisuus oli monesti kantavana voimana näissä tarinoissa. Aiemmin käsitelty säästäminen oli heille hyvin tyyppillistä. Puupäiden perheessä Pekka oli periaatteessa perheen pää, jolla talousrahat yleensä olivat. Pekka ei kuitenkaan ollut ainoa rahojen tuhlaaja, sillä Justiinakin saattoi käyttää perheen rahoja tuhlailevasti.²⁶⁶ Hyvä esimerkki Puupäiden rahankäytöstä ja talouden hoidosta

²⁶³KL 12.6.1935.

²⁶⁴KL 28.11.1928.

²⁶⁵Pekka luki ohjeesta: kaavakkeet A, B, C, D, E ja liitteet 1, 2, 3... Tällä hyvin ajankohtaisella tarinalla Fogelberg on mahdollisesti korostanut veroilmoitusten täytön monimutkaisuutta. KL 6.2.1929.

²⁶⁶Puupäillä oli esimerkiksi v. 1932 talousrahoja 500 mk/kk. KL 3.2.1932; 17.7.1940.

oli tarinassa “Pekka Puupää finanssinerona”, jossa Pekka moitti Ranskan finanssipolitiikkaa sanoen näiden olevan varautumattomia tulevaisuutta varten ja elävän kuin viimeistä päivää. Pekalla itsellään ei kuitenkaan ollut 2,50 mk kahviin ja hän joutui lainaamaan rahat Pätkäältä. Tarinassa oli myös varsin kantaa ottava mielipide sotaa edeltävän Ranskan holtitonta finanssipolitiikkaa kohtaan.²⁶⁷

Puupäät ostivat kaupoista pääasiassa elintarvikkeita ja vaatteita sekä joskus ylellisyystavaroita, kuten taidetta. Fogelberg toi sarjakuvissaan esille paljon aikalaisten käyttämiä tuotteita. Nämä toivat realistisuutta Puupää-tarinoihin. Esimerkiksi kulutustavaroiden yleistyttyä Puupäät ostivat Enson pahvia ja Justiina saattoi saapastella pihallaan uusissa osuuskaupasta ostetuissa Nokian saappaissa puhumattakaan OTK:n tuotteista.²⁶⁸ Tämän tyyllisissä tarinoissa korostuikin mainonta. Tarkastelen sitä tarkemmin osuuskaupan yhteydessä (ks. Luku 5). Kehitys toi mukanaan paljon uusia tuotteita ja koneita, joita käsittelen kappaleessa 4.1.4. Pekka säästi myös pahan päivän varalle tienaamansa “snellmanin” eli 500 mk:n setelin²⁶⁹. Nämä erilaiset esimerkit antavat hyvän kuvan ajan tuotteista sekä siitä, minkälaisia tavaroita Puupäät oman taloudellisen tilanteensa puitteissa hankkivat.

Pekka vietti paljon aikaa kotonaan, joten hän ehti myös osallistua mitä moninaisempiin kotitöihin. Hän siivosi ja remontoi kotia, sekä hoiti puutarhaa 59:ssä tarinassa (5 %). Kaikki edellä mainitut työt eivät varmastikaan kuuluneet ajanjaksolla miesten töihin. Nämä teemat olivat kuitenkin tasaisesti mukana Pekan elämässä, eikä niissä ole nähtävissä suuriakaan muutoksia. Ainoana poikkeuksena olivat viimeiset vuodet, jolloin kotityöteemat olivat aiempaa hieman yleisempi. Tähän saattoi vaikuttaa myös Fogelbergin oma elämäntilanne, sillä hän erosi Elannon palveluksesta v. 1945 ja vietti varmasti enemmän aikaa kotonaan ja maaseudulla.

Pekka pyrki yleensä parhaansa mukaan välttämään kotitöitä ja saattoi palkata apua päästäkseen viettämään aikaa Pätkän kanssa. Hän pyrki viivyttämään töiden aloitusta siinä toivossa ettei niitä tarvitsisi tehdä. Myös kodin remontointi saattoi kestää, koska Pekka halusi tehdä työnsä perusteellisesti.²⁷⁰ Pekka teki kotitöitä myös maalla ollessaan, muttei ollut outo vieras keittiössä hellan ääressäkään²⁷¹. Fogeli kyseenalaisti perinteisen käsityksen miehestä perheen päänä ja tulojen

²⁶⁷KL 19.10.1938.

²⁶⁸KL 3.1.1935; 4.1., 25.1.1950.

²⁶⁹KL 23.1.1952.

²⁷⁰Esim. KL 27.4., 26.10.1932, 4.10.1933; 14.8.1935.

²⁷¹Esim. KL 23.5., 13.6.1951.

hankkijana, sillä Pekka ei edustanut tällaista mallia. Maanviljely ja puutarhan hoito olivat myös välillä Pekan ja Justiinan arkea. Justiina teki aina kotitöitä, eikä ollut perheen ulkopuolella töissä, vaikka monet naiset siirtyivät palkkatyöhön perheen ulkopuolelle 1930 - 40-luvuilla. Tässä Justiina on edustanut enemmistöä, sillä v. 1930 aviossa elävistä helsinkiläisnaisista vain 14 % kävi perheen ulkopuolella töissä.²⁷²

Vaikka Pekkaa pidetäänkin yleisesti tyhjätöimittajana, ei työnteko ja toisten ihmisten auttaminen ollut hänelle vierasta. Lähes sadassa tarinassa (97 kertaa) käsiteltiin näitä aiheita. Kaikista tarinoista ne kattoivat 8 %. Työnteko ja auttaminen olivat varsin usein tarinan teemoina, mutta erityisesti ne yleistyivät sota-aikana v. 1941 lähtien. Tällä Fogelberg on varmasti halunnut muistuttaa ihmisiä toisten auttamisesta ja työnteon merkityksestä.

Yleensä Pekka vältteli työntekoa, mutta oli usein rahan tarpeessa. Hän oli monien kaupunkilaisten tavoin kesäisin maalla auttamassa peltotöissä. Merkittävä huomio on se, ettei Pekka ollut juuri koskaan metsätöissä. Hän saattoi tehdä halkoja ja tilata puutavaraa, mutta maaseudullakaan ollessaan hän ei juurikaan talvisin ollut metsätöissä kuten usein oli tapana. Selityksenä tälle voi nähdä Fogelbergin oman elämänpiirin, johon metsätyöt eivät kuuluneet. Vaikka Pekka olisi yrittänytkin, eivät kaikki työt luonnistuneet häneltä. Talkootöissä ollessaan hän epäonnistui työnjohtajan mielestä niin pellolla ja lypsyhommissa, kuin lannanajossakin. Pekka oli eniten hyödyksi variksen pelättinä.²⁷³ Hänen rationaalinen luonteensa tuli hyvin esiin, kun hän järjesti tarinassa "Pekka Puupää organisaattorina" kaivaustyömaan toiminnan uudelleen. Sen tuloksena kolmen työmiehen sijasta tarvittiin enää kaksi miestä ja kaivinkone, mutta nämä tarvitsivatkin jo kahdeksan hengen taustavoimat. Tämän organisoimisen johdosta Pekka pääsi sanomalehteenkin.²⁷⁴

Tämän tyyllisillä tarinoilla Fogelberg on kritisoinut taylorismia, jossa korostui työn organisoiminen ja parhaan tehon irti saaminen työntekijöistä. Taylor oli juuri edellä mainitussa Puupää-tarinassa olleen syvenevän työnjaon oppi-isä. Taylorismin kritiikki kasvoi toisen maailmansodan jälkeen, jolloin sen todettiin saavuttaneen rajansa.²⁷⁵ Pekka oli myös hyvin tarkka työtodistuksestaan ja halusi korjauksen työtodistukseensa, jossa hänen todettiin tehneen silloin tällöin

²⁷²Lähteenmäki 1995, 25, 30.

²⁷³KL 10.6.1942; 2.8.1944; 27.7.1948.

²⁷⁴KL 25.9.1945.

²⁷⁵Julkunen 1987, 86 - 90, 321.

tyhmyyksiä. Tämä ei Pekalle kelvannut, eikä hän ollut tyytyväinen ennen kuin todistuksessa luki: "Silloin tällöin Pekka ei ole tehnyt tyhmyyksiä".²⁷⁶

Muiden ihmisten auttaminen oli Pekalle tärkeää, mutta nämä eivät aina osanneet arvostaa tämän apua. Tosin apu ei aina ollut todellista apua. Esimerkiksi Pekan auttaessa katolla roikkuvaa miestä vetämällä tämän alas, mies ei ollut ollenkaan kiitollinen vaan veteli Pekkaa korville²⁷⁷. Myöskään junassa ollut matkustaja ei kokenut Pekan apua tervetulleeksi. Pekka heitti tämän laukun ikkunasta ulos, koska luuli matkustajan jäänen asemalle. Matkustaja oli vain ollut hakemassa Kuluttajain Lehteä.²⁷⁸

4.1.2 Onni onnettomuudessa

Rikollisuus ja onnettomuudet olivat usein mukana Pekan elämässä. Hän oli osallisena varkauksissa, tappeluissa, järjestyshäiriöissä ja jopa vankilapaoissa. Lisäksi tähän ryhmään kuuluvat tulipalot ja muut onnettomuudet, joihin Pekka saattoi joutua rikkoen samalla erilaisia sääntöjä ja normeja. Yhteensä 133 tarinaa (11,1 %) käsitteli näitä aiheita. 1930-luvulla rikosaiheita oli määrällisesti eniten. Tähän vaikuttivat kieltolaista johtuva rikollisuus sekä esimerkiksi poliittisista lähtökohdista toimineet muiluttajat. Vuosittain rikosaiheita esiintyi 5 - 10 kertaa, paitsi vuonna 1939, jolloin ne olivat teemana vain kahdessa tarinassa. Sota-aikana ne eivät mustan pörssin huijausten lisäksi juurikaan kuuluneet Pekan elämään. Fogeli saattoi pyrkiä tällöin tietoisesti välttämään sellaisia aiheita. Sodan päättymisen jälkeen kasvanut rikollisuus ei siis näkynyt Fogelbergin piirroksissa ennen kuin vasta v. 1949, jonka jälkeen ne yleistyivät selvästi²⁷⁹. Vuonna 1951 oli mukana jopa 10 teemaa käsittelevää tarinaa.

Pekka oli tarinoissa useimmiten pitämässä huolta omaisuudestaan, jota rosvot ja varkaat havittelivat. Monesti nämä onnistuivat puijaamaan Pekkaa ja viemään haluamansa. Tämä saattoi johtua Pekan tärkeilevästä ja tarkasta luonteesta. Hän saattoi esimerkiksi vahtia koko yön ovea varkaiden tullessa ikkunan kautta tai odotella yön rosvoja ja nukahtaa päiväksi, jolloin nämä tekivät ryöstön.²⁸⁰ Joskus taas

²⁷⁶KL 22.2.1950.

²⁷⁷KL 26.1.1928.

²⁷⁸KL 20.11.1929.

²⁷⁹Oikkonen 1996, 113.

²⁸⁰Esim. KL 8.9.1927; 27.1., 2.3.1932.

Pekka onnistui vetämään pidemmän korren ja hänen omaisuutensa säilyi²⁸¹. Väkivaltaan Pekka turvautui hyvin harvoin. Yleensä hän pakeni paikalta, mutta muutaman kerran Pekka hermostui. Rajuilmassa ohikulkija kysyi Pekalta kelloa ja pyysi tulta tupakkaansa. Pekka oli avuliaana rankkasateesta huolimatta, mutta kun selvisi että miehellä oli omakin kello ja tulitikut, niin Pekka löi miestä suoraan päähän. Pekka saattoi ajautua tappeluun myös muiden, kuten esimerkiksi Otto-poikansa tai lemmikkieläintensä takia.²⁸²

Pekka joutui monesti vankilaan ilman omaa syytään. 3-osaisessa “Pekka Puupää Vankilassa”-tarinassa Pekka seurasi kadulla varasta, mutta poliisi pidätti Pekan ja telkesi hänet vankilaan. Pekka yritti paeta sieltä päätyäkseen vain viereiseen selliin.²⁸³ Fogelberg osallistui näillä esimerkeillä vankiloiden rahoituksesta käytyyn julkiseen keskusteluun, sillä samana keväänä supistettiin vankiloiden henkilökuntaa ja rahoitusta²⁸⁴. Tämä on hyvä esimerkki Fogelin Puupää-tarinoissa kuvaamasta yhteiskunnasta ja siitä nousevasta kritiikistä..

Pekka saattoi toimia myös lain oikealla puolella, kuten esimerkiksi liikennepoliisina, jonka erityisohjauksessa hälytysajossa olleet poliisi- ja paloauto törmäsivät risteyksessä²⁸⁵. Pekka toimi myös etsivänä jahdaten rikollisia ja oli tunnollisena ihmisenä ottamassa rosvoja ja vankikarkureita kiinni. Tässä on hyvä huomioda Fogelbergin oma menneisyys, sillä hän oli itsekin mukana kieltolain aikana viinan salakuljettajia jahdannessa vapaaehtoisjoukossa²⁸⁶. Pekka sai konnat monesti kiinni, mutta joskus tapahtuma saattoi olla tekosyynä sille, että hän lähti Pätjän kanssa pariaksi päiväksi “vapaalle”.²⁸⁷

Fogeli käsitteli sarjakuvissaan monia todellisia tapahtumia. Esimerkiksi 1930-luvun alussa paljon esillä ollut Tattarisuon tapaus houkutti Pekkaakin selvittämään sen salaisuutta. Tattarisuon lähteestä löytyi syyskuun 1931 puolivälissä ihmisten ruumiinosia. Tämä herätti suuren yleisön mielenkiinnon ja asiaa käsiteltiin runsaasti lehdistössä. Fogeli puuttui aiheeseen vasta seuraavana keväänä, jolloin

²⁸¹KL 23.9.1926.

²⁸²KL 19.5.1927; 24.8., 7.12.1938; 10.4.1940.

²⁸³KL 22.4. - 6.5.1931.

²⁸⁴Laitinen 1981, 210.

²⁸⁵KL 8.7.1931.

²⁸⁶Jokinen 1994, 17.

²⁸⁷Esim. KL 28.11. - 5.12.1934; 11.1.1950; 28.11.1951.

alueen suojeluskuntapiirin johtaja Paavo Susitaival nosti aiheen uudelleen otsikoihin syyttäen maaherra Jalanderia ja sisäministeri von Bornia vapaamuuraritaustojensa takia asiaan sekaantumisesta. Tästä nousi suuri kohu lehdistössä ja erityisesti Suomen Sosiaalidemokraatissa sekä Helsingin Sanomissa, jotka kritisoivat Susitaipaleen toimia.²⁸⁸ Fogeli liikkui samoilla linjoilla kritisoiden Tattarisuon tapauksen tutkintaa. Hän laittoi Pekan tutkimaan tapausta valeasussa, joka oli niin paljastava että kaikki tunsivat hänet heti.²⁸⁹ Todellisuudessa Poliisi onnistui selvittämään Tattarisuon tapauksen vasta seuraavana syksynä²⁹⁰.

Fogelbergin vapaapalokuntamenneisyys on hyvä huomioida tässä yhteydessä, sillä tulipalot olivat aiheena yhteensä 14 tarinassa. Näissä Pekka oli itse mukana juuri vapaapalokuntalaisena tai muuten vain avuliaana ihmisenä. Hänen kohteensa olivat monesti vääriä ja hän saattoi rynnätä savuavaan kerrostaloasuntoon "Minimax"-sammuttimella suihkuttaen huoneessa korttia pelaavia ja sikareita polttavia miehiä.²⁹¹ Pekka kävi myös VPK-kokouksissa tai ainakin hän pääsi sillä verukkeella pelaamaan korttia Pätjän kanssa²⁹².

Merkittävä yksityiskohta oli tarina "Itsemurhayritys", jossa nimensä mukaisesti Pekka yritti tehdä itsemurhan. Syytä siihen ei tarinassa mainittu, mutta siinä Pekka yritti päättää päivänsä kaikilla mahdollisilla keinoilla aina hirsipuusta, hukuttautumisesta, ampumisesta ja junan alle jäämisestä lääkkeiden yliannostukseen. Nämä eivät kuitenkaan toimineet ja ainoa vaikutus lääkkeistä oli kiire vessaan.²⁹³

Toinen Fogelbergin kestopuosikki olivat lääkäri- tai sairausteemat. Ne olivat mukana 56:ssa tarinassa. Tähän ryhmään kuuluivat aihepiiriltään lääkäri- ja apteekissa käynti, sairaanhoito sekä vierailut erilaisten puoskareiden ja ennustajien luona. Nämä muodostivat 4,7 % aiheista. Koko ajanjaksoa tarkasteltaessa esiin nousi sellaisia jaksoja, jolloin aihe oli normaalia yleisempi. 1930-luvun loppupuoli ennen sodan alkua oli yksi tällainen ja toinen löytyi Pekan viimeisiltä vuosilta. Tähän saattoi vaikuttaa Fogelin itsensä sairaalassa viettämä aika. Poikkeuksellista

²⁸⁸Niinistö 1998, 91 - 93.

²⁸⁹KL 4.5.1932.

²⁹⁰Ruumiiden silpomisiin olivat osallisina joukko miehiä ja naisia, jotka harrastivat taikauskoa. He olivat etsineet vanhaa aarretta, jonka uskoivat nousevan esiin lähteestä, jonne he heittelivät vainajien raajoja. Niinistö 1998, 103 - 104.

²⁹¹Esim. KL 25.2.1926; 12.6.1929.

²⁹²KL 9.10.1940.

²⁹³KL 8.4.1926.

lääkäriteemoissa oli se, että vaikka lääkäriaiheet olivat yleensä mukana vähintään kerran tai kaksi vuodessa, niin vuosien 1943 - 47 välillä se oli teemana ainoastaan kerran. Fogelberg ei ehkä ole sodan takia halunnut käsitellä tätä teemaa, koska se on saattanut hänen itsensä lisäksi monelle olla hyvin vakava ja ajankohtainen aihe.

Pekka kävi usein lääkäreiden vastaanotoilla, mutta vikaa harvoin löytyi. Hänen vaivojaan olivat mm. housuissa ollut hakaneula tai liiallinen syöminen.²⁹⁴ Kaikille tuttu luulosairaus olikin yleisin Pekan sairauden syy, jota mm. Kodin lääkäri-kirja ruokki. Sen luettuaan Pekka kuvitteli sairastavansa sappikiveä, aivo- ja sydänhalvausta. Hän meni tietysti lääkärille esittelemään vaivojaan, mutta tämä lähetti Puupään hullujen huoneelle. Se olikin Pekalle tuttu paikka ja hän joutui sinne monesti tahtomattaan. Kerran Pekka haki hattuaan mielisairaalan aidan takaa ja hänet teljettiin sinne.²⁹⁵ Ajan arkielämä korostui pitkinä matkoina maaseudulta sairaalaan. Esimerkiksi kurkkuun juuttunut kalan ruoto aiheutti Pekalle monen tunnin sairaalamatkan kävellen, linja-autolla ja raitiovaunulla.²⁹⁶

Apteekit ja niissä asiointi olivat hyviä aiheita, koska niissä tapahtui helposti sekaannuksia. Esimerkiksi Justiinan reseptin ja sian taudin oirelapun vaihtuminen olivat hyvä osoitus tällaisesta.²⁹⁷ Fogelberg väritti tarinoitaan ajalle tyypillisillä lääkkeillä, joista useimmiten mainittiin risiiniöljy, jota Pekalle määrättiin kolmen lääkärin taholta vatsakipuun. Pekka tietysti nautti näiden kaikkien antamat lääkkeet ja tuloksena hänelle tuli kiire vessaan.²⁹⁸ Pekka osti Justiinalle apteekista mm. unilääkettä ja amidopyriniä²⁹⁹. Erilaisista lääkkeistä mainittiin myös Karlsbader-juoma, jota Pekan piti nauttia ennen aamiaista. Myöskin Lysoli oli Puupäille tuttu suun kautta nautittunakin.³⁰⁰ Nämä olivat sellaisia lääkkeitä tai aineita, joita Fogeli on halunnut tuoda esiin sarjakuvissaan.

Pekka käytti hyväkseen erilaisten ihmetohtoreiden ja ennustajien palveluja. Hän jopa kävi "ihmelääkärillä" hankkimassa apua painonsa nostamiseksi. Ihmeeparantajien lääkkeet eivät yleensä auttaneet Pekkaa. Hänen kuntonsa

²⁹⁴KL 2.9.1931; 19.12.1933.

²⁹⁵Esim. KL 19. - 26.11.1930; 18.4.1934.

²⁹⁶KL 16.6.1937.

²⁹⁷Esim. KL 4.5.1949; 22.11.1950.

²⁹⁸KL 2.12.1926.

²⁹⁹KL 23.2.1928; 26.3.1936.

³⁰⁰KL 6.10.1937; 25.2.1942.

pikemminkin huononi niiden johdosta.³⁰¹ Ennustajien ennustukset osuivat usein hyvinkin kohdalleen, varsinkin jos ennustaja luki ennustuksiaan suoraan Kuluttajain Lehdestä ja veloitti Pekalta siitä hyvästä 200 mk. Pekalle ei ennustuksista ollut paljon ollut apua ja hän joutuikin niiden takia yleensä ongelmiin.³⁰² Fogelberg kuvasi ihmeparantajia ja ennustajia hyvin negatiiviseen sävyyn, eikä mahdollisesti itse uskonut näiden menetelmiin. Tällä on saattanut olla myös valistuksellinenkin puoli, jonka mukaan ihmisiä ei kehoitettu käyttämään näitä palveluita.

4.1.3 Pekka Puupää ihmisystävänä

Fogelberg kuvasi sarjakuvissaan usein Puupäiden ihmissuhteita ja arkea. Vaikka ne kertoivat enemmän Puupäiden perhe-elämästä, niin yhteiskunnan vaikutukset heijastuivat tarinoiden taustalla. Pekan ja Justiinan välinen seurustelu ja parisuhde, sekä ystävät ja pukeutuminen olivat aiheina 101:ssä tarinassa (8 %). Myös Pekan harrastama flirttailu naisten kanssa kuului tähän ryhmään. Hän flirttaili selkeästi muiden naisten kuin Justiinan kanssa ainakin 20:ssä tarinassa. Tätä hän harrasti varsinkin alkuvaiheessa, tosin jo ollessaan Justiinan kanssa naimisissa.

Koko jaksoa (1925 - 52) ajatellen ihmissuhteet olivat yleinen aihe vuosina 1937 - 38. Ne nousivat Pekan syrjähyppyaikojen jälkeen merkittäväksi aiheeksi vasta vuoden 1947 jälkeen. Seurusteluteema toistui siitä lähtien vuosittain keskimäärin viisi kertaa vuodessa säilyen melko yleisenä loppuun asti. Tässä saattoi olla takana jo kotitöiden osalta tehty havainto Fogelbergin oman elämäntilanteen muuttumisesta. Elannosta vapaalla ollessaan hänellä oli mahdollisesti enemmän aikaa olla vaimonsa kanssa.

Pekan ja Justiinan suhde vaikutti viha-rakkaus -suhteelta, koska Justiina joutui toistuvasti ojentamaan Pekkaa. Fogelberg kuitenkin painotti näiden rakastavan toisiaan ja olevan toisilleen sopivia³⁰³. Hän on tällä ehkä halunnut korostaa avioliiton merkitystä. Pekan ja Justiinan väliset kiistat olivat kuitenkin niin herkullisia aiheita, että ne olivat usein mukana Puupää-tarinoissa. Monesti Pekka koetti näyttää ulospäin olevansa herra talossa, mutta tosipaikan tullen Justiina pisti miehensä tiukasti ojennukseen.³⁰⁴ Tämä ei vastannut ajan mieskuva, joka olisi edellyttänyt miehen

³⁰¹KL 30.12.1926; 5.8.1936; 30.7.1952.

³⁰²Esim. KL 1.4.1936; 31.12.1941.

³⁰³KL 19.4.1950, Pekka Puupäällä on merkkipäivä.

³⁰⁴Esim. KL 23.3.1938; 12.8.1942.

patriarkaalista roolia. Miehen asema perheessä oli ehdoton ja autoritaarinen. Miehen olisi pitänyt olla perheen turva ja suojelija. Vaikka perhedemokratia oli tärkeällä sijalla KK:n aatemaailmassa, Pekka ei aina vastannut edellä esitettyjä odotuksia.³⁰⁵

Koska Pekka oli luonteeltaan hyvin avoin ja kohtelias, hän pyrki monesti tekemään tuttavuutta nuorten ja kauniiden naisten kanssa. Tässä ei tosin ollut kyseessä pelkkä kohteliasuus, vaan Pekka oli kiinnostunut näistä intiimimmässä mielessä. Hän saattoi auttaa näitä kantamaan tai nostamaan tavaroita junassa tai asemalla, mutta Pekalle ei ollut vierasta rohkeidenkaan aloitteiden teko. Esimerkiksi tarinassa "Pekka Puupää harhapoluilla" hän yritti junan mennessä tunneliin suudella viereisellä penkillä istuvaa neitiä. Neiti ja tämän täti olivat kuitenkin vaihtaneet paikkaa ja Pekan tyrmistys oli melkoinen kun juna tuli ulos tunnelista. Pekka saattoi myös kuvauttaa itsensä valokuvaajalla kauniin neidin seurassa.³⁰⁶ Kerran Justiina yllätti Pekan uimarannalta katselemassa vähäpukeisia naisia tai naamiaisista Kreivi de la Kukkelin ominaisuudessa piirittämästä "ihanaa donnaa". Näissä esimerkeissä korostui ajan miehisempi kulttuuri, jossa mies saattoi vapaammin flirttailla.³⁰⁷

Fogelbergin tarinoissa oli muutoin hyvin vähän kaksimielisyyksiä. Tosin tarinassa "Pekka Puupää joulupuuhissa" Pekka tilasi ompelukoneen ja Justiina apulaisen. Pekka kuvitteli ovelle tullutta neitiä ompelukonekauppiaksi ja puheli tälle: "Hiljaa, ettei rouvani kuule...uusi on aina uusi - ei heilu eikä rätise...kauniisti maalattu...pystyy parsimaan...ei syö paljon rasvaa...poljettava...vähittäismaksu..."³⁰⁸. Tämä oli Fogelilta verbaalisesti varsin rohkea esitys, vaikkei kuvissa ollut muuta kuin kaksi asiallisesti keskustelevaa henkilöä.

Fogeli tuomitsi usein Pekan flirttailuyritykset, eikä Pekalla loppujen lopuksi ollut menestystä naisten suhteen. Pekka sai opetuksen tirkistellesään ikkunasta vähäpukeista naista, joka paljastuikin toiseksi tirkistelijämieheksi³⁰⁹. Fogelberg oli itsekkin Honkasen kuvailun mukaan iloinen velikulta, joka saattoi käydä tanssimassa ja kuvauttaa itsensä kauniiden naisten kanssa. Hän saattoi viettää aikaa

³⁰⁵Niskanen 1996, 147 - 150.

³⁰⁶KL 20.5., 15.6.1926.

³⁰⁷Miehen rooliin kuului olla vahva niin taloudellisesti, yhteiskunnallisesti, fyysisesti kuin eroottisestikin. KL 12.8.1926; 16.3.1932; Niskanen 1996, 147.

³⁰⁸KL 9.12.1947.

³⁰⁹KL 15.1.1930.

ravintoloissa tai nauttia viiniä.³¹⁰ Tässä ero Pekan ja Fogelin persoonien välillä ei ollut kovinkaan suuri. Vaikka ihmissuhdetarinat pyörivätkin pääosin Pekan ja Justiinan tai Pätjän ympärillä, oli mukana myös paljon muita henkilöitä (ks. 4.2).

Pekka ja Pätkä harrastivat omia paheitaan aina kun vaimojen silmä vältti. Näiden yöjalassa juokseminen sekä ruokailu, juominen ja tupakanpolto olivat teemoina 89:ssä tarinassa (7 %). Nämä olivat tasaisesti mukana koko Pekan elämän ajan. Yleensä ne esiintyivät muutaman kerran vuodessa ja ennätysvuonna 1949 seitsemän kertaa. Pekka oli usein Pätjän kanssa juomassa olutta tai viiniä ja Justiina saattoi valvoa yöllä tätä odotellen. Monesti Pekka pääsi pälkähästä, koska Justiina erehdyksessä hyökkäsi postinkantajan tai yöllisen varkaan kimppuun, jolloin Pekka pääsi luikkimaan kotiin³¹¹.

Justiinan ollessa poissa kotoa Pekka saattoi houkutellessa naisia ”ilonpitoon” kotiinsa. Tämänäylyiset kotihapat kaupungeissa ja nurkkatanssit maaseudulla olivat yleisiä erityisesti kieltolain aikana.³¹² Kerran Pekka kyllästyi Justiinan nalkutukseen niin, että lähti ravintolaan juomaan ja unohtamaan tämän. Siellä naisseurassa vietetyn illan jälkeen hän palasi kotiin, jossa vihainen Justiina odotti taas hiilihangon kanssa ovella. Humalainen Pekka totesi tälle ”Menin juomaan, jotta unohtaisin, että minulla oli akka, ja kun tulen takaisin, näen kaksi”.³¹³

Naisten ja alkoholin käytön lisäksi Pekka ja Pätkä harrastivat muitakin paheita. Pätkä houkutteli Pekan pelaamaan korttia kanssaan mitä moninaisempien juonien avulla. Yleensä tämä pyysi Justiinalta Pekkaa auttamaan töiden kanssa, mutta lopputuloksena oli viinanhuuruinen ja tupakansavuinen ilta Pätjän luona tai jossain ravitsemusliikkeessä.³¹⁴ Tupakka ja varsinkin sikarit olivat lähellä Pekan sydäntä. Hän rentoutui ja vietti aikaansa polttamalla sikareita. Tämä ei ollut kovinkaan yllättävää ajatellen Fogelbergiä itseään, sillä Honkanen toteaa häneltä kuluneen laatikollisen sikareita päivässä³¹⁵. Tarinassa ”Tupakanpolto kielletty” Fogeli irvaili kielloille. Siinä Pekka valvoi, ettei tupakkaa polteta ja takavarikoi tupakoivalta mieheltä sikarin polttaakseen sen itse. Kahdesti Pekka jopa lopetti tupakan polton ja

³¹⁰Honkanen 1994, 43, 49.

³¹¹Esim. KL 14.1.1926; 21.6.1933.

³¹²KL 22.7.1926; Olkkonen 1996, 108.

³¹³KL 10.5.1933; 1.6.1938.

³¹⁴Esim. KL 4.4.1939.

³¹⁵Honkanen 1994, 43.

heitti sikarinsa veteen, mutta pian hänen oli saatava lisää.³¹⁶ Nämä samana vuonna ilmenneet tupakoinnin lopettamisyrietykset voivat hyvinkin olla lähtöisin Fogelbergin omasta elämästä ja kokemuksista, sillä Elannollakin oli tarkat säännöt tupakanpoltosta³¹⁷.

Myös ruoka ja juoma olivat hyvin tärkeitä aiheita Puupäiden elämässä, kuten aiemmin sota-aikaa käsittelevässä kappaleessa mainitsin. Koska Pekka oli usein hyvin köyhä, niin myös ruoan ja juoman hankkiminen olivat hänelle keskeisiä asioita. Ruoka ja varsinkin sen puute olivat hyvin suosittuja aiheita.³¹⁸ Kuten jo edellä on todettu, olivat alkoholijuomat usein mukana Puupää-sarjakuvissa. Erityisesti olut ja viini olivat Pekan ja Pätjän haaveiden kohteena.³¹⁹

Vaikka Pekka ja Pätkä viettivät välillä sopimatonta elämää, vietti Pekka suurimman osan ajastaan kotona Justiinan kanssa. Perherooleja ajatellen Justiina oli dominoivassa asemassa. Silti perheen työt jaettiin pääasiassa sukupuolien mukaisesti, siten että Pekka teki raskaammat työt, pilkkoi halot ja teki pihatyöt. Justiina laittoi ruokaa ja siivosi. Tosin Pekka pyrki aina välttelemään töitä tai siirtämään niitä myöhempään ajankohtaan. Justiinakaan ei ollut aivan puhdas pulmunen, sillä kerran hän tuli illan vietosta vasta Pekan jälkeen. Parin elämä ei koko ajan ollut yhtä taistelua, vaan molemmat ostivat toisilleen syntymäpäivälahjoja ja hoivasivat toisiaan jos toinen oli sairaana. Kerran Justiina ja Pekka lähtivät yhdessä ulos juhlimaan, mutta sekin loppui ennen kuin ehti alkaakaan, sillä Justiinan mekko jäi matkalla linja-auton oven väliin joka vei koko puvun mennessään.³²⁰

4.1.4 Radion aikakaudella

Suomi eli 1930-luvulla viestinnän suhteen murroskautta. Myös sota-aika vaikutti viestinnän yleistymiseen. Tämä heijastui myös Puupäiden elämään ja arkeen. Sanomalehdet, radiot, juorut ja puhelimet olivat aiheina 67:ssä tarinassa (6 %). Lisäksi laskin tähän ryhmään mukaan erilaiset uudet koneet ja keksinnöt. Viestintä oli aihe, joka pysyi tasaisesti mukana koko tutkimusjakson ajan. Se oli teemana

³¹⁶KL 22.9.1927; 21.4., 1.9.1937.

³¹⁷Honkanen 1994, 61.

³¹⁸Esim. Pätkä kysyi Pekalta missä saisi keiton, pihvin, kalan, jälkiruoan, kahvin ja leikkeleitä 3,50 markan hintaan. Kumpikaan ei tiennyt tällaista olevankaan. KL 16.9.1931.

³¹⁹Esim. KL 30.9.1931.

³²⁰KL 24.11.1937.

yleensä muutaman kerran vuodessa, suosituimmillaankin vain viidesti vuodessa.

Sanomalehdet ja erityisesti Kuluttajain Lehti näyttelivät tärkeää osaa Puupäiden, kuten myös tavallisten ihmisten elämässä. Itse asiassa sanomalehti oli juuri se tekijä, joka toi Pekan ja Justiinan yhteen. Syksyllä 1925 Pekka luki lehdestä vanhapoikaverosta ja päätti mennä naimisiin. Hän meni kyltti kaulassa puiston penkille, jossa naiset alkoivat tapella Pekasta. Sen tuloksena Justiina voitti ja meni Pekan kanssa naimisiin³²¹.

Yleensä lehdet toimivat informaation ja uutisten, mutta myös erilaisten ilmoitusten ja mainosten lähteenä³²². Sanomalehdet olivat usein ulkomaan uutisten tärkein tietolähde. Vuonna 1934 Pekka luki lehdestä kuinka Espanjassa, Itävallassa ja Ranskassa pommit räjähtelivät. Lisäksi hän sai niistä tietoa mm. Euroopan ja Kiinan tapahtumista, maailmansodan kulusta ja Suomen tapahtumista, kuten postimaksujen noususta³²³. Lehdet toimivat myös keskustelufoorumeina ja Pekkakin osallistui mm. kieltolakikeskusteluun ja kirjoitteli Suomen kansalle Kuluttajain Lehteen³²⁴.

Fogelin oma lehtitausta näkyi siinä, että Pekka jopa myi muutamassa tarinassa kadulla sanomalehtiä³²⁵. Pekka saattoi toimia lehtien valokuvaajana tai avustajana ja jopa toimittajanakin, aivan kuten Fogelikin³²⁶. Pekka ja Justiina lukivat ja käyttivät hyväkseen lehtien senssipalstoja sekä työpaikka-, osto- ja myynti-ilmoituksia.³²⁷ Myös urheilu-uutiset, juorut ja sarjakuvat tunnettiin Pekan aikana. Ne olivat hyvin suosittuja ja odotettuja.³²⁸ Pekka seurasi esimerkiksi Euroopan kuninkaallisten elämää lehdistä³²⁹. Lehtien merkitys viestinnän kannalta oli aikaisemmin paljon suurempi kuin nykyään ja sanomalehtien osalta se korostui juuri tiedotusvälineenä. Tässä erityisen merkittävää oli se, että Kuluttajain Lehden lukijat pystyivät omasta lehdestään lukemaan Pekasta, joka sarjakuvassaan luki lehtiä.

³²¹KL 10. - 17.9.1925.

³²²KL 30.5.1927; 5.4.1933; 22.5.1935; 26.2.1936; 10.3.1943..

³²³KL 14.4.1927; 2.5.1934; 11.10.1939; 26.8.1942.

³²⁴KL 16.12.1931; 16.5.1934.

³²⁵KL 13.1.1932; 3.2.1937.

³²⁶KL 28.6.1928; 13.5.1942; 19.5.1943; Santonen 1985, 74.

³²⁷Esim. KL 10.6.1931; 7.1.1937.

³²⁸Fogeli viittasi Mikki Hiiri-sarjakuvaan tarinassaan "Pekka Puupää, Jännittynyt aika". KL 28.7.1927; 11.9.1940; Elanto 15.4.1950, Pekka Puupää vaikuttanut 25 vuotta.

³²⁹KL 2.2.1938.

Ajankohtaiset lehtijutut (joita Pekkakin luki Kuluttajain Lehdessä) lähensivät lukijoita osaksi Pekka Puupää-sarjakuvaa tai käänteisesti Puupäätä lukijoiden todellisuuteen. Pekka pääsi omassa sarjakuvassaan lehteen ja jopa Amerikan lehdistön edustaja haastatteli häntä³³⁰.

Kirjat ja kirjallisuus olivat näkyvä osa Pekan elämää. Hän luki paljon niin osuustoiminnallista valistuskirjallisuutta, kuin myös romaaneja sekä tietosanakirjoja. Esimerkiksi KK:n kirjaston kirjat, Työtoverin eri artikkelit, "Kodin lääkäri" ja "Koti"-kirja mainittiin Puupää-sarjakuvissa³³¹. Näissä korostettiin itsensä kehittämistä myös vapaa-aikana. Tämä huomioitiin Suomessa jo 1930-luvun alussa, jolloin 8-tuntiseen työpäivään siirryttäessä havaittiin lopun ajan olevan mahdollista itsensä kehittämisen kannalta.³³² Fogelberg toi esiin näiden kirjojen merkityksen esiin juuri tältä kannalta.

Romaaneista Pekan sydäntä lähellä olivat klassikot ja salapoliisikertomukset, kuten "Kolme Muskettisoturia" ja erityisesti Sherlock Holmes. Pekka luki myös kotimaisia klassikoita, kuten "Seitsemän veljestä".³³³ Hän ryhtyi jopa kirjakerhon jäseneksi. Sitä mainostettiin "ilmaisena kirjastona", mutta kirjojen hinta nousi satunnaisten kulujen, loistokansien ja jälkivaatimusten kautta yli 300 markkaan³³⁴. Myöskään kaikki lahjakirjat eivät aina olleet toivottuja³³⁵. Pekka käytti loppupuolella selkeästi enemmän aikaa kirjojen lukemiseen. Viimeiseksi jääneessä Puupää-tarinassa hän rentoutui nauttimalla rauhasta ja lukemalla kirjaa.³³⁶ Tälle yhtenä selityksenä voi pitää kirjallisuuden ja koulutuksen kohoamista sodan jälkeisessä Suomessa³³⁷. Fogeli vietti itsekkin paljon aikaa kirjojen parissa, varsinkin loppuaikoinaan. Hän toi muutenkin kirjallisuutta esiin sarjakuvissaan ja kirjoitteli matkakertomuksia sekä oli mukana lasten kirjojen tekemisessä³³⁸. Pekkakin haaveili

³³⁰ Esim. KL 25.9., 9.11.1949

³³¹ KL 7.3., 18.4., 3.10.1934; 17.2.1943.

³³² Lähteenmäki 1995, 35.

³³³ KL 7.11.1934; 14.5., 12.11.1941; 14.6.1944.

³³⁴ KL 17.3.1927.

³³⁵ Esim. KL 17.12.1946.

³³⁶ KL 13.5., 17.6.1947; 6.8.1952.

³³⁷ Siipi 1967, 146.

³³⁸ Ks. Elanto 1928; Honkanen 1994, 43.

kirjailijan ja runoilijan urasta kärsien Fogelbergillekin tutusta luomisen tuskasta.³³⁹

Radio oli lehtien lisäksi toinen tärkeä tiedonvälittäjä Pekan elämässä. Suomen Yleisradio aloitti lähetyksensä syyskuussa 1926. Ne olivat hyvin asiapitoisia ja kansanvalistushenkisiä. Gramofoneja ja radioita oli silloin hyvin harvoissa kodeissa, koska ne olivat hyvin kalliita korkeiden tuontitullien takia.³⁴⁰ Ensimmäisen kerran radio mainittiin Puupää-tarinassa “Radion aikakaudella” jo 18.3.1926 eli siis ennen Yleisradion lähetyksen alkamista. Tällöin Pekka naapureineen soitti radioitaan ja gramofonejaan niin kovaa, että poliisin piti tulla rauhoittamaan tilanne ja viemään laitteet pois.³⁴¹

Puupäällä ei alkuvaiheessa ollut omaa radiota, eikä Pekka ymmärtänyt radion rakennetta tai toimintaa. Hän sai KK:lta v. 1929 joululahjaksi kovaäänisen, muttei saanut sitä kuulumaan kunnolla.³⁴² Tämä oli selvää mainontaa ja siinä oli yhteys vuoden 1929 “gramofonikuumeeseen”. Tullien alentuessa laitteiden hinnat laskivat ja gramofoneja ostettiin moneen kotiin.³⁴³ Aluksi radiolaitteet olivat putki- ja kidekoneita, mutta 1930-luvulla sähköradiot yleistyivät. Samalla radioiden kuuntelulupien määrä nousi nopeasti ja 30-luvulla niitä oli yli 300 000 kappaletta.³⁴⁴ Vuonna 1949 niitä oli jo yli kaksinkertainen määrä³⁴⁵.

1930-luvun alussa radio hankittiin yhä useampaan kotiin ja samalla suomalainen iskelmä yleistyi³⁴⁶. Fogelberg ei kuitenkaan tuonut musiikkia esiin juuri lainkaan. Tämä on mielenkiintoista siksi, että puolet Yleisradion ohjelmasta koostui musiikista³⁴⁷. Ainoastaan muutaman kerran musiikki oli mukana Puupää-sarjakuvissa. Fogelberg toi enemmän esiin uutisia ja muita asiaohjelmia. Vuoden 1930 vaihteessa Pekka kuunteli rikkinäistä radiota kuvitellen sieltä kuuluvia ääniä

³³⁹KL 9.12.1931; 10.6.1936; 15.10.1946.

³⁴⁰Olkkonen 1996, 22, 25 - 26.

³⁴¹KL 18.3.1926.

³⁴²KL 25.11.1926; 2.1.1930.

³⁴³Vuonna 1929 Suomessa myytiin yli miljoona äänilevyä. Samoihin lukuihin päästiin seuraavan kerran vasta 1960-luvulla. Olkkonen 1996, 26; Pesola 1996, 107.

³⁴⁴Lyytinen 1996, 49 - 51.

³⁴⁵Perko 1988, 15.

³⁴⁶Olkkonen 1996, 29; Pesola 1996, 107.

³⁴⁷Musiikkiin laskettiin mukaan mm. sinfoniat, jumalanpalvelukset, kamarimusiikki sekä orkesterisoitto. Lyytinen 1996, 36, 54 - 55.

kiinalaisten sotimiseksi, New Yorkin pörssiromahdukseksi ja hiljaisuutta Pohjoisnavalla kuolleiksi italialaisiksi ³⁴⁸. Muutenkin radiosta kuultiin yleensä tuoreimmat STT:n uutiset, joita Pekka seurasi tiiviisti³⁴⁹. Lisäksi siellä uutisoitiin esimerkiksi vankilapaot ja etsintäkuulutukset, joita Puupää-sarjakuviissa oli melko paljon.³⁵⁰

Sarjakuviissa radio saattoi toimia myös Yleisradion linjan mukaisesti valistusvälineenä tai siellä saattoi julkaista ilmoituksia, kuten Pekka ja Justiina tekivät³⁵¹. Tällaisella linjauksella saattoi olla yhteys julkisuudessa olleeseen keskusteluun radion ohjelmapolitiikasta. Sen osalta käytiin kiivasta keskustelua korkeakulttuurisen ja kotimaisen musiikin osalta sekä myöhemmin poliittiselta kannalta. Radion merkitys korostui esimerkiksi Mäntsälän kapinan aikana, jolloin se auttoi tilanteen rauhoittamisessa. Svinhufvud kehotti radion välityksellä Mäntsälässä olleita suojeluskuntalaisia palaamaan koteihinsa.³⁵² Fogelberg ei kuitenkaan puuttunut näihin kysymyksiin. Radio aiheutti Pekalle myös ongelmia. Radionsa huusi yöllä, jolloin Pekka luuli äänien tulevan naapurien puolelta. Tämä ei varmastikaan ollut kovin tavatonta kerrostaloissa asuttaessa ja radioiden yleistyessä.³⁵³ Fogelberg satoi Puupään tiiviimmin lukijoihinsa myös radion välityksellä, koska radioreportteri kävi haastattelemassa Pekkaa³⁵⁴.

Vuosina 1925 - 1952 tapahtui paljon aikalaisia koskettaneita muutoksia. Tämä näkyi myös Puupää-tarinoissa, joissa erilaisten koneiden ja laitteiden kehitys tuli vähitellen esiin. Näiden yleistyminen ja käyttö todistavatkin tapahtuneesta muutoksesta. Ensimmäisen kerran Pekka käytti automaattipuhelinta jo vuonna 1925.³⁵⁵ Puhelimen käyttö yleistyi todellisuudessa nopeasti vasta 1930-luvulla.³⁵⁶ Jo vuonna 1932 Fogelberg kritisoi puhelimesta lörpöttelyä tarinassa, jossa Pekka

³⁴⁸KL 2.1.1930; 14.10.1931.

³⁴⁹KL 16.8.1939; 26.11.1941; Lyytinen 1996, 32.

³⁵⁰KL 12.2.1930; 23.5., 14.11.1934; 10.5.1939; 20.1.1943.

³⁵¹KL 24.4., 24.7.1940; 3.6.1942; Olkkonen 1996, 22.

³⁵²Yleisradion toiminta määriteltiin aluksi sellaiseksi, ettei se pitänyt sisällään politiikkaa eikä mainontaa. Lyytinen 1996, 34, 58 - 59, 81 - 82.

³⁵³Esim. KL 29.4.1942.

³⁵⁴KL 2.1.1946.

³⁵⁵Esim. KL 2.7.1925.

³⁵⁶Selén 1991, 200.

kuunteli tunnin Justiinan puhelua ja kävi katkaisemassa johdon.³⁵⁷ Puhelimet ja näiden epäkunto aiheuttivat yleensä erilaisia kommelluksia. Puupäät käyttivät myös lennättimiä ja sähkösanomia.³⁵⁸ Kamerateat ja valokuvaaminen olivat houkuttelevia aiheita Fogelille ja hän käsitteli niitä varsinkin alkupuolen tarinoissa. Niissä olennaista oli se, ettei Pekka juurikaan tuntenut kameraa tai sen toimintaa. Tämä aiheutti hänelle monia ongelmallisia tilanteita, kuten linssin tai filmin puuttumisen ja kehityksen epäonnistumisen.³⁵⁹ Vaikka Fogeli itse valokuvasi ja tunsikin kamerat, nämä olivat varmasti vielä vieraita monille Kuluttajain Lehden lukijoille.

Fogelberg huomioi monet kehityksen mukanaan tuomat innovaatiot. Monet näistä koskivatkin asumista ja sen tasoa (ks. 4.3.1), mutta Pekka halusi yllättää Justiinan esimerkiksi ostamalla tälle Singer-ompelukoneen³⁶⁰. Erilaisten keksintöjen ja kulutushyödykkeiden yleistymisen näkyivät Puupää-sarjakuvissa. Tähän on varmasti vaikuttanut kehityksen mukanaan tuoma kulutustavaroiden lisääntyminen. Pekka pääsi nauttimaan kehityksen hedelmistä jo v. 1927 silittäessään housujaan hotellissa sähkösilitysraudalla³⁶¹. Hotellielämä oli Fogelille varmasti tuttua ja hän kuvasi usein lukijoille kohtaamiaan uudistuksia. Vuonna 1925 kaupungissa asuttaessa vesijohto oli hieno ylellisyys, mutta aiheutti Puupäille monia harmejä³⁶². Sodan jälkeisessä Suomessa uudet kotitalouden innovaatiot alkoivat yleistyä ja kulutushyödykkeet näkyivät Puupäidenkin elämässä. Pätkällä oli sähkötuuletin ja Puupäät ostivat patentoidun pyykinpesukoneen, jonka kuvittelivat olevan astianpesukone³⁶³.

Pekka oli Fogelin tavoin luonteeltaan keksijätyyppi. Tästä oli hyviä esimerkkejä myös Puupää-sarjakuvissa, vaikka Pekan patentit eivät välttämättä olleet aina kaikista hyödyllisimpiä. Pekka yritti patentoida sota-aikana peltisen sateenvarjon, joka suojaisi pommituksilta³⁶⁴. Fogelberg kehitti Pekalle myös

³⁵⁷KL 21.9.1932.

³⁵⁸Esim. KL 19.2., 15.10.1941; 27.7.1949.

³⁵⁹KL 30.6.1927; 8.1.1930; 13.5.1942.

³⁶⁰KL 17.4.1935.

³⁶¹KL 25.8.1927.

³⁶²Esim. KL 26.11.1925.

³⁶³Esim. KL 17.7.1945; 28.12.1949.

³⁶⁴KL 7.4.1943.

erilaisia laitteita, kuten ulkopuolelta virtaa saavan “taskupuhelimen”³⁶⁵.

Yleismaailmallinen populaarikulttuurin nousu näkyi myös Suomessa. 1930-luvun alussa Suomessa elokuvateatterit yleistyivät ja Fogeli kuvasi tätä Puupäissäkin.³⁶⁶ Pekka kävi katsomassa monia elokuvia.³⁶⁷ Sen lisäksi Pekka haaveili näyttelijäntyöstä ja Hollywood-tähteydestä, mutta ura jäi hyvin lyhyeksi hänen jouduttuaan kuvaajan assistentiksi³⁶⁸. Pekka myös suunnitteli elokuvia ja niiden juonia, sekä sai ainakin kerran osan rakkausfilmistä³⁶⁹.

Äänilevyjen ja radioiden lisäksi elokuvat tulivat kiinteäksi osaksi suomalaista elämäntapaa jo ennen toista maailmansotaa³⁷⁰. Tiedostusvälineiden merkitys kasvoi sota-aikana. Samalla syntyi vankka pohja kotimaiselle populaarikulttuurille, joka pystyi pitämään puolensa niin ulkomaista kilpailua kuin korkeakulttuurin taholta tulevaa arvostelua vastaan³⁷¹. Pekka Puupäätä voidaan pitää tämän ilmentymänä.

4.1.5 Pekka Puupää vapaalla

Fogelin suosikkiaihe matkustaminen korostui Puupää-sarjakuvissa. Matkustamiseen, retkeilyyn, tutkimusmatkoihin ja vierailuihin liittyviä teemoja käsiteltiin 89 kertaa (7 %). Tähän kategoriaan kuuluvat aiheet olivat teemoina yleensä muutaman kerran vuodessa. Yleisimmillään ne olivat 1950-luvun vaihteessa sekä 30- ja 40-lukujen taitteissa, jolloin vähintään viisi tarinaa vuodessa käsitteli matkustamista. Lisäksi tulevat vielä itse ulkomaille sijoittuvat tarinat, joita käsittelen myöhemmin erikseen (ks. 4.3.3). Ne mukaan luettuna merkittävämmäksi matkailuaiheiden ajanjaksoksi nousee 1920-luvun loppupuoli, jolloin Fogeli itse matkusteli paljon.

Matkoillaan Pekka käytti erilaisia kulkuneuvoja. Esimerkiksi käydessään sukulaistensa luona vierailulla Kiuruvedellä hän matkusti junalla, laivalla

³⁶⁵KL 21.1.1931.

³⁶⁶Oikkonen 1996, 29.

³⁶⁷Sarjakuvissa mainittiin seuraavat elokuvat, kuten “Yö Pariisissa”, “Viimeinen pusu” ja “Iltapusu”. KL 18.1.1933; 15.2.1939; 5.8.1942.

³⁶⁸KL 3. - 10.7.1929.

³⁶⁹Pekka osallistui Hollywoodin mallin mukaisesti Robin Hood-elokuvan tekemiseen v. 1945. KL 16.10.1929; 7.12.1932; 21.3.1945.

³⁷⁰Pesola 1996, 107.

³⁷¹Varho 1996, 195.

ja hevosella³⁷². Näistä saakin hyvän kuvan ajan yleisistä kulkuneuvoista. Laivaa Pekka käytti yleensä pidempiin matkoihin merellä ja saaristossa³⁷³. Suomen laaja rautatieverkko näkyi myös Puupäissä. Maantieliikenne kilpaili rautateiden kanssa, eikä auto ollut mikään harvinaisuus enää 1920-luvulla.³⁷⁴ Vaikka autot yleistyivät koko ajan, pääsi Pekka auton rattiin hyvin harvoin, eikä hän koskaan omistanut toimivaa autoa.³⁷⁵ Tosin poliisina toimiessaan Pekka sai ajaa poliisiautolla.³⁷⁶

1930-luvun nousukauden mukana maantieliikenne ja kuorma-autot sekä linja-autot yleistyivät Suomessa³⁷⁷. Hevonen oli vielä varsin pitkään yleinen kulkuväline erityisesti maaseudulla, jossa teiden kunto saattoi vaihdella. Sodan jälkeenkin Pekka käytti hevosta usein.³⁷⁸ Pekka liikkui linja-autolla huomattavasti junaan harvemmin. Koska Pekka asui Helsingissä, ajeli hän myös raitiovaunulla.

Lentokoneella Pekka matkusti harvemmin, mutta lennot olivat sitäkin ikimuistoisempia. Hän mm. pakeni lentokoneella fasisteja Italiasta sekä matkusti jäniksenä taitolentäjän kyydissä.³⁷⁹ Merkittävä yksityiskohta oli vuonna 1923 perustettu yksityinen lentoyhtiö Aero Oy, joka esiintyi myös Puupäissä³⁸⁰. Muista kulkuneuvoista polkupyörä yleistyi myös 1930-luvulla ja oli Puupäälläkin monesti käytössä. Sodan jälkeinen rikollisuus vaikutti siihen, että polkupyöriä varasteltiin usein.³⁸¹ Kerran Pekka ja Pätkä ottivat moottoripyörän koeajoon, mutta tämä tapahtui vasta v. 1949.³⁸² Muita kulkuneuvoja Fogelberg ei kuvannut Puupää-tarinoissaan.

Vaikka Fogeli ja Pekkakin matkustelivat paljon, kyseenalaisti Fogeli

³⁷²KL 8.8.1934.

³⁷³Esim. KL 30.7.1925; 19.10.1948.

³⁷⁴Selén 1991, 199.

³⁷⁵Auto oli kuitenkin merkkitapaus. Pekka kävi autokaupoissa, mutta ei ostanut autoa. Merkeistä mainittiin vain Ford ja Studebacker. KL 9.7.1925; 6.3.1929; 6.4., 15.6., 6.7.1938.

³⁷⁶KL 12. - 19.5.1937; 18.2.1942.

³⁷⁷Siipi 1967, 105 - 106.

³⁷⁸Esim. KL 20.11.1945; 9.7.1946.

³⁷⁹KL 3.9.1925; 4.2.1931; 28.7.1937.

³⁸⁰KL 30.5.1927; Selén 1991, 200.

³⁸¹Pekka saattoi ajotyyllillään syyllistyä liikenteen vaarantamiseen, mutta teki polkupyörillä myös kauppojakin. KL 11.9.1935; 5.5.1937; 23.11.1938; 28.5.1946.

³⁸²KL 22.2.1949.

matkustamisen mielekkyyden tarinassa ”Pekka Puupää tekee matkasuunnitelmia”. Siinä Pekka suunnitteli matkareitin: Helsinki-Berliini-Jerusalem-Intia-Amerikka-Suomi. Hän huomasi palaavansa takaisin lähtöpisteeseen ja päätti että on turha lähteä.³⁸³ Tutkimusmatkat kiehtoivat Fogelbergiä ja hän kuvasi niitä Puupää-sarjakuvissa. Pekka lähti Amudsenin hengessä matkalle tutkimusretkelle Pohjoisnavalle, muttei koskaan päässyt perille³⁸⁴. Pekka pyrki uudelleen naparetkeilijäksi ja haki professorilta paikkaa. Kokeeksi tämä ampui Pekan hattuun ja paitaan reiän ja lupasi maksaa korjauksen. Kokeen jälkeen Pekka tiedusteli nolona maksaako professori housutkin.³⁸⁵ Tässä tuli esiin Fogelbergin hieman kiero luonne ja ulosteisiin liittyvä huumori. Se oli ajalle tyypillistä, sillä kaksimielisyyksien käsittely ei ollut suotavaa. Perinteisesti ulostehuumori on ollut lukijakuntaan vetoavaa, eikä Fogelia varmasti nähty minään hienona herrana, vaan hyvin kansanomaisena henkilönä.

Puupäillä oli kesäsunnuntaisin tapana käydä luonnossa retkeilemässä tai saaristossa veneilemässä. Tämä olikin ajalle hyvin yleistä, sillä kaupunkilaisilla oli tarve päästä kaupunkiympäristöstä luonnon pariin. Monesti ns. parempi väki teki kesäisin retkiä luontoon.³⁸⁶ Puupäiden osalta retket päättyivät usein jonkinlaiseen katastrofiin tai siihen, että jotain olennaista oli jäänyt kotiin. Joissain tapauksissa eläimet tai esimerkiksi Pätkä olivat syöneet eväät.³⁸⁷ Fogelilla oli varmasti hyvä kuva tällaisesta ajanvietosta, sillä Fogelbergeillä oli perheen kesäasuntona vanha purjeverene ja he oleilivat paljon saaristossa ja meren rannalla³⁸⁸.

Matkustamisen ja ravintoloissa vietetyn ajan lisäksi Pekka ehti viettää vapaa-aikaansa muutenkin. Vaikka hän pyrki tienaamaan myös vapaa-ajallaan, niin hän saattoi urheilla tai rentoutua uimarannalla. 11 tarinassa aiheena oli urheilu ja vapaa-aika (1 % kaikista). Nämä teemat sijoittuvat tasaisesti pitkin Pekan elämää. Ainoastaan vuonna 1932 vapaa-aikateema oli aiheena kolmesti, mutta muulloin esiintyessään vain kerran vuodessa.

³⁸³KL 9.10.1929; 29.10.1930.

³⁸⁴Norjalainen tutkimusmatkailija Roald Amudsen pyrki v. 1909 pohjoisnavalle, mutta amerikkalainen Robert Edwin Peary oli jo valloittanut sen. Amudsen retkikuntineen oli kuitenkin ensimmäisenä etelänavalla v. 1911. Kronikka 1900 - 1999, 77.

³⁸⁵KL 24.3. - 1.4.1926; 24.7.1929.

³⁸⁶Anttila & Räsänen 1991, 147.

³⁸⁷Esim. KL 14.6.1933; 24.4.1935.

³⁸⁸Santonen 1985, 77.

Fogelberg oli itsekin harrastanut juoksua ja kuvasi sitä myös Pekka Puupään kautta³⁸⁹. Pekka osallistui juoksukilpailuihin tehden v. 1932 maailmanennätyksen. Tosin hän matkusti osan matkaa kuorma-auton lavalla ja maaliin hänet kirittivät takaa ajavat miehet.³⁹⁰ Toinen Pekan suosima laji oli nyrkkeily ja hän oli useammankin kerran nyrkkeilykehässä, mutta menestys ei ollut toivotunlaista³⁹¹. Näiden lisäksi Pekka rentoutui kerran jalkapallopelejä katsellen³⁹². Oikeista urheilutapahtumista Salpausselän kisat olivat ainoat, jotka Fogeli mainitsi sarjakuvissaan. Pekka jopa otti osaa niihin v. 1933.³⁹³ Fogelberg kuvasi Puupää-sarjakuvissa Suomessa 1920- ja 30-luvuilla vallinnutta urheilun kulta-aikaa.³⁹⁴ Fogeli on korostanut tätä kuvatun suomalaista urheilua positiivisessa sävyssä sekä mainiten sarjakuvissaan maamme urheilun kärkinimiä, kuten Nurmen ja Bärlundin (ks. 4.2.3).

Metsästys ja kalastus kuuluivat myös Pekan arkielämään. Lisäksi hän oli paljon tekemisissä eläinten kanssa. Yhteensä 71 tarinaa (6 %) kaikista käsitteli näitä teemoja. Yleisimmillään ne olivat ensimmäisinä vuosina sekä sodan alku- ja loppuvaiheessa. Tässä korostui kansanhuoltoministeriön kehoitus omatoimisesta elintarvikkeiden hankkimisesta, joka tapahtui juuri metsästämisellä ja kalastamalla. Myös Pekan viimeisenä vuonna aihepiiri oli kaikista merkittävin, jolloin yli neljännes tarinoista käsitteli näitä aiheita. Fogelbergin oma vapaa-ajan vietto on varmasti vaikuttanut juuri kalastusaiheisiin, sillä kalastus ja purjehtiminen olivat hänen suosikkiharrastuksiaan³⁹⁵. Se oli läheinen myös Pekallekin, sillä hän oli monesti veneellä liikkeellä saaristossa ja merellä. Hän saattoi olla Pätjän kanssa kalassa tai Justiinan kanssa veneilemässä. Nämä retket sisälsivät yleensä paljon kummelluksia ja

³⁸⁹Ola Fogelberg oli Suomen mestari 800 ja 1000 m juoksussa 1913-1915 ja hän alitti ensimmäisenä Suomessa 800 metrillä 2 minuutin rajan harjoittelematta ja paransi Suomen ennätystä kolmesti. Honkanen 1994, 40; KL 19.7.1943, Pekka on kiltti poika.

³⁹⁰KL 10. - 17.8.1932.

³⁹¹Fogeli seurasi itsekin nyrkkeilyä ja toi nyrkkeilijöitä esiin sarjakuvissaan (ks. 4.2.3). KL 28.10.1926; 28.7.1927.

³⁹²KL 1.6.1932.

³⁹³KL 15.3.1933.

³⁹⁴Suomi menestyi hyvin olympialaisissa ollen vuosina 1920 - 1936 joka kerta viiden menestyneimmän maan joukossa. Menestyksekkäimpiä urheilulajeja olivat ampuminen, yleisurheilu, hiihto, nyrkkeily ja paini. Nygrén 1991, 262 - 263.

³⁹⁵Santonen 1985, 73.

niiden kalansaalit olivat hyvin niukkoja.³⁹⁶

Pekka myös metsästi erilaista riistaa ahkerasti, mutta vaihtelevalla menestyksellä. Joskus saalis jäi saamatta, mutta monesti Pekka onnistuikin. Yleensä hän metsästi lintuja, jäniksiä ja hirviä. Kerran hän jopa ampui kaksi lintua samalla laukauksella kaksipiippuisella haulikolla, jonka piiput oli taivutettu erilleen.³⁹⁷ Puupää ei varmasti ollut yksin harrastustensa kanssa, sillä monet kaupunkilaiset viettivät vapaa-aikaansa vanhan tavan mukaisesti metsästämisellä ja kalastamisella.³⁹⁸

Eläinaiheisissa tarinoissa Pekka pakeni monesti vihaista sonnia, karhua tai koira. Hän onnistui selviämään siitä yleensä jollain tavalla, kuten esimerkiksi pakenemalla aidan taakse tai puuhun³⁹⁹. Pekka joutui myös pakenemaan ampiaisia ja hän jahtasi hyttysiä ja kärpäsiä⁴⁰⁰. Fogelberg toi hyvin varhain (1927) esiin humanin ajatuksen eläinsuojelusta. Tarinassa ”Pekka Puupää Eläinsuojelijana” Pekka näki miehen kadulla pieksessä koiraansa ja puuttui tilanteeseen lyömällä miestä.⁴⁰¹ Tähän saattoi vaikuttaa se, että Puupäälläkin oli koira⁴⁰².

Kotieläimet olivat vaihtelevasti mukana Puupäiden arkielämässä. Niiden myyminen rahapulassa ei ollut kovinkaan tavatonta. Myös Pekka koetti monesti myydä kotieläimiään käyttäen eri keinoja saadakseen ne paremmin kaupaksi. Esimerkiksi hän ajoi sian ampiaispesään, jonka seurauksena se turposi muhkeaksi. Maatiaislehmänsä hän maalasi arvokkaaksi Ayshire-lehmäksi.⁴⁰³ Pekka oli luonteeltaan sellainen ettei hän raaskinut tappaa kotieläimiä, kuten kissoja.⁴⁰⁴ Sota-aikana rotat vaivasivat Puupäidenkin taloutta⁴⁰⁵. Eläinaiheet sijoittuivat pääasiassa maaseudulle, jossa Puupäät asuivat vaihtelevasti ja viettivät paljon aikaa (4.3.2).

³⁹⁶ Esim. KL 10.4.1929; 30.7.1930; 23.8.1933.

³⁹⁷ KL 12.3.1930; 23.9.1936; 20.9.1939.

³⁹⁸ Anttila & Räsänen 1991, 147.

³⁹⁹ KL 29.4. - 6.5.1926; 20.1; 31.3.1927.

⁴⁰⁰ Esim. KL 15.7.1926; 12.6.1940; 30.7.1941.

⁴⁰¹ KL 18.8.1927.

⁴⁰² Esim. KL 5.11.1925; 29.12.1943.

⁴⁰³ KL 24.3.1927; 24.5.1933.

⁴⁰⁴ Esim. KL 15.4.1926; 5.1.1928; 24.9.1930.

⁴⁰⁵ Esim. KL 5.5.1943; 24.10.1951.

4.1.6 Irti arjesta

Kaikki teemat eivät kuuluneet sota- ja poikkeustila-aikaan tai arkeen. Fogelbergillä oli selkeästi arjesta poikkeavia teemoja. Näihin kuuluivat mm. unet, sää ja sarjakuvaan tai sen tekemiseen liittyvät tarinat. Näitä teemoja tarkastelemalla saa laajemman ja monipuolisemman kuvan Fogelin sarjakuvasta. Vaikka tarinat eivät suoranaisesti liittyneet tavalliseen arkielämään, ne sivusivat ja täydensivät sitä.

Pekka Puupää-sarjakuvat eivät rajoittunut pelkästään meidän tuntemaamme maailmaan. Pekka uneksi paljon ja eli haavemaailmoissa. Unet ja haaveet olivat teemoina 18 tarinassa (2 %). Ne esiintyivät Pekan alkutaipaleella ja olivat usein mukana ainakin kerran vuodessa. Esimerkiksi vuosien 1927 - 40 välisenä aikana ainoastaan vuonna 1937 ei ollut tällaista tarinaa. Viimeisen kerran Pekka uneksi v. 1944, jonka jälkeen hän ei enää nähnyt unia ainakaan Kuluttajain Lehden sivuilla⁴⁰⁶. Unimaailma tarjosi Fogelbergille laajemmat mahdollisuudet asioiden ilmaisuun, kuin tavallisissa ympäristöissä tapahtuneet tarinat. Pekan unet liittyivät monesti hänen haaveisiinsa erilaisissa johtotehtävissä toimimisesta. Hän halusi olla mm. miljonääri, Suomen presidentti, kansanjohtaja, kenraali ja diktaattori joille pystytettiin patsaita⁴⁰⁷.

Rikastuminen oli toinen unissa tapahtuva asia ja joskus Pekka saattoi unissaan tehdä töitäkin, mutta herätä helpottuneena.⁴⁰⁸ Näiden lisäksi Pekka näki kahdesti unta taivaaseen pääsystä ja Pyhästä Pietarista⁴⁰⁹. Unet saattoivat toimia myös mainosvälineinä, kuten tarinassa, jossa Pekka oli kuollut ja Justiina oli koditon ja laihtunut, koska Pekalla ei ollut henkivakuutusta. Pekka heräsi unestaan ja otti välittömästi vakuutuksen Kansasta.⁴¹⁰ Vakuutukset olivat tärkeitä, sillä Suomen sosiaaliturva ei vielä 1930-luvun alussa ollut niin kattava, kuin ennen sotia tai niiden jälkeen jolloin sosiaalista lainsäädäntöä parannettiin.⁴¹¹

Kaikista edellä mainituista ryhmistä poikkesivat aiheet, jotka koskivat säätä ja itse sarjakuvaa. Kokonaisuutena nämä jakautuivat tasaisesti pitkin Pekan

⁴⁰⁶KL 5.7.1944.

⁴⁰⁷Esim. KL 15.10.1930; 6.9.1939; 17.4.1940.

⁴⁰⁸Esim. KL 10.2.1932; 6.7.1938.

⁴⁰⁹KL 11.5.1932; 24.1.1934.

⁴¹⁰KL 27.9.1933.

⁴¹¹Selén 1991, 283.

uraa. Sääaiheet olivat pääosin 1920-luvulla ja 1930-luvun alkupuolella. Vastaavasti sarjakuvateemat hajautuivat enemmänkin Puupään loppupuolelle. Sarjakuva-aiheiset tarinat saattoivat usein rikkoa perinteisen tarinankerronnan rakennetta. Fogelberg oli itse mukana tarinoissa yhtenä hahmona tai vain tarkkailemassa tilannetta ilman mitään roolia tai repliikkiä. Hän saattoi olla katsojana Pekan ja Pölhön nyrkkeilyottelussa tai mukana Osuuskauppapäivillä.⁴¹² Fogelbergin itseironia meni niin pitkälle, että Pekka jopa piirsi Fogelista itsestään oman sarjakuvan. Myöskin tarinassa ”Pekka Puupää suuruusunelmassa” Pekka Suomen presidenttinä ollessaan vangitsisi ensi töikseen Fogelin ihmisten pilkasta.⁴¹³ Tässä hänellä on ollut takana mahdollisesti myös itsetehostusta, sillä Kuluttajain Lehtiin piirtävä Fogeli ei enää kuulunut Suomen radikaaleimpiin pilapiirtäjiin.

Toinen poikkeuksellinen aihe oli sää vaikutuksineen. Se oli teemana muutamassa tarinassa. Yleensä sitä käsiteltiin hankalana ja ennustamattomana ilmiönä, joka aiheutti monenlaisia ongelmia. Yleensä sade onnistui kuitenkin kastelemaan Pekan.⁴¹⁴ Joskus Pekka saattoi vetää pidemmän korren ollessaan sadetta ovelampi esimerkiksi piilottamalla sateenvarjon tai ennustamalla päinvastaista säätä⁴¹⁵. Sääilmiöihin liittyi tarina ”Pekka Puupää Norgea tähystämässä”, jossa Pekka koetti nähdä oudon valoilmiön ensin siitä lehdestä luettuaan⁴¹⁶.

4.2 Henkilögalleria

Teemojen lisäksi Pekka Puupään seikkailuissa tärkeää osaa esittivät erilaiset hahmot. Nämä täydensivät teemoissa esiintyviä asioita. Vaikka Pekka itse oli päähenkilö ja läsnä kaikissa yli 1200:ssa tarinassa, oli hänellä seuranaan paljon muita henkilöitä. Henkilöt ja näiden ammatit kertoivat paljon ajan yhteiskunnasta. Eri ammattien arvostus vaihteli yhteiskuntaluokittain. Myös Pekan rooli eri henkilöiden seurassa oli mielenkiintoinen. Hän käyttäytyi eri tavalla ollessaan Pätjän tai pankkiirin seurassa. Kaikista Puupäissä esiintyneistä henkilöistä olen eritellyt kolme erilaista ihmisryhmää. Tärkeimpiä olivat luonnollisesti Pekan lisäksi vakiohahmot, joihin laskin mukaan Pekan lähipiirin. Toinen merkittävä ryhmä koostui Pekan tai muiden

⁴¹²KL 28.7.1927, 19.2.1930, 8.6.1932, 18.8.1937, 18.4.1945, 8.2.1950.

⁴¹³KL 19.2.1930; 10.12.1941.

⁴¹⁴Esim. KL 16.6.1927; 17.4.1929, 4.6.1930.

⁴¹⁵KL 5.8.1931; 24.2.1932.

⁴¹⁶KL 22.4.1926.

lähipiiriläisten kohtaamista henkilöistä, jotka edustivat erilaisia ammatti- tai yhteiskuntaryhmiä. Lisäksi olen huomionut vielä julkiset henkilöt ja muut erityistapaukset kuten ulkomaalaiset, joita ei voi sijoittaa kahteen ensimmäiseen ryhmään. Olen koonnut kaikki Puupää-tarinoissa esiintyneet henkilöt ja luokitellut heidät eri kategorioihin (ks. Liite 6). Käsittelen näitä kaikkia kategorioita tarkemmin omissa kappaleissaan.

4.2.1 Pekka Puupää ja ystävät

Puupää-sarjakuvien päähenkilö oli luonnollisestikin Pekka Puupää. Tarinat pyörivät pääosin hänen hahmonsa ympärillä, siten että Pekka itse oli aktiivinen toimija, mutta saattoi joskus olla passiivisesti sivuosassa. Pekka esiintyi itse kaikissa Kuluttajain Lehdessä julkaistuissa 1202:ssa tarinassa. Pekan ulkomuoto muuttui vuosien saatossa. Alkuun hän ei ollut niin laiha ja pitkä kuin myöhemmin, mutta sama hattu ja kukka hänellä oli koko ajan. Fogelberg on itse kuvaillut Pekkaa tyhmäksi ja yksinkertaiseksi, mutta avuliaaksi, auttavaiseksi ja hyväsydämiseksi ihmiseksi. Hän kertoi tällä olevan inhimillisiä heikkouksia, jotka veivät hänet monenlaisiin kommelluksiin. Pekka ei hänen mukaansa tehnyt mitään moraalitonta.⁴¹⁷ Pekan flirttailua ei varmastikaan pidetty kovinkaan suurena paheena ja vaikka hän oli mukana kaikenlaisissa toilailuissa, ei Pekka mikään murhamies ollut. Hän oli ennen kaikkea rehellinen, eikä se aina välttämättä ollut hyvä yhdistelmä tyhmyyden kanssa. Sen takia Pekalta meni monta asiaa sivu suun. Hän palautti löytötavarat poliisilaitoksille tai ilmoitteli niistä lehdissä. Pekka jopa luovutti löytämänsä 100 markan setelin sen tuntomerkkejä vastaan.⁴¹⁸

Toto Kaila kuvaili Pekkaa hyväntahtoiseksi ja leppoiseksi hahmoksi, jonka oli vaikea myöntää erehdyksiään⁴¹⁹. Kaukoranta taas piti Puupäätä sympaattisena juuri heikkouksiensa ja yksinkertaisuutensa vuoksi⁴²⁰. Nämä luonnehdinnat kuvaavat Pekkaa ja tämän luonnetta varsin hyvin. Sosiaaliselta kannalta katsoen Pekka Puupää edusti työläistä, vaikka hän oli usein ilman töitä tai vältteli niitä. Pekalla ei myöskään ollut mitään tiettyä ammattia ja hän kuului kouluttamattomaan työvoimaan, joka teki erilaisia hanttihommia elääkseen. Fogeli

⁴¹⁷KL 19.7.1943, Pekka on kiltti poika; 19.4.1950, Pekka Puupäällä on merkkipäivä.

⁴¹⁸Esim. KL 18.9.1935.

⁴¹⁹Santonen 1985, 78.

⁴²⁰Kaukoranta & Kemppinen 1982, 175.

kutsuikin tätä sekatyömieheksi, joka teki kaikenlaista.⁴²¹ Tämä tarjosi Fogelille hyvät mahdollisuudet sijoittaa Pekka milloin mihinkin ympäristöön. Koska Pekka ei ollut sidottu mihinkään tiettyyn ammattiin tai työpaikkaan, oli hän vapaa tekemään omia asioitaan, joissa kohtasi monia erilaisia ihmisiä kaikista yhteiskuntaluokista.

Muita Fogelin vakiohahmoja oli Pekan vaimo Justiina. Pekka ja Justiina tapasivat jo ensimmäisenä syksynä, jolloin Justiina tappeli voitokkaasti Pekasta ja meni tämän kanssa naimisiin⁴²². Aluksi Justiinalla oli pitkä ja kihara tukka, mutta leikatessaan sitä ajan muodin mukaiseksi polkkatukaksi, leikkasi Pekka sen vinoon joutuen lyhentämään sitä uudelleen ja uudelleen⁴²³. Lopputuloksena oli uudenlaista 20-luvun naiskuvaa irvaileva pystytukka⁴²⁴. Justiina oli kaikista yleisin Pekan pari tarinoissa. Hän esiintyi yhteensä 550:ssä tarinassa. Fogelberg kuvaili Justiinaa tomeraksi ja hyväksi vaimoksi, joka piti Pekan kurissa⁴²⁵. Fiktiivisessä Pekka Puupään haastattelussa Fogeli kertoi Pekan suulla Justiinan olevan äksynluonteinen, mutta hyvä ihminen⁴²⁶.

Justiina oli paljon kotona toimien ajan hengen mukaisesti perheenemäntänä ja äitinä. Muutenkin Justiina vastasi tyypillistä ajan naista, joka ei kasvatusihanteista huolimatta ollut kovinkaan koulutettu, vaan hänellä oli takanaan vain kansakoulupohja.⁴²⁷ Justiinan perushahmo pysyi koko historiansa ajan samanlaisena pyöreänä ja Pekan suhteen tiukkana ja dominoivana. Tosin Justiina ryhtyi sotien jälkeen naisasia-aktiiviksi ja kävi naisliiton vuosikokouksissa⁴²⁸. Tässä Fogeli on kuvannut Suomessa vallinnutta naisten ja varsinkin sosiaalidemokraattisen työväenluokan perhekeskeisyyttä, jossa naisliitolla oli tärkeä asema⁴²⁹.

⁴²¹KL 19.7.1943, Pekka on kiltti poika.

⁴²²Tässä sarjakuvassa kuvattiin avioliittoon menoa hyvin tarkasti, mutta häyö oli sensuroitu mustalla kuvaruudulla kokonaan pois. KL 10. - 17.9.1925.

⁴²³KL 4.2.1925.

⁴²⁴“1920-luvun tyttöä” pidettiin polkkatukkaisena, lyhythameisena ja jokseenkin kevytmielisenä. Todellisuudessa nämä olivat kansakoulun käyneitä maalaistyttöjä tai kaupunkilaisia tehtaantyttöjä, joihin Justiinakin paremmin kuului. Fogelin sarjakuvasta välittyi asenne, ettei kaikista voinut väkisin tehdä muodikkaita. Kaarninen 1995, 245.

⁴²⁵KL 19.7.1943, Pekka on kiltti poika.

⁴²⁶KL 19.4.1950, Pekka Puupäällä on merkkipäivä.

⁴²⁷Kaarnila 1995, 245.

⁴²⁸KL 30.11.1949.

⁴²⁹Lähteenmäki 1995, 305 - 306.

Toiseksi tärkeäksi ja tasapainottavaksi hahmoksi kohosi Herra Pätkä, joka seikkaili ensin Työtoveri-lehdessä vuodesta 1929 lähtien samantyyllisenä, kuin Pekka Kuluttajain Lehdessä⁴³⁰. Ensimmäisen kerran Pätkä esiintyi Kuluttajain Lehdessä keväällä 1931. Pekka ja Pätkä tekivät vierailuja toistensa sarjoihin ja lopulta Pätkä jatkoi seikkailuja Kuluttajain Lehdessä Pekan rinnalla loppuun asti⁴³¹. Yhteisiä seikkailuita Pekalle ja Pätkälle kertyi yhteensä 318. Fogeli on nimennyt Pätkän Pekan “syntiinlankeemukseksi”⁴³². Hän on tässä aivan oikeassa, sillä Pätkä houkutteli usein Pekan juomaan tai pelaamaan korttia. Sarjakuvat oli rakennettu yleensä siten, että Pekka oli tekemässä kotitöitä jolloin Pätkä tuli häntä houkuttelemaan.

Pätkä kuului Puupäiden tavoin kouluttamattomaan työläisluokkaan. Vaikka Pätkälläkin oli perhe, tuntui hänellä silti olevan enemmän vapaa-aikaa kuin Pekalla. Pekka ja Pätkä olivat hyviä ystäviä ja erottamaton parivaljakko, mutta heillekin saattoi tulla epäsopea⁴³³. Tästä esimerkkinä on tarina “Läskikasaksi”, jossa Pekka manaili vaimoaan, mutta kun Pätkä uskaltautui kutsumaan tätä läskikasaksi Pekka löi häntä välittömästi.⁴³⁴

Ennen Pätkää Pekan aisaparina toimi vuodesta 1927 lähtien Pöhlö Kustaa-niminen hahmo. Pätkä vei nopeasti Pöhlön paikan ja viimeisen kerran Pöhlö esiintyi Puupään ja Pätkän rinnalla 1935.⁴³⁵ Alunperin Pöhlö Kustaa esiintyi Elanto-lehdessä v. 1927 alusta samantyyllisenä kuin Pekka Puupää Kuluttajain Lehdessä ja Herra Pätkä Työtoveri-lehdessä. Loppukesästä 1927 Pöhlö ja Pekka kohtasivat samassa sarjakuvassa ja järjestivät nyrkkeilyottelun, jonka Pekka voitti. Tämän seurauksena Pekka otti Pöhlön paikan Elanto-lehdessä, vaikka Pöhlökin jatkoi siinä vielä seuraavina vuosina.⁴³⁶ Yhteensä Pöhlö ehti olla mukana vain 30:ssä Kuluttajain

⁴³⁰Työtoveri 1929:6. Myös Herra Pätkä-tarinat koostuivat yleensä kuuden kuvan stripeistä tai erilaisista kuvasarjoista, joissa ei ollut puhekuplia, vaan tekstit olivat kuvien alla.

⁴³¹KL 15.4.1931; 12.3.1952; KL 19.4.1950, Pekka Puupäällä on merkkipäivä.

⁴³²KL 19.7.1943, Pekka on kiltti poika.

⁴³³Kemppinen on luokitellut sarjakuvat luonteensa mukaisesti monesti kaksitahoisiksi. Sen mukaan Pekka ja Pätkä kuuluvat vastakohtaparien luokkaan, jossa he Majakan ja Perävaunun tavoin täydensivät toisiaan. Kaukoranta & Kemppinen 1982, 19.

⁴³⁴KL 17.5.1952.

⁴³⁵Pöhlö Kustaa ei hävinnyt lopullisesti pois kuvioista, vaan Fogeli viittasi häneen vielä mm. 15.7.1936 ja 6.8.1946. KL 28.7.1927; 10.4.1935.

⁴³⁶“Pöhlö Kustaa ja Pekka Puupää”- ja “Pekka Puupää nyrkkeilijänä” -tarinat ilmestyivät samaan aikaan, toinen Elanto-lehdessä ja toinen Kuluttajain Lehdessä eri nimillä.

Lehden Pekka Puupää-tarinassa. Pölhön rooli oli hyvin pitkälti samanlainen kuin Pätjänkin. Tosin Pölho oli Pätjkää tyhmempi, joka taas oli monesti hyvin viekas.

Henkilöhahmoista Puupäiden perheen täydentävät lapset, joita tuntui olevan useampaan otteeseen. Ensimmäinen lapsi oli Puppu Puupää, joka syntyi jo ensimmäisenä syksynä 1925, vain yhdeksän viikon päästä häistä⁴³⁷. Puppu-tyttöä ei tämän jälkeen nähtykään, mutta v. 1938 Puupäät ottivat ottopojakseen Oton, joka oli mukana vain pari vuotta⁴³⁸. Kolmas ja "virallinen" Puupäiden lapsi syntyi suurten ikäluokkien mukaisesti sotien jälkeen 1947. Pulu-poika esiintyi viimeisen kerran 1951⁴³⁹. Fogeli itse ei olisi halunnut Pekalle lasta, mutta KK:n edustajakokous oli toivonut sitä. Näin vaikutusvaltaiselta taholta tulleen toiveen Fogeli toteutti. Tosin Pulu-poika esiintyi varsin harvoin, eikä ollut viimeisinä vuosina mukana juuri lainkaan. Fogeli perusteli tätä sillä, että Pekkaa voi pitää ikuisesti nuorena, mutta pojan pitäisi kasvaa.⁴⁴⁰ Tämä on hyvin ymmärrettävää, sillä Puupäiden ensimmäinen lapsi olisi Fogelin kuollessa voinut olla jo monen lapsen äiti ja Ottokin olisi käynyt rippikoulun.

Edellä mainittujen lisäksi Pekan kanssa esiintyi vähemmän säännöllisesti, mutta toistuvasti pieni joukko lähipiiriin kuuluvia ihmisiä. Näitä olivat Pekan anoppi, Pätjän vaimo ja poika Petteri sekä Puupäiden tädit, joita oli suuri joukko⁴⁴¹. Pekka ei ollut hyvissä väleillä anoppinsa kanssa, jonka kylään tulon hän koetti parhaan kykynsä mukaan estää tai nopeuttaa tämän vierailua kaikin mahdollisin keinoin aina pommiuhkauksista rotilla pelotteluun.⁴⁴² Tädit taas olivat mukana lähinnä perinnön odottelun takia. Pätjän perhettä kuvattiin hyvin harvoin. Näiden lisäksi henkilöpuolelta voisi nostaa esiin Fogelin itsensä, sillä sarjakuvan raja-aitoja rikkoen hän esiintyi itsekin Puupään kanssa.

Merkittävää näissä on vielä se, että Fogeli piirsi itsensä molempiin ottelun ainoaksi katsojaksi, Elanto-lehden ja Kuluttajain Lehden taiteilijaksi, joka oli tullut vapaalipulla kuvittamaan urheilutapahtumaa. KL 28.7.1927 ja Elanto 30.7.1927.

⁴³⁷KL 19.11.1925.

⁴³⁸Otto esiintyi yhteensä kymmenessä tarinassa. KL 30.3.1938 ja 11.9.1940.

⁴³⁹Pulu ehti olla mukana vain 17 jaksossa. KL 19.8.1947 ja 29.8.1951.

⁴⁴⁰KL 19.4.1950, Pekka Puupäällä on merkkipäivä.

⁴⁴¹Yhteensä näitä mainittiin yhdeksän, joista vain Tilta-täti esiintyi useammin kuin kerran. Lisäksi mukana oli nimeämättömiä perintötätejä, jotka saattoivat olla useamminkin mukana. KL 30.11.1938; 8.3.1939; 17.11., 8.12.1943.

⁴⁴²Esim. KL 21.1.1926; 31.5.1933.

4.2.2 Tavallisia ihmisiä

Vakiohenkilöiden lisäksi Pekan seurana oli paljon muita henkilöitä. Nämä edustivat monia eri ammatteja sekä erilaisia sosiaalisia luokkia. Koska vakiohenkilöitä oli 46 % kaikista Puupäissä esiintyneistä henkilöistä, jäi muiden ryhmien prosentuaalinen osuus melko pieneksi, vaikka niiden esiintymismäärät olivat varsin suuria (ks. Liite 6). Näiden merkitys oli kuitenkin tärkeä, sillä niiden kautta voi havaita, minkälaisia ihmisiä Pekka kohtasi ja minkälaisia henkilöitä Fogeli halusi sarjakuvissaan tuoda esiin. Tässä on hyvä huomata minkälaisissa tilanteissa Pekka henkilöt kohtasi sekä mahdollisesti niistä välittynyt arvostus ammattia kohtaan.

Lehteä ajatellessa pitää aina huomioida sen lukijakunta, eli kenelle Fogeli piirsi Pekka Puupäätä. Kuluttajain Lehden lukijakuntaa on vaikea määrittellä, koska sitä ei tiettävästi ole tarkemmin tutkittu. Jos KK on tilauttanut osuuskaupoilla sitä asiakkailleen, niin sen lukijakunta on varmasti ollut melko lähellä julkaisijansa KK:n jäsenistöä, jota Riitta Niskanen on tutkinut. Hänen mukaansa se oli perinteisesti koostunut työväestöstä. Sodan jälkeen sen jäsenmäärä kasvoi nopeaa vauhtia. Jo vuoteen 1949 mennessä jäsenmäärä oli jo 470 000. Tämä on melko lähellä 1950-luvun alun Kuluttajain Lehden levikkiä, joka oli 300 000 kappaletta⁴⁴³. Lisäksi naisten osuus oli huomattavan suuri (40%). Muutoin jäsenyys oli painottunut Etelä-Suomeen ja pääasiassa teollisuuden ja asutuskeskusten lähistöille. Fogelin kuollessa 1952 lähes puolet jäsenistöstä kuului teollisuus- ja kaupunkityöväestöön. Maanviljelijöitä oli viidennes ja reilu kuudennes sai elantonsa palvelu-, myynti-, ja kuljetustyöstä.⁴⁴⁴

Vaikka Fogelberg kuvasikin suomalaista yhteiskuntaa ja teki sarjakuvaansa Kuluttajain Lehden lukijoille, niin sarjakuvassa esiintyneiden henkilöiden ammattiryhmät eivät kuitenkaan vastanneet KK:n suhteellisia jäsenmääriä. Verrattaessa Puupäissä esiintyneitä ammattiryhmiä näihin lukuihin on huomioitava se, etteivät kaikki sarjakuvan henkilöt ja varsinkaan vakiohenkilöt edustaneet mitään edellä mainituista ammattiryhmistä. Vastaavien ammattiryhmien edustajien määrät Pekka Puupää-sarjakuvissa olivat seuraavanlaiset. Teollisuus- ja kaupunkityöväestöön kuului vain hieman yli neljännes ja maatalousväkeen kymmenesosa sarjakuvan ammattien edustajista. Suurin ryhmä olivat palvelu-,

⁴⁴³Tässä on hyvä huomata, että taloutta kohden tuli vain yksi lehti, mutta perheestä useampi saattoi olla KK:n jäsen. Nuutinen 1991, 422.

⁴⁴⁴Naisia jäsenistä oli n. 40 %. 43% kaikista jäsenistä kuului teollisuus- ja kaupunkityöväestöön. Maanviljelijöitä oli n. 20% ja palvelu-, myynti- ja kuljetustyöntekijöitä 15%. Niskanen 1996, 42 - 43.

myynti- ja kuljetustyöläiset, joita oli lähes 2/3. Myöskin naisten osuus Fogelin sarjakuvassa oli vain 20 %, eli puolet Niskasen mainitsemasta osuudesta KK:n jäsenistössä.

Siihen etteivät sarjakuvien hahmot vastaa KK:n jäsenistöä (tai Kuluttajain Lehden lukijoita) on varmasti monta syytä. Suurin näistä varmasti liittyy Fogeliin itseensä ja hänen elinympäristöönsä. Hän ei työskennellyt suoranaisesti teollisuuden parissa, vaan liikkui varmasti enemmän palveluammattien parissa ja matkusteli itse paljon. Toisekseen Fogelilla ei varmasti ollut mitään ohjenuoraa tai ajatusta kuvata Suomea ja sen yhteiskuntaa. Kuten jo aiemmin mainitsin, hän kuvasi sitä ja elämän arkea omista lähtökohdistaan. Sitä ajatellen hänen esiin tuomansa ammatit saattoivat hyvinkin vastata hänen omaa kokemusmaailmaansa puhumattakaan sarjakuvaan sopivista aiheista. Puupää-sarjakuvan luonteen mukaisesti oli varmasti viihdyttävämpää, että Pekka asioi erilaisten ihmisten kanssa, kuin olisi työskennellyt monien lukijoiden tavoin teollisuuden parissa.

Vakiohenkilöiden jälkeen Pekka oli eniten tekemisissä erilaisten muutoin tarkemmin määrittelemättömien henkilöiden, kuten esimerkiksi satunnaisten ohikulkijoiden kanssa. Hän kohtasi erilaisia miehiä, naisia ja lapsia, joilla ei ollut muuta yhteyttä Puupäihin sekä (vakiohahmoihin kuulumattomia) tuttavina, sukulaisina sekä naapureita yhteensä 276 kertaa (13 %). Nämä olivat usein tarinoissa mukana ylimääräisinä henkilöinä, joiden merkitys ei ollut kovin suuri. Vaikka heillä oli roolinsa sarjakuvassa, olivat he usein taustalla eivätkä päähenkilöiden tavoin aktiivisina toimijoina. Puupäiden perheen ystävät kuuluivat heidän kanssaan pääosin samaan yhteiskuntaluokkaan, mutta heillä oli myös tuttavina "parempaa väkeä", kuten nimeämätön hieno daami ja pääkonsuli Iholan perhe⁴⁴⁵. Puupäille olikin tyypillistä oman kuvansa kiillottaminen. Varsinkin Justiina yritti ylläpitää parempaa kuvaa, kuin heidän perheensä oikeasti edusti.⁴⁴⁶

Ohikulkijoiden rooli oli usein sellainen, että he nöyryyttivät Pekkaa jollain tavalla tai Pekka joutui näiden edessä noloon tilanteeseen. Jopa lapset olivat monesti nokkelampia kuin Pekka⁴⁴⁷. Näiden henkilöiden kautta Fogelberg sai ihmiset nauramaan ja huvittumaan Pekan toiluista, koska ihmiset ovat voineet kokea olevansa tätä älykkäämpiä tai nokkelampia. Satunnaiset ohikulkijat ja muuten määrittelemättömät henkilöt esiintyivät Puupäissä yleensä kymmenen kertaa vuodessa. Esiintymiset painottuivat aivan Pekan alku- ja lopputaipaleille. Myös sota-

⁴⁴⁵KL 8.6.1949; 15.3.1950.

⁴⁴⁶Lindman ym. 1992, 33.

⁴⁴⁷Esim. KL 20.6. - 11.7.1934.

aikana hän kohtasi monenlaisia tarkemmin määrittelemättömiä henkilöitä.

Puupää-tarinoiden yhteiskunnallisen luonteen mukaisesti erilaiset hallintosektorin henkilöt esiintyivät niissä. Näiden osuus oli kuitenkin varsin pieni, sillä ne olivat mukana vain 34 kertaa (2 %). Tähän ryhmään kuuluivat poliitikot kuten presidentti ja ministeri sekä kansanhuolto-, työvoima-, vero-, vaali- ja patenttiviranomaiset. Laskin mukaan tähän ryhmään myös paikallishallinnon edustajat, kuten kaupungin ja kunnan virkamiehet. Pekan suhde näihin oli monesti hyvin alisteinen, olivathan hallintovirkamiehet Pekan yläpuolella yhteiskuntajärjestyksessä. Suomen yhteiskuntarakenne vaikutti tähän varmasti paljon. Koska Pekka edusti periaatteessa työväestöä tai köyhää keskiluokkaa oli hän hallinnon toimien kanssa monesti vastakkain. Eniten Puupäät olivat näiden kanssa tekemisissä sota-aikana ja satunnaisesti sen jälkeenkin. Puupäät asioivat mm. kansanhuoltoviranomaisten ja verottajan kanssa. Vaikka viranomaisia kohtaan tunnettiin kunnioitusta, pyrki Pekka välttelemään verottajaa.⁴⁴⁸

Myös korkeasti koulutetut ja arvostetut henkilöt olivat mukana Pekan kanssa, vaikka tämä itse oli varsin kouluttamaton. Näiden arvostus oli varsin suuri ja Pekka saattoi pyytää apua esimerkiksi opettajilta ja lakimiehiltä⁴⁴⁹. Puupäät toivoivat jopa pojastaan tulevan insinöörin⁴⁵⁰. Meteorologit ja professorit saivat kritiikkiä Fogelbergiltä ja Pekka saattoi monesti olla nokkelampi kuin nämä. Fogeli toi Pekan kautta esiin ns. "kansan äänen", jolla hän on halunnut kohottaa ihmisten itsetuntoa. Myös maalaisjärjen korostaminen oli hänelle tyypillistä. Ei tarvinut olla professori osatakseen lannoittaa maata.⁴⁵¹ Korkeasti koulutetut henkilöt osallistuivat Puupään seikkailuihin melko säännöllisesti. 1930-luvun puolivälissä nämä olivat mukana useimmiten. Tämän ryhmän edustajiin kuuluivat mm. lakimiehet, professorit, diplomaatit, opettajat ja meteorologit. Nämä olivat mukana yhteensä 36 kertaa (2 %).

Vaikka Pekka kuului alempaan kansanosaan, oli hän tekemisissä hyvin varakkaiden henkilöiden, kuten miljonäärien, pankinjohtajien sekä erilaisten yritysten omistajien kanssa. Nämä esiintyivät Puupää-tarinoissa 38 kertaa (2 %). 30-luvun nousukausi ja sodan jälkeinen pula-aika toivat mukaan enemmän varakkaita ihmisiä. Yleensä nämä esiintyivät muutaman kerran vuodessa, mutta saattoi olla vuosia, jolloin Pekalla ei ollut mitään tekemistä varakkaiden ihmisten kanssa. Pekka yleensä

⁴⁴⁸Esim. KL 13.7.1949.

⁴⁴⁹KL 4.9.1945; 3.5.1950.

⁴⁵⁰Tosin Fogeli on saattanut tällä kritisoida ja pilkata taylorismia ja sen työnjohtajärjestelmää. Julkunen 1987, 89 - 90; KL 14.10.1947.

⁴⁵¹Esim. KL 24.2.1932; 31.1.1952.

ihaili näitä ja käyttäytyi hyvin nöyrästi näitä kohtaan. Joskus hän toimi varakkaiden neuvonantajana tai pyrki esittämään rikkaampaa kuin oikeasti olikaan. Pekan yksinkertaisuus saattoi usein yllättää varakkaat henkilöt.⁴⁵² Puupäätä tutkinut Jukka Rislakki on löytänyt näistä varakkaista henkilöistä, kuten kreivi Pomppalinnasta vastaboolin Puupäälle ja osuustoiminnalle⁴⁵³. Mielestäni näiden osuus ja näyttäytyminen sarjakuvissa oli kuitenkin hyvin vähäisiä.

1930-luvun lopun nousukausi ja kieltolain päättyminen näkyivät korostuneesti Puupäiden elämässä. Silloin myös kaupan- ja ravintola-alan henkilöt olivat vakiohenkilöiden jälkeen ylivoimaisesti yleisimpiä hahmoja Puupää-sarjakuvissa. Koska Pekka teki paljon kauppoja sekä viihtyi ravintoloissa ja kahviloissa, oli hän usein tekemisissä näiden kanssa. Yhteensä 150 tarinassa (7 %) hän kohtasi kaupan ja ravintola-alan työntekijöitä. Näitä olivat mm. erilaiset kauppiaat, tarjoilijat, kassahenkilöt, meklarit, osuuskauppaväki, lehtimiehet ja -kuvaajat. Palvelualan henkilöt sopivat hyvin Fogelbergille tarinoiden henkilöiksi, koska näitä kohtasi helposti kaupungilla, jossa Pekka joutui usein esimerkiksi ostoksilla ollessaan koomisiin tilanteisiin.

Työnteko korostui 1930-luvun pulavuosina, jolloin tämän ryhmän henkilöitä oli paljon mukana. Sodanjälkeiseen jälleenrakennukseen tarvittavia työmiehiä ei Puupää-tarinoissa juurikaan näkynyt. Tämä on sinänsä merkillistä, että Fogeli yleensä onnistui kuvaamaan ajan henkeä hyvin tarkasti. Juuri työväen osalta ero KK:n jäsenistöön oli suurin. Vaikka Pekka vierasti työntekoa, oli hän välillä tekemisissä monien erilaisten ruumiillisen työntekijöiden ja käsityöläisten kanssa. Nämä olivat mukana yhteensä 86:ssa tarinassa (4 %). Työläisten ryhmään luokittelin erilaiset korjaajat, rakennusmiehet ja kantajat. Käsityöläisiin kuuluivat sepät, räätälit, suutarit. Lisäksi laskin tähän ryhmään mukaan postinjakaja- ja kengänkiillottajapojat. Pekka suhtautui ruumiillisen työn tekijöihin hieman vähätellen ja pyrki aina pääsemään töistä helpommalla. Käsityöläisiä Pekka arvosti paljon enemmän, vaikka piti itseäänkin näppäränä käsistään.

Myös maatalous oli mukana Puupää-tarinoissa, sillä Pekka oli tekemisissä niin maanviljelijöiden ja emäntien, kuin metsämiesten ja kalastajien kanssa. Nämä olivat mukana tarinoissa 57 kertaa (3 %). Vaikka Pekka saattoi kohdata näitä satunnaisemmin 1920- ja 30-luvuilla, niin säännöllisimmiksi henkilöiksi nämä tulivat vasta 1940-luvun alussa. Tässä varmasti vaikuttivat Fogelbergin omat kokemukset ja muutto maaseudulle. Hän itse vietti enemmän aikaa

⁴⁵²Esim. KL 22.6.1948; 14.12.1949.

⁴⁵³Rislakki 1998, 62.

maaseudulla esimerkiksi kalastaen. Myös Puupäät viettivät enemmän aikaa maaseudulla ja viljelivät maata sota-aikana, mutta myös sen jälkeen.⁴⁵⁴ Fogelberg ei pitänyt maanviljelijöitä tai kalastajia yksinkertaisina. Tämä näkyi myös Pekan toiminnassa, sillä hän selvästi ihaili maanviljelijöitä. Maaseudun ja sen ihmisten kautta näkyikin sodan jälkeisen yhtenäisyyden korostaminen. Fogelberg kehitti kaupunkilaisesta Puupäystä maaseudun asukin, jonka seikkailut kiinnostivat niin maalaisia kuin kaupunkilaisia.

Tärkeänä tekijänä Puupäiden elämässä toimivat erilaiset auktoriteettien edustajat. Näihin auktoriteetteihin kuuluviksi laskin poliisit, sotilaat, vahtimestarit, portsarit ja tullimiehet. Ne esiintyivät yhteensä 158 kertaa Pekan kanssa. Vaikka näiden määrä (8 %) ei ollutkaan kovin suuri, niin niiden merkitys tarinoille ja tietysti Pekalle oli suuri. Näiden rooli oli sellainen että Pekka joutui usein tahtomattaan ongelmiin näiden kanssa⁴⁵⁵. Hän olikin varsin tuttu vieras vankiloissa, joihin hän joutui yleensä syyttömänä. Vaikka Pekkaa monesti kohdeltiin kaltoin, sai hän kerran 500 mk korvausta syyttömänä vankilassa olostaan.⁴⁵⁶ Pekka myös auttoi poliisia esimerkiksi etsimällä karanneita vankeja ja toimimalla poliisin kesäsijaisena vaihtelevalla menestyksellä.⁴⁵⁷

Pekka suoritti monien lykkäysten jälkeen asepalvelustaan syksyllä 1933, mutta monia kommelluksia sisältänyt varusmiespalvelus päättyi siihen, että lääkäri vapautti hänet palveluksesta lättäjalkojen takia⁴⁵⁸. Tullimiesten kanssa Pekka joutui tekemisiin kun hän yritti salakuljettua sikareita hatussaan. Kaikki olisi mennyt hyvin, ellei Pekka kohteliaana miehenä olisi hattuaan nostaen sanonut tullimiehille näkemiin ja paljastunut. Tässä korostui Pekan kohteliaisuus ja ajan tapakulttuuri. Toisen kerran Pekka ei enää uskaltanut tuoda mitään laitonta, mutta Saksan tullimiehet halusivat tehdä perusteellisen tarkastuksen hänen takapuolelleen.⁴⁵⁹ Pekka joutui usein ongelmiin tiukkaa linjaa noudattaneiden vahtimestareiden ja portsareiden kanssa. Esimerkiksi hotellissa yöpaidassaan ollessaan pyörtynyttä naista auttamaan

⁴⁵⁴Esim. KL 17.6., 29.7.1942; 21.4.1943.

⁴⁵⁵KL 18.11.1926, 3.2.1927, 22.3.1928 ja 10.10.1934.

⁴⁵⁶500 markkaa oli iso raha, jolla Pekka sai mm. rikkinäisen radion tai kuukauden ruokatarpeet. KL 22.4. - 6.5.1931; 18.10. - 25.10.1933.

⁴⁵⁷KL 14.10.1926; 8.7.1931; 5.10.1932.

⁴⁵⁸KL 8.11. - 29.11.1933.

⁴⁵⁹KL 15. - 22.3.1928.

mennyt Pekka heitettiin ulos, koska hänen luultiin ahdistelleen naista⁴⁶⁰.

Auktoriteetit esiintyivät erityisesti 1920- ja 30-lukujen taitteen molemmin puolin, jolloin ne olivat vakiohenkilöiden jälkeen sarjakuvien yleisin henkilöryhmä. Myöskin Varho on nostanut poliisit ja Puupään maailmassa vilisseet rikolliset tärkeäksi tekijäksi. Hänen mukaansa pilkka tai vitsi kohdistui hyvin harvoin itse poliisiin.⁴⁶¹ Mielestäni poliisi ei ollut Fogelbergille pyhä aihe ja hän käytti näitä samanlaisina hahmoina kuin muitakin. Pekka saattoi esimerkiksi potkaista häntä pilkanneen poliisin mereen.⁴⁶²

Auktoriteettien lisäksi merkittävää oli myös rikollisten ja muiden keinottelijoiden läsnäolo Puupää-sarjakuvissa. Pekka törmäsi tämän ryhmän edustajiin melko usein ja joutui tekemisiin näiden kanssa 115 tarinassa (4 %). Nämä esiintyivät tarinoissa yleensä aika tasaisesti muutaman kerran vuoden aikana, mutta monesti vähintään viidesti vuodessa. Rikollisten huippuvuosi oli 1936, jolloin nämä esiintyivät jopa 12 tarinassa. Vuosi on varsin merkillinen, sillä Lapuan Liikkeen ja pulaliikkeiden toiminta oli jo laantunut, eikä kieltolakiin liittynyt rikollisuus ollut enää yleistä. Sota-aikana ja sen jälkeen rikollisten määrä väheni selvästi, sillä vuoden 1939 (5 kertaa) jälkeen konnat esiintyivät yhtä ahkerasti vasta vuonna 1951 (7 kertaa). Sodan jälkeinen rikollisuuden kasvu Suomessa siis näkyi myös Puupää-sarjakuvissa⁴⁶³. Rikollisten kategoriaan sijoitin erilaiset rosvot, huijarit ja vankikarkurit. Lisäksi tähän ryhmään kuuluivat ihmetohtorit, ennustajat sekä muiluttajat. Rosvot ja erilaiset huijarit onnistuivat usein viemään Pekan omaisuuden.⁴⁶⁴

Fogelbergin yksi suosikkiaiheista oli lääkäri ja lääkäriissä käynti. Se näkyi myös henkilöiden osalta, sillä nämä esiintyivät lähes vuosittain ja parhaimmillaan viidesti vuodessa. Merkittävän poikkeuksen tekivät vuodet 1940 - 41, jolloin lääkäreitä tai muita alan henkilöitä ei sarjakuvissa esiintynyt ollenkaan. Tässä saattoi olla kyseessä arka aihe, sillä Suomi oli kärsinyt talvisodassa raskaasti. Läkäreitä ei juurikaan ollut mukana heti sodan jälkeenkään, vaikka Fogelberg itse vietti varmasti paljon aikaa sairaalassa onnettomuutensa takia. Vasta vuoden 1949

⁴⁶⁰KL 18.11.1926.

⁴⁶¹Varhon mukaan poliisi ei ollut kritiikin tai pilan kohteena vaan pikemminkin turva, johon voi tarvittaessa luottaa. Varho 1996, 190 - 191.

⁴⁶²KL 23.7.1925.

⁴⁶³Oikkonen 1996, 113.

⁴⁶⁴Ks. Esim. KL 16.8.1925.

jälkeen näiden määrä alkoi taas nousta. Lääkintä- ja pelastushenkilöitä oli mukana 71 kertaa (3 %). Tähän ryhmään luokittelin lääkärit, apteekkarit, hoitajat ja palomiehet. Koska Pekka suhtautui kaikkiin asioihin hyvin kirjaimellisesti, korostui tämä juuri lääkäreiden osalta. Pekka luotti näihin ja noudatti hyvin sanatarkasti lääkäreiltä saamansa ohjeita. Lääkäreiden suhtautumisesta Pekkaan hyvä esimerkki oli tarinassa, jossa Pekka meni lääkäriin valittamaan päätään. Lääkärin tutkittua hänet selvisi, että Pekan korvassa oli kärpänen. Lääkäri totesi huolestuneelle Pekalle ettei loppu ollut lähellä, vaikka järki olikin kaukana.⁴⁶⁵

Toinen Fogelbergin suosikkiaihe oli matkustaminen. Sen alan henkilöitä oli luonnollisesti mukana myös Pekan seikkailuissa. Liikenteen ja kuljetuksen parissa työskenteleviä oli yhteensä 54 kertaa (3 %). Tähän ryhmään laskin mukaan konduktöörit, autonkuljettajat, merimiehet ja lentäjät. Nämä esiintyivät Puupää-tarinoissa yleensä hyvin tasaisesti, vaikka 1930-luvun taloudellisen nousukauden aikana ihmiset matkustivat yleensä enemmän. Vastaavasti sodan jälkeen matkustaminen oli vähäisempää. Tämä näkyi myös Puupäissä esimerkiksi vuosina 1946 - 48, jolloin mukana oli ainoastaan kerran tämän alan henkilö.⁴⁶⁶ Nämä olivat yleensä sellaisissa rooleissa, että Pekka joutui näiden kanssa monesti ongelmiin rikottuaan sääntöjä tai yritettyään matkustaa ilman maksua.

Perinteisempien ammattien lisäksi Fogelberg kuvasi taiteilijoita ja urheilijoita. Tässä on hyvä muistaa Fogelbergin itse harrastaneen aiemmin urheilua ja olleen taiteilija itsekkin. Hän tunsi monia ulkomaalaisia taiteilijoita, kuten revyytähti Joséphine Bakerin sekä tanskalaiset Majakan ja Perävaunun näyttelijät⁴⁶⁷. Taiteilijat ja urheilijat esiintyivät sarjakuvissa hyvin tasaisesti koko ajanjakson. Sota-aikana ja heti sen jälkeen näitä ei näkynyt Puupää-tarinoissa, mutta 1950-luvun vaihteessa nämä esiintyivät usein. Fogelbergin oma elämäntilanne on vaikuttanut varmasti tähänkin. Pekka suhtautui taiteilijoihin ihailen ja kun hän kuuli radiosta Stenmanin taidesalongin ostaneen tuntemattoman taulun, joka paljastui kolmen miljoonan markan Rembrandtiksi meni hän sinne "paljastamaan" tuntemattomia tauluja. Hän onnistui tuhrimaan ne täpätillä, jonka tähden joutui ostamaan taulut.⁴⁶⁸ Taiteilijoiden ja urheilijoiden ryhmään laskin mukaan maalarit, laulajat, näyttelijät sekä nyrkkeilijät, juoksijat ja pelaajat, jotka olivat mukana yhteensä 21 kertaa (1 %).

⁴⁶⁵KL 27.4.1948.

⁴⁶⁶Vuosina 1946 - 48 Kuluttajain Lehti ilmestyi vain kahdesti kuussa. KL 9.4.1946.

⁴⁶⁷Jokinen 1994, 17; Kaukoranta & Kemppinen 1982, 175.

⁴⁶⁸KL 12.2.1930.

Kaikkien näiden lisäksi sarjakuvissa oli laitapuolen kulkijoita eli kerjäläisiä ja kulkureita. Lisäksi tähän ryhmään kuuluivat tavallisista normeista poikkeavat henkilöt, kuten alkoholistit ja mielisairaat. Näitä esiintyi yhteensä 11 tarinassa (1 %). Nämä hahmot olivat selkeästi Pekankin alapuolella yhteiskunnallisesti katsoen. Niiden läsnäolo toi sarjakuvalla lisää realismia, sillä lehdistössä käsiteltiin muuten harvoin näitä vähäosaisia, joita yhteiskunnasta varmasti löytyi.

4.2.3 Pekka Puupää kohtaa kuuluisuuden

Käsittelen tässä luvussa kaikki sellaiset henkilöt, jotka olen jo luokitellut ammattinsa tai toimenkuvansa mukaan johonkin ammattiryhmään, mutta näissä on jotain muuta merkittävää. Esimerkiksi kaikki ulkomaalaiset ja julkisuuden henkilöt, jotka esiintyvät Pekan kanssa ovat mukana tässä luokittelussa. Koska Pekka matkusti Fogelin tavoin ulkomailla, kohtasi hän siellä luonnollisesti paikallisia ihmisiä. Olen laskenut ulkomailla tavatuista henkilöistä eri ammattien harjoittajat normaalisti mukaan omiin kategorioihinsa. Suomessa tavatut ulkomaalaiset olen nostanut esiin, koska ne poikkesivat selkeästi silloisesta kansasta, eikä näillä useinkaan ollut merkitystä kuin olla ulkomaalainen. Tällaisia ulkomaalaisia oli yhteensä 9 kappaletta. Näistä suurin osa oli amerikkalaisia, mutta mukana oli myös kiinalaisia, englantilaisia ja “neekereitä”.

Lisäksi tässä yhteydessä voi mainita jo ammatinharjoittajien joukkoon lasketut juutalaiset vaatekauppiat, jotka esiintyivät 13 tarinassa. Nämä olivat merkillisimpiä Fogelin henkilöryhmistä. Ne toimivat yleensä vaatekauppiaina tai huijareina. En luokitellut näitä vakiohahmoiksi, vaikka Mooses-niminen kauppias esiintyykin usein tarinoissa. Yleensä nämä huijasivat Pekkaa tai myivät hänelle vaatteita kalliimmalla hinnalla. Juutalaiset saattoivat myös varastaa jotain Pekalta ja myydä sen tälle takaisin. Fogelberg on kuvannut nämä hyvin karikatyyrimäisiksi isoine nenineen ja tummine hiuksineen. Lisäksi juutalaisten repliikit kuulostivat huonolta suomelta.⁴⁶⁹ Fogeli sai juutalaissarjakuvistaan kovasti kritiikkiä ja mm. ankaran kirjeen Juutalaiselta seuralta, jossa varoitettiin vakavasti pilan teosta. Tämänkaltaisen kritiikin takia Fogelberg joutui jatkossa käsittelemään aiheitaan asiallisemmin.⁴⁷⁰

Fogelberg kutsui afrikkalaista syntyperää olevia henkilöitä ajan

⁴⁶⁹Esim. KL 14.5.; 22. - 29.10.1925; 20.9., 6.12.1933.

⁴⁷⁰Honkanen 1994, 50.

mukaisesti neekereiksi tai mustiksi. Ajalle tyypillisestä rasismista on osoituksena Pekan suvaitsevaisuutta kuvaava tarina ”Pekka Puupää erehtyy”. Siinä Pekka ihasteli edellään kävelevän naisen muotoja ja tyyliä takaa päin, mutta meni hämilleen kun huomasi tämän olevan musta.⁴⁷¹ Pekka pelkäsi myös ovelle tullutta kiinalaista ja soitti poliisit paikalle⁴⁷². Fogelberg varmasti kohtasi matkoillaan monenlaisia ihmisiä, joten hän osasi ehkä suhtautua paremmin vieraisiin kulttuureihin. Tällaiset sarjakuvat on mahdollisesti tarkoitettu kohottamaan ihmisten suvaitsevaisuutta.

Henkilöluokituksessa mainitsematta jääneitä erikoistapauksia oli kolme. Näitä olivat saksalainen ylisensori, Pyhä Pietari ja Taivaan armeijan päällikkö. Fogelberg käsitteli muuten hyvin monipuolisessa aihevalikoimassaan uskontoa erittäin vähän. Edellä mainittujen taivaallisten olentojen lisäksi ainoastaan kerran mukana oli pappilan ruustinna⁴⁷³. Pekka sai säännöstellystä maitoa läikyttettyään ”taivaallista apua” sateen muodossa, jolloin kuppi näytti kotiin tullessa olevan täysi⁴⁷⁴. Uskonnon ja pappien lähes olematon rooli oli varsin merkittävää, sillä melkein kaikki mahdolliset ammatit ja ammattikunnat esiintyivät Puupäässä. Tosin Fogelin omasta uskonnollisesta vakaumuksesta ei ole tietoa⁴⁷⁵. Tässä vaihtoehtona on uskonnon poisjättäminen sen takia, että Fogeli ei henkilökohtaisesti ollut aiheesta erityisen kiinnostunut eikä halunnut tuoda sitä esiin tarinoissaan. Toinen vaihtoehto liittyy Kuluttajain Lehden lukijakuntaan, joka ei taustastaan johtuen välttämättä ole ollut kovinkaan uskonnollinen. Koska Fogelberg ihaili Engströmiä, joka kuvissaan pilkkasi juuri papistoa, on vieläkin merkellisempää, ettei hän kajonnut tähän aiheeseen lainkaan⁴⁷⁶.

Tarinoissa esiintyi lukuisa joukko kuuluisia julkisuuden henkilöitä Paavo Nurmesta Hitleriin⁴⁷⁷. Olen luokitellut nämäkin tehtävänsä ja esiintymisensä mukaisesti edellä, mutta käsittelen niitä tässä vielä tarkemmin. Pekan kohtaamat poliitikot, kuten presidentit ja diktaattorit olen esitellyt jo luvussa 3. Suomalaiset julkisuuden henkilöt olivat hyvin esillä Puupää -tarinoissa. Esimerkiksi tuore Miss

⁴⁷¹KL 14.6.1928; 2.4.1930.

⁴⁷²KL 21.2.1945.

⁴⁷³KL 11.5.1932; 24.1.1934.

⁴⁷⁴KL 11.10.1944.

⁴⁷⁵Esimerkiksi Väinö Tanner ei kuulunut kirkkoon. Pikkusaari 1998, 14.

⁴⁷⁶Rislakki 1998, 62.

⁴⁷⁷KL 13.10.1937, 3.2.1943.

Eurooppa 1934 Ester Toivonen joutui melkein tekemisiin Fogelin Pekka Puupään kanssa. Pekka yritti päästä Karelia-hotelliin tapaamaan missiä, jonka väitti tuntevansa. Pekka päätyi lopulta perunasäkissä hotellin keittiön kylmiöön.⁴⁷⁸ Fogeli huomioi muutenkin suomalaista naiskauneutta, sillä näyttelijätär Ansa Ikonen pääsi osalliseksi keskusteluun, jota Pekka ja kaiku kävivät⁴⁷⁹.

Vaikka Fogeli käsittelikin urheilua monesti sarjakuvissaan, ei hän itse ollut urheilukilpailuissa katsojana kuin kerran, eikä esimerkiksi nähnyt kertaakaan Paavo Nurmen juoksevan tai ollut edes jalkapallo-ottelussa. Hänellä itsellään oli kuitenkin urheilutausta, kuten juoksun Suomen mestaruudet hyvin osoittavat.⁴⁸⁰ Fogeli toi sarjakuvissaan esiin menestyneitä suomalaisia, kuten Paavo Nurmen, jota hän vanhana kilpajuoksijana tuntui arvostavan kovasti⁴⁸¹. Pekka osallistui juoksukilpailuihin, mutta saattoi myös joutua ottamaan jalat alleen ja juosta vihaista sonnia pakoon “nopeammin kuin Nurmi tai Kusonski”⁴⁸². Vertailu Nurmeen oli usein hauska yksityiskohta ja Pekka saattoikin kehua olleensa heti toinen Nurmen jälkeen.⁴⁸³ Amerikassakin menestynyt suomalainen nyrkkeilijä ja raskaan sarjan Euroopan mestari Gunnar Bärlund oli Pekan esikuva. Esikuvansa mukaisesti miljoonia ansaitakseen Pekkakin harjoitteli tekemällä halkoja.⁴⁸⁴ Bärlund ei ollut ainoa nyrkkeilijä, jonka toimia Pekka seurasi. Myös amerikkalainen raskaan sarjan maailmanmestari Jack Dempsey innoitti Pekkaa nousemaan nyrkkeilykehään.⁴⁸⁵

Monet muut ulkomaiset julkisuuden henkilöt olivat mukana tai ainakin nimellisesti osallisina Pekan seikkailuissa. Rockefeller oli yksi Pekan esikuva⁴⁸⁶.

⁴⁷⁸Kronikka 1999, 213; KL 10. - 17.10.1934.

⁴⁷⁹KL 20.7.1949.

⁴⁸⁰KL 19.7.1943, Pekka on kiltti poika.

⁴⁸¹Nurmi oli menestyneimpiä suomalaisia olympiajuoksijoita voittaen Antwerpenissa v. 1920 kolme ja Pariisissa 1924 jopa viisi kultamitalia. Kronikka 1999, 155 - 156.

⁴⁸²KL 27.7.1932.

⁴⁸³Nurmen aika 1500 m oli 3.56 ja Pekan 10.12. Toisen sijan selitti se, ettei kilpailussa ollut muita osanottajia. Puupää juoksi myös saman ajan Nurmen kanssa (tämä tapahtui tunnin juoksussa). Sen selvittämiseksi Pätkä soitti jopa Nurmelle itselleen. KL 14.6. 1939; 3.2.1943.

⁴⁸⁴Kronikka 1900 - 1999, 208; KL 9. - 16.12.1936.

⁴⁸⁵Kronikka 1900 - 1999, 127; KL 28.7.1927.

⁴⁸⁶Rockefeller hankki omaisuutensa pääasiassa öljynporauksella. Hänen toimintansa oli usein keinoja kaihtamatonta ja hänet tunnettiin kitsaana. Kronikka 1900 - 1999, 65.

Pekka halusi myös rikastua ja hän haaveili miljonäärinä ollessaan rakentavansa samanlaisen jättikokoisen lentokoneen, kuin Rockefeller⁴⁸⁷. Myöskin Atlantin ylittäjänä tunnettu Lindbergh toimi Pekan esikuvana, kun tämä yritti lainata lentokonetta lentääkseen New Yorkiin⁴⁸⁸. Aiemmin mainittujen diktaattorien lisäksi Puupää piti Napoleonina esikuvanaan, koska tämä tarvitsi vain neljä tuntia unta vuorokaudessa⁴⁸⁹. Nämä esimerkit osoittavat Fogelin seuranneen lehtien kirjoittelua ja suomalaisen lehdistön huomioimat julkisuuden henkilöt näkyivät myös Puupää-sarjakuvissa.

Fogelbergin eri sarjakuvien hahmot saattoivat vierailla toistensa sarjoissa. Pölhö Kustaan seikkailujen ja Herra Pätjän lisäksi Pekka vieraili toisessa Fogelin piirtämässä ja Kuluttajain Lehdessä ilmestyneessä Pupu ja Pelle-seikkailusarjassa. Tämän sarjan henkilöistä vain Oulun setä vieraili Puupäiden parissa.⁴⁹⁰ Pekka Puupää-hahmo esiintyi myös muiden piirtäjien sarjakuvissa Kuluttajain Lehdessä, kuten esimerkiksi Liisa- ja Pojat-sarjakuvastripeissä.⁴⁹¹

Pekan kohtaamat henkilöt vastasivat melko hyvin Puupää-sarjakuvien teemoja. Monesti teemojen osuus oli suurempi, kuin siihen vaikuttavien henkilöiden osuus. Määriä tai prosenttiosuuksia ei voi vertailla suoranaisesti, sillä henkilöiden osalta vakiohenkilöiden osuus oli niin suuri. Vakiohenkilöt olivatkin mukana lähes kaikenlaisessa toiminnassa. Esimerkiksi ansaitsemisessa ja säästämisessä nämä olivat pääasiallisia toimijoita. Myös politiikka korostui teemoina enemmän kuin siihen liittyvien henkilöiden määränä.

Fogelberg ei varmastikaan ole tarkasti suunnitellut minkälaisia henkilöitä hän

⁴⁸⁷KL 22.7.1936; 17.4.1940.

⁴⁸⁸ Charles Lindbergh oli ensimmäinen joka lensi yksin Atlantin yli (1927) ja kiehtoi kansainvälistä yleisöä, koska hän oli sopinut matkastaan ennalta tiedotusvälineiden kanssa. Lindberghin mallin mukaisesti Pekka oli varustautunut matkalleen mahdollisimman niukasti. Mukana oli vain neljä voileipää ja kissanpentu. Kronikka 1900 - 1999, 171; KL 30.5.1927.

⁴⁸⁹KL 4.3.1947.

⁴⁹⁰Pupu ja Pelle-tarinat ilmestyivät Kuluttajain Lehdessä 1926 - 1934. Se oli piirretty hyvin samalla tavalla, kuin Pekka Puupääkin. Alkuun nekin olivat lyhyitä tarinoita, joissa pojat tekivät kepposiaan. Pekka Puupää oli jopa Pupun isä ja Justiinakin oli mukana. Myöhemmin sarja kehittyi juoneltaan yhtäjaksoiseksi. Tarinat olivat fantasiaseikkailuja, joissa pojat matkustivat Oulun sedän mukana ympäri maailmaa. Vuonna 1929 pojat lensivät kotitekoisella raketilla Venukselle, jossa he kohtasivat erilaisia hirviöitä ja humanoideja. Tässä on hyvin huomionarvoista Fogelbergin tarinan ajankohta, joka oli melko varhainen sci-fi-seikkailulle. Muutoin sarja oli hyvin rasistinen esim. afrikkalaisia ja kiinalaisia kohtaan. KL 1926 - 1934.

⁴⁹¹KL 2.1.1932, 6; 13. - 20.1.1937, 8.

kulloinkin käytti. Ne kuitenkin välittivät ajan kuvaa usein, koska Fogeli poimi aiheita ympäriltään.

4.3 Tapahtumapaikat

Pekka Puupää-sarjakuvien teemoja voi täydentää myös tapahtumapaikkojen kartoittamisen avulla. Niissä löytyi yleensä selkeä tapahtumapaikka. Joissain tapauksissa sen määrittäminen on ollut vaikeaa, mutta olen pyrkinyt tarinaa tulkitsemalla saamaan selville tapahtumamiljöön. Olen luokitellut ne erilaisiin kategorioihin ja lajitellut ne suurempiin kokonaisuuksiin (ks. Liite 7). Liitteen tapahtumapaikat sisältävät siis kaikki tapahtumapaikkakokonaisuudet. Liitteessä esiteltyjen kategorioiden lisäksi tapahtumapaikoista voi nostaa esiin vielä laajemmat vastakkainasettelut, kuten yksityisen ja julkisen tilan, sekä maaseudun ja kaupungin välisen rajanvedon.

Näiden suurempien linjojen alta löytyivät kuitenkin kaikki tapahtumapaikat eli se laajempi konteksti minkälaisessa ympäristössä Pekka Puupää asui ja toimi. Tässä vaikuttaa merkittävästi ajallinen ulottuvuus, sillä lähes 30 vuoden aikaan mahtui paljon muutoksia. Nämä olivat niin yhteiskuntarakenteellisia kuin myös Fogelbergin henkilökohtaisia elämäntilanteen muutoksia. Tämä on tutkimuksen kannalta tärkeää, sillä ajanjaksona Suomi selvisi erilaisista kriiseistä: pulasta, sodista ja sotakorvauksista. Myös Fogelberg ehti tänä aikana nähdä ja kokea paljon. Hän siirtyi pois työelämästä, muutti kaupungista maalle ja matkusteli paljon niin ulkomailla kuin Suomessakin.⁴⁹²

Asuinolosuhteet ovat tärkeä tekijä ihmisten elämässä. Tässä tapauksessa Puupäätäkään eivät tehneet poikkeusta. Pekka ja Justiina olivat maaltamuuttajia ja asuivat alkuvaiheessa monien muiden tavoin kerrostalossa Helsingissä. Puupäät eivät asuneet aivan kaupungin keskustassa vaan Käpylässä, jota perinteisesti on pidetty juuri työväestön asuinalueena⁴⁹³. Myöhemmässä vaiheessa Puupäät viettivät enemmän aikaa maalaisympäristössä. Heidän asuinpaikkansa siirtyikin enemmän esikaupunkialueelle tai maaseudulle Savikylään. Pääasiassa Pekalla ja Justiinalla oli aina oma asunto, vaikka joutuivatkin sodan aikana jakamaan sen heillä asuneiden evakkojen kanssa. Sodan jälkeen heillä oli myös alivuokralaisia⁴⁹⁴.

⁴⁹²Honkanen 1994, 76 ja KL 19.7.1944, Pekka on kiltti poika.

⁴⁹³Rislakki 1998, 63.

⁴⁹⁴KL 3.6.1947.

Puupäiden asunto ei yleensä ollut mikään kovin suuri ja siinä oli vain pari huonetta ja pieni keittiö. Tämä vastasi hyvin esimerkiksi v. 1939 kaupunkien asuintiheyttä, joka oli 1,5 henkilöä huonetta kohti. 1930-luvun lopulla kaupungeissa yleistyivät keskuslämmitys, vesiklosetti ja muut asumismukavuudet.⁴⁹⁵ Puupäiden asunnossa lämmitys tapahtui yleensä kamiinan avulla, mutta muuten asuinmalli vastasi ajan kuvaa hyvin.⁴⁹⁶ Asunnosta löytyivät melkein kaikki Jouko Siiven kuvaamat työväestölle tyypilliset piirteet, kuten esimerkiksi keittokomero ja hetekäsänky.⁴⁹⁷ Puupäiden koti olikin hyvin tyypillinen työläisperheen asunto. Puupäiden myöhemmäksi asuinpaikaksi (Savikyläksi) sopisi hyvin Helsingin kupeeseen kasvanut työväestölle tyypillinen esikaupunkialue. Ne olivat usein sosiaaliselta koostumukseltaan kirjavia, joka varmasti sopi myös Fogelbergille.⁴⁹⁸

Varho ja Jokinen ovat pyrkineet näkemään selkeitä ajallisia linjoja esimerkiksi Puupäiden asuinpaikan suhteen. He ovat todenneet Pekan asuneen jo 1940-luvulta lähtien maaseudun rauhassa Savikylässä. Tosin Varho on kuvaillut tämän muuttuneen Helsingin läheisyydessä sijaitsevaksi radanvarsiyhteisöksi. Se voisi selittää Puupäiden asuinalueen kaupunkimaisuuden, sillä nämä asuivat yhä kaksikerroksisessa kerrostalossa.⁴⁹⁹ Asuinpaikan määrittely pelkän sarjakuvan perusteella on vaikeaa, sillä 1920 - 30-luvuilla kaupunkien laitamille syntyneillä pientaloalueilla harrastettiin puutarhanhoitoa. Samoin karjanhoito säilyi vain kaupunkien ulkopuolisissa esikaupungeissa.⁵⁰⁰

Näistä syistä pelkän sarjakuvan tai Puupäiden toimien perusteella ei voi vetää selkeitä johtopäätöksiä asuinpaikan suhteen. Fogelberg itse on kuitenkin todennut Pekan olleen “aikamoinen mustalainen, joka asui milloin maalla, milloin kaupungissa”.⁵⁰¹ Mielestäni hän onkin käyttänyt tilanteen mukaan erilaisia asuinpaikkoja, jotka parhaiten sopivat kulloiseenkin tarinaan. Myöskään Puupää-

⁴⁹⁵Selén 1991, 284 - 287.

⁴⁹⁶KL 7.1.1926.

⁴⁹⁷Siipi 1967, 105 - 106, 121.

⁴⁹⁸Anttila & Räsänen 1991, 123 - 124.

⁴⁹⁹Varho 1996, 194.

⁵⁰⁰Toisen maailmansodan aikana maanviljelys ja puutarhanhoito yleistyi elintarvikepulan takia myös kaupunkialueilla. Anttila & Räsänen 1991, 147.

⁵⁰¹KL 19.7.1943, Pekka on kiltti poika.

sarjakuvissa ei maalle muuttoa käsitelty millään tavalla⁵⁰². Näistä ei siis löydy tarpeeksi todistusvoimaa sille, että Pekka olisi jossain vaiheessa konkreettisesti muuttanut maalle. Vaikka maaseutuaiheiset tarinat sodan jälkeen lisääntyivätkin, ei Pekkaa voinut ainakaan minään maanviljelijänä pitää. Hän seikkaili teemaan sopien vuoroin maalla ja vuoroin kaupungissa. Käsittelen tapahtumapaikkoja sellaisina, miten ne sarjakuvissa kulloinkin esiintyivät, enkä pyrikään määrittelemään Puupäiden pysyvää asuinpaikkaa. Jakamalla tapahtumapaikat yksityiseen ja julkiseen voi nähdä Fogelbergin painotukset eri aikoina.

4.3.1 Isäntä talossa

Kaikista Puupää -tarinoista yleisimpänä tapahtumapaikkana oli koti ja kotipiiri (ks. Liite 7). Yksistään siellä tapahtui 437 seikkailua eli yli kolmannes Puupää-sarjakuvista (36 %). Ainoastaan v. 1930 Pekka seikkaili useammin kaupungilla kuin kotonaan ja vuonna 1948 maaseutu oli kotipiirin kanssa yhtä yleinen tapahtumapaikka. Koti- ja kotipiirikategoriaan laskin mukaan Puupäiden kodin ja kotipiihan niin kaupungissa, kuin maallakin sekä muut yksityiskodit, huvilat ja kesäasunnot. Nämä muodostivat pääasiassa yksityisen tilan, jossa Pekka kumppaneineen toimi. Yksityisen ja julkisen tilan jakoa ajatellen viimeksi mainitut olivat yleensä hallitsevampia, mutta sota-aikana ja heti sen jälkeen yksityiset tilat toimivat useammin tarinan taustana. Myös viimeisinä vuosina koti oli hyvin tärkeä tapahtumapaikka. Kotipiirissä tapahtuvissa tarinoissa olivat mukana yleensä Pekka ja Justiina tai Pätkä. Joskus kotiin saattoi tulla vieraitakin tai muita henkilöitä, kuten varkaita ja kaupustelijoita, mutta pääasiassa vakiohenkilöt toimivat yksityisen tilan puitteissa. Pekka oli hyvin ylpeä kodistaan ja kutsui kerran Pätkän katsomaan hienoa sisustusta.⁵⁰³

Julkiselle puolelle kuuluivat lähes kaikki muut tilat ja tapahtumapaikat. Vaikka Pekka ilmestyikin osuustoiminnallisessa lehdessä, eivät kaupat tai osuustoimintatapahtumat nousseet erityisen merkittäviksi tapahtumapaikkojen osalta. Pekka vieraili erilaisissa kaupoissa ja osuustoiminnallisissa tapahtumissa vain 84:ssä tarinassa (7 %). Tässä olen jakanut erilleen yksityiskaupat ja osuuskaupat. Myöskin osuustoiminnalliset tapahtumat on eriteltävissä. Useimmiten kaupat olivat tapahtumapaikkoina 30-luvun taloudellisen nousukauden johdosta juuri

⁵⁰²Puupäät vuokrasivat v. 1944 mökin ja muuttivat kesäksi maalle. Vaikka heillä oli paljon muuttotavaroita, ei tässä voida puhua lopullisesta muutosta maalle. KL 31.5.1944.

⁵⁰³KL 29.3.1933.

vuosikymmenen puolivälistä sen loppuun. Osuustoiminnan ja -kauppojen osuus oli yleisiin tai yksityisiin kauppoihin verrattuna vähäisempää. Tosin ensimmäisinä vuosina ne olivat selkeästi yleisimpiä tapahtumapaikkojen Pekan ollessa aktiivisimmillaan osuustoiminnan suhteen. Kuten teemojenkin osalta oli havaittavissa, vähenivät osuustoiminnalliset tapahtumapaikat selkeästi vuosien kuluessa.

Kauppojen lisäksi erilaiset palvelut ja työpaikat olivat hyviä tapahtumapaikkoja yhteensä 17:ta tarinassa (1 %). Nämä olivat yleensä jonkin alan erikoisliikkeitä. Esimerkiksi korjaamot, työmaat, sekä räätälin ja suutarin palvelut kuuluivat tähän ryhmään. Näiden määrä lisääntyi viimeisimpinä vuosina ja 40-luvun puolivälistä lähtien ne kuuluivat vuosittain Fogelin sarjakuviin. Pekka asioi erilaisissa liikkeissä kohdaten tavallisista kaupoista poikkeavia ongelmia, kuten suutarin venyvän aikataulun ja räätälin, joka joutui korjaamaan Pekan juutalaisilta ostamia vaatteita.⁵⁰⁴

Tapansa mukaan Pekka asioi usein ravintoloissa, kahviloissa sekä hotelleissa. Nämä olivat tapahtumapaikkoina 67:ssä tarinassa (6 %). 1930-luvun taloudellisen nousukauden vaikutukset ovat nähtävissä Puupää-sarjakuvista myös ravintoloiden osalta. Nämä ravitsemusliikkeet olivat hyvin yleisiä tapahtumapaikkoja 30-luvun puolivälin tienoilla. Ravintoloista Pekka suosi yleensä Elannon ravintoloita, joissa ruoka oli halpaa. Tätä voi pitää Fogelin piilomainontana, sillä Pekka vieraili ravintoloissa melko usein, vaikkei hänen rahatilanteensa sitä aina olisi sallinutkaan. Pekka oli tarkka palvelusta ja pyrki myös itse olemaan kohtelias.⁵⁰⁵ Kuten jo teemojen yhteydessä tuli selväksi, oli myös alkoholijuomien nauttiminen lähellä Pekan ja Pätjän sydäntä. He viettivät niin paljon aikaa ravintoloissa kun heidän rahavaransa ja vaimonsa antoivat myöten.⁵⁰⁶ "Tuhannen riemun kahvila" esiintyi ainoana nimeltä mainittuna vakiopaikkana, jossa Pekka ja Pätkä asioivat. Se oli niin tuttu, että Justiina osasi käydä etsimässä miestänsä sieltä.⁵⁰⁷ Näiden suosimat ravintolat olivat yleensä työväestölle suunnattuja olutravintoloita⁵⁰⁸. Myöskin Fogelberg oli tuttu näky kahviloissa ja tanssilattioilla. Hän saattoi istuskella

⁵⁰⁴ Esim. KL 19.9.1934; 2.1.1952.

⁵⁰⁵ Esim. KL 26.3.1930; 6.2.1935.

⁵⁰⁶ Esim. KL 10.5.1933.

⁵⁰⁷ KL 26.8., 16.12.1936.

⁵⁰⁸ Siipi 1967, 122.

Suomalaisella Klubilla konjakkia nauttimassa.⁵⁰⁹ Pekkakin saattoi pyrkiä sisään paremmalle väelle tarkoitettuihin ravintoloihin, mutta yleensä hänet käännytettiin pois. Tästä voi tehdä sellaisen johtopäätöksen, että Pekka tuntui pitävän Fogelia jonkinlaisena esikuvanaan.

Ravintoloiden lisäksi kulttuuri- ja vapaa-ajanviettopaikat olivat 36 kertaa (3 %) tapahtumapaikkoina. Elokuvat, teatterit, taidenäyttelyt ja erilaiset kilpailut loivat hyvät puitteet Pekan ja kumppaneiden seikkailuille. Lisäksi laskin mukaan tähän ryhmään arpajaiset, sirkuksen, tivolin ja uimarannan. Kulttuuriin ja vapaa-aikaan liittyvät tapahtumapaikat esiintyivät sota-aikaa lukuun ottamatta lähes vuosittain. Ensimmäisen kerran Pekka kävi elokuvissa jo keväällä 1925. Silloin Pekka oli niin järkyttynyt elokuvassa tapahtuneesta puukotuksesta, että haki poliisit paikalle. Hän ei myöskään osannut käyttäytyä teatterissa, jossa hän huuteli ohjeita näyttelijöille kesken esityksen vielä vuonna 1950⁵¹⁰.

Fogelberg kritisoi usein toimistojen byrokratiaa ja Pekkaakin pompoteltiin virastossa niin kauan, että se suljettiin. Pekka vieraili myös ministeriössä, jossa hän keräsi itselleen ihmisten jättämiä sikarin tumppeja⁵¹¹. Virastot ja toimistot olivat myös lähes vakituisia tapahtumapaikkoja. Niiden lisäksi laskin tähän ryhmään mukaan erilaiset virallisuonteiset paikat, kuten oikeuden, poliisilaitoksen, vankilan, armeijan sekä lehden toimituksen. Yhteensä 5 % tarinoista (54 kertaa) sijoittui tällaisiin ympäristöihin. Kuten jo aiemmin mainitsin, oli Pekka tuttu hahmo niin poliisilaitoksella, kuin vankilassakin. Hän jahtasi mm. vasta valmistuneelta Konnunsuolta karanneita vankeja, eivätkä mielisairaalaakaan olleet Pekalle vieraita, sillä hänet passitettiin kerran Lapinlahdelle.⁵¹² Oikeudessa hän oli yleensä selvittämässä kunnia- tai kiistakysymyksiä⁵¹³. Asepalvelustaan suorittamassa Pekka viihtyi kuukauden verran, vaikka olikin osan ajasta omalla lomalla Pätjän kanssa kahvilassa sekä päävartiossa vangittuna⁵¹⁴.

Fogelbergin suosikkiaiheen, lääkärissä käynnin mukaisesti myös sairaalat ja apteekit olivat tapahtumapaikkoina lähes säännöllisesti. Pekka kävi

⁵⁰⁹Honkanen 1994, 49.

⁵¹⁰KL 20.5.1925; 22.3.1950.

⁵¹¹KL 18.2.1947; 20.2.1952.

⁵¹²Konnunsuon vankila valmistui vuonna 1933 ja muutettiin keskusvankilaksi 1935. KL 21.7.1927; 14.11.1934; Laitinen 1981, 202.

⁵¹³Esim. KL 17.6.1936.

⁵¹⁴KL 8. - 29.11.1933.

lääkärissä ja apteekkeissa 44:ssä tarinassa (4 %). Ajallisesti nämä sijoittuivat 30-luvun loppupuolelle sekä 50-luvun taitteeseen. Kuten teemojen ja henkilöiden osalta vaikuttivat sota-vuodet myös tapahtumapaikkoihin. Tänä aikana Pekka kävi sairaalassa hyvin harvoin. Lääkärin diagnoosin mukaan Pekalla oli liian vähän kaikkia vitamiineja, mutta liikaa kalkkia päässä⁵¹⁵. Myös lääkärit ja sairaalat kuuluivat julkiseen tilaan. Julkinen tila ympäröi Pekan pääasiallista toimintaympäristöä, joka kuitenkin oli kotipiiri.

4.3.2 Helsingin ympäristössä

Toinen jako tapahtumapaikkojen kesken voidaan tehdä vertaamalla maaseutu- ja kaupunkimiljöitä keskenään. Käsittelen tapahtumapaikkoja sen jaon mukaisesti, miten ne jakautuivat kaupunki- ja maaseutuympäristöjen kesken. Nämä olivat osittain päällekkäisiä yksityisen ja julkisentilan vertailun kanssa, mutta antavat kuvan siitä, minkälaisessa ympäristössä Puupäät seikkailivat. Urbanin elämän ja maalaiselämän vertaaminen heijastelevat ajan saatossa kummassakin tapahtuneita muutoksia.

Edellisiin verrattuna pelkkä määrittelemätön kaupunkiympäristö oli Puupää-sarjakuvissa suosittu tapahtumamiljöö. Se oli mukana 148:ssa tarinassa (12 %). Kaupunkiin laskin kadut, selvästi kaupungissa sijaitsevat puistot ja kerrostalot, joita ei muuten voinut tarkemmin määrittellä. Useimmiten Pekka seikkaili kaupunkiympäristössä alkuvuosinaan sekä 30-luvun lopun sarjakuvissa. Kaupunkiaiheet vähenivät loppuaikana Fogelbergin kiinnostuksen suuntauduttua maaseudulle. Myös suurin osa edellä mainituista tapahtumapaikoista (4.3.1) kuului maaseutu - kaupunki-jaon puitteissa kaupungin puolelle. Nämä mukaan lukien kaupunkiin liittyvät tarinat olivat koko Pekka Puupään ajan maaseutua yleisempiä. Ainoana poikkeuksena oli vuosi 1948, jolloin maaseutu oli useammin tapahtumapaikkana.

Kaupunkiympäristöä tarkasteltaessa voidaan havaita kerrostalojen olleen hyvin yleisiä Puupää-sarjakuvissa. Monet tapahtumat Helsingissä sijoittuivat juuri kerrostalomiljööseen ja heti sodan jälkeen Fogeli kutsui kymmenenkerroksista kerrostaloa "kivimuuriksi"⁵¹⁶. Kaupunki- ja kerrostaloelämää värityivät niille tyypilliset ongelmat, kuten äänekkäät naapurit ja vesivahingot.⁵¹⁷ Sodan jälkeisen

⁵¹⁵KL 18.3.1947.

⁵¹⁶KL 27.11.1945.

⁵¹⁷Esim. KL 5.12.1928; 2.8.1939.

Suomen kaupungeissa oli tyypillistä huonepula. Puupäätkin joutuivat usein majoittamaan tuttaviaan, koska näillä ei ollut kaupungissa muuta majoipaikkaa.⁵¹⁸ Helsingin kaupunkikuvaa muuttivat sotien jälkeen uudet arava-asunnot. Nämä valmistettiin sotien aikana pommituksissa ja maanluovutuksissa menetettyjen asuntojen tilalle⁵¹⁹. Avulias Pekka Puupää johdatti erästä osoitetta etsivän rouvan aravatalon viidenteen kerrokseen, koska tämä ei tuntenut uutta asuinseutua.⁵²⁰ Tässä korostuivatkin jälleenrakennuksen mukanaan tuomat uudet piirteet, kuten se etteivät ihmiset enää tunteneet kaikkia lähellään asuvia.

Fogelberg oli itse kotoisin Helsingin liepeiltä Oulunkylästä ja tämä näkyi myöhemmin Puupää-sarjakuvissa⁵²¹. Fogelberg muutti perheineen varhain Helsingin Lauttasaareen ja hän työskenteli pääosan elämästään Elannolla Helsingin keskustassa.⁵²² Hänen taustastaan johtuen Helsingin vaikutus ei varmastikaan voinut olla jättämättä jälkiä hänen piirroksiinsa. Fogeli kuvasi kotikaupunkiaan hyvin tarkasti ja toi sen erityiset puolet selvästi esiin. Tästä esimerkkinä voi mainita kaupungissa ja sen lähistöllä olleet vapaa-ajanviettomahdollisuudet Seurasaarella ja kauempana Suursaarella. Puupään lukijakunta tunsu varmasti myös sarjakuvissa esiintyneen Korkeasaaren eläintarhastaan.⁵²³ Lisäksi erilaiset ravintolat ja hotellit, kuten Grand Hotel Fennia, Kämppi ja Hotelli Seurahuone olivat hyvin esillä.⁵²⁴ Kaupungin arkisuus korostui sarjakuvissa siten, että Pekka saattoi halailla humalassa Kauppatorilla Mantan patsasta. Pekka ja Pätkä löivät jopa vetoa siitä, että pystyikö Pätkä kävelemään Esplanadin kadun edestakaisin ilman housuja.⁵²⁵

Fogeli kuvasi myös kaupungin kulttuuriantia tarinassa, jossa Justiina vei Pekan monien ravintola- tai kahvilailtojen vastapainoksi Kansallisteatteriin⁵²⁶. Fogelin kaupunkikuvauksissa vilahti usein taustalla tuttuja paikkoja, kuten Helsingin

⁵¹⁸ Esim. KL 25.4.1945; 30.11.1949.

⁵¹⁹ Pihkala 1991b, 280 - 281.

⁵²⁰ KL 6.9.1950.

⁵²¹ Lindman ym. 1992, 33.

⁵²² Santonen 1985, 73 - 74.

⁵²³ KL 11.6.1925; 19.2.1930; 25.8.1937.

⁵²⁴ KL 14.5.1925; 1.2.1933; 10.8.1949.

⁵²⁵ KL 8.10.1930; 8.2.1933.

⁵²⁶ KL 1.2.1933.

rautatieasema tai KK:n toimitalo. Lisäksi mm. Nikolain kirkko ja Helsingin satama näkyivät Fogelbergin tarinoissa.⁵²⁷ Pekan muuttaessa Helsinkiin 1925 Fogeli korosti erityisesti Helsingin dynaamisuutta ja eroa varsinkin maaseutuun verrattuna⁵²⁸.

Fogelberg ruoti myös Helsingin huonoja puolia sarjakuvassa ”Sisämaan sanatoorioissa”. Siinä hän nosti esiin kaupungissa asumisen huonot puolet. Helsingissä ei saanut aamuisin maitoa, eikä voinut käydä kävelyllä, koska saattoi tulla ryöstetyksi. Lisäksi ongelmallisia olivat evakot, jotka asuivat tuttaviansa tai sukulaistensa kodeissa. Myöskin Helsingin hintataso kyseisenä aikana oli Fogelin mielestä liikaa. Selitykseksi kysymykseen miksi kaikki haluavat sinne, hän totesi Pekan suulla: ”Kaikki haluavat sinne, kuinka pyrkisin pois”.⁵²⁹ Tämä kuvasikin hyvin sodanjälkeistä tilannetta, jolloin Helsinkiin muutti paljon ihmisiä. Myös evakkojen asema ja osuus tuli tässä esimerkissä esiin.

Fogelberg kritisoi sodanjälkeisen Helsingin kaupungistumista. Tässä on hyvä muistaa, että Fogelberg muutti itse Tammisaareen pois kaupungista ja sen hälinästä. Lauttasaaren kunnanvaltuustossa vietetyt vuodet eivät menneet Fogelbergiltä hukkaan, sillä hän otti kantaa myös kunnallispolitiikkaan. Pekka Puupää osallistui kunnantalon puolesta tehtyihin kansalaisadresseihin. Hän kannatti kunnantalon lisäkerroksen rakentamista, purkamista ja ennalleen jättämistä. Justiinan ihmetellessä hänen toimintaansa, totesi Pekka että ”jos rakennetaan ja puretaan, niin kaikki pysyy ennallaan”.⁵³⁰ Tämä osoittaa Fogelin suhtautuneen kunnallispolitiikkaan hyvin kyynisesti.

Helsinkiä ja sen ympäristöä Fogelberg kuvasi jatkotarinassaan ”Pohjoisnavalle”. Siinä Pekka oli retkellä kohti Pohjoisnapaa, mutta ohitettuaan lumipyryssä Huopalahden hän leiriytyi Pitäjämäelle. Lopulta hän pystytti lipun merkiksi valloituksestaan Espooseen.⁵³¹ Fogeli huomioi sarjakuvissaan myös Vantaanjoen veden, jonka Pekka kehui olevan hyvin kalaisan⁵³².

Elannosta erottuaan Fogelberg liikkui paljon ja tapasi ihmisiä kylä- tai

⁵²⁷KL 6.10.1927; 3.7.1945; 27.3.1946.

⁵²⁸KL 30.4. - 20.5.1925.

⁵²⁹KL 29.1.1946.

⁵³⁰KL 10.11.1943.

⁵³¹KL 24.3. - 1.4.1926.

⁵³²KL 26.11.1925.

pikkukaupunkimiljööstä, jossa Pekkakin pääasiassa eleli loppuvuosinaan⁵³³. Muuta maata käsitellessään Fogelberg toi mukaan erilaisia alueita ja kaupunkeja, joita mainitsi Pekan seikkailuissa. Pekka halusi nähdä kesäyön Aavasaksalla ja Pätjän kehuttua Kolia kauniiksi paikaksi päättivät Puupäätkin matkustaa sinne⁵³⁴. Nämä paikat kuuluivat sellaisiin luonnonkauniisiin kohteisiin, joihin varakkaammat ja vapaa-aikaa omaavat suomalaiset kesäisin matkustelivat⁵³⁵. Helsinkiin muualta muuttaneena Pekalla oli sukulaisia ympäri Suomea ja esimerkiksi hänen anoppinsa asui Tampereella. Muutenkin Fogeli kuvasi Suomea laidasta laitaan mainiten kaupunkeja ja paikkakuntia Haminasta Rovaniemeen. Kuluttajain Lehden osuuskauppaliikkeen 50-vuotisjuhlanumerossa olleen Tampere-aiheisen jutun seurauksena Pekka luuli lentokoneesta katsellessaan Tukholmaa kasvaneeksi Tampereeksi.⁵³⁶

Maaseutu yleistyi tapahtumapaikkana selkeästi sota-ajan jälkeen, jolloin neljäsosa Puupää-tarinoista sijoittui maaseuduksi määritelyyn ympäristöön. Kodin jälkeen merkittävin yksittäinen tapahtumapaikka oli maaseutu, jossa seikkailtiin 154:ssä tarinassa (13 %). Nämä olivat yleisimmillään 30-luvun alussa sekä aivan viimeisinä vuosina. Maaseutuun laskin kuuluviksi pellot, metsät, rannat ja järvet. Näiden lisäksi edellä mainituista siihen kuului myös vielä maaseudulla sijaitseva kotipiiri. Fogelbergin oma elämä meren rannalla vaikutti sarjakuvien tapahtumapaikkoihin, sillä Pekka oli usein kesäisin Justiinan tai Pätjän kanssa merellä veneilemässä.⁵³⁷

Fogelberg kierteli Elannosta erottuaan ympäri Suomea ja teki muutaman kerran kesässä parin viikon mittaisia matkoja sisämaahan. Näillä matkoillaan hän vietti paljon aikaa ihmisten parissa ja kokosi juttuja ja aiheita sarjakuviaan varten.⁵³⁸ Myös Puupäät viettivät paljon aikaa kesäisin maaseudulla. Monesti he vuokrasivat tai rakensivat kesähuvilan tai mökin maaseudulle.⁵³⁹ Tämä

⁵³³ Santonen 1985, 77.

⁵³⁴ KL 16.6.1927; 19.8.1942.

⁵³⁵ Anttila & Räsänen 1991, 148.

⁵³⁶ KL 10.10.1934; 14.6.1950; 31.1.1951.

⁵³⁷ KL 14.7.1927; Santonen 1985, 77.

⁵³⁸ Fogelberg matkusteli ympäri Suomea vanhalla Packard Limousinella, jossa oli heteka takapenkin tilalla. Kaukoranta & Kemppinen 1982, 177.

⁵³⁹ Esim. KL 29.7.1926; 6.8.1930; 15.6.1932.

olikin ajalle hyvin tyypillistä, sillä kesäasunnot yleistyivät kaupunkien keskiluokan ja työväenkin piirissä maailmansotien välisenä aikana. Kaupunkilaiset matkustivat usein kesäisin maalle pitkäksi aikaa ja ottivat jopa huonekalutkin mukaansa.⁵⁴⁰ Myös Puupäät saattoivat pakata tavaransa hevoskärryyn ja muuttaa kesäksi vuokramökkiin maalle⁵⁴¹. Siirtolapuutarhat olivat suosittumia köyhempien kansan luokkien keskuudessa. Myös niissä vietettiin aikaa kesäisin ja viljeltiin omaa vuokrapuutarhaa.⁵⁴² Puupäiden elämä maaseudulla oli selkeästi erilaista verrattuna kaupunkilaiselämään. Siinä korostuivat pitkät etäisyydet ja kaupunkimatkat.

4.3.3 Matkalla

Yksityisen ja yleisen sekä kaupungin ja maaseudun välisen vertailun lisäksi yhdeksi tapahtumien näyttämöksi voisi nostaa matkat. Koska matkustaminen oli tärkeä teema, olivat myös erilaiset kulkuvälineet ja asemat hyvin esillä Puupää-sarjakuvissa. Tähän ryhmään laskin mukaan tarinat, jotka tapahtuivat junassa, bussissa, laivassa, lentokoneessa tai autossa. Myöskin satamassa, juna-asemalla, bussiasemalla, lentokentillä sekä maantiellä tapahtuneet tarinat kuuluivat tähän ryhmään. Yhteensä nämä olivat tapahtumapaikkoina 140:ssä tarinassa (12 %).

Kulkuneuvot olivat hyviä tapahtumapaikkoja ja niissä Pekan kanssa oli usein satunnaisia ohikulkijoita. Näissä matkustamisen eri puolet tuotiin esiin ja esimerkiksi Pekan suosima pummilla ajaminen korostuivat. Juna oli ylivoimaisesti yleisin Pekan käyttämä kulkuväline.⁵⁴³ Juna-asemat olivat paikkoja, joissa Pekka saattoi usein myöhästyä junasta tai joutua erilaisiin ongelmiin lippujen takia.⁵⁴⁴

Nostan Pekan ulkomaanmatkat tässä yhteydessä erikseen, sillä ne eivät suoranaisesti kuvanneet Suomen yhteiskuntaa. Ulkomaille sijoittuvia tarinoita oli yhteensä 21 kappaletta (2 %). Nämä tarinat ajoittuivat alkuvaiheisiin vuosille 1925 ja 1927 - 28. Vaikka Fogeli kuvasikin pääasiassa Suomea ja suomalaista yhteiskuntaa, antoivat Puupään ulkomaanmatkat Amerikkaan, Keski-Eurooppaan ja Välimeren ympäristöön vertauskohdan siihen. Fogeli toi matkakertomuksissa esiin omia

⁵⁴⁰ Anttila & Räsänen 1991, 150 - 151.

⁵⁴¹ KL 31.5.1944.

⁵⁴² Anttila & Räsänen 1991, 51.

⁵⁴³ Esim. KL 2.1.1941.

⁵⁴⁴ Esim. KL 2.1.1936; 27.9.1939.

kokemuksiaan matkustamisesta ja ulkomaalaisista.⁵⁴⁵ Niissä mukana olleet teemat vaihtelivat tilanteen mukaan. Yleisimpiä aiheita olivat ruoka ja juoma, matkustaminen, rikollisuus sekä säästäminen. Nämä eivät erityisesti poikenneet Pekan seikkailuista kotimaassaan.

Fogelbergillä itsellään oli paljon kokemusta matkustamisesta. Hän oli intohimoinen purjehtija ja matkailija. Sen lisäksi että Fogeli opiskeli Euroopassa, hän matkusti paljon ja oleili Euroopan lisäksi Afrikassa. Hän kävi myös Amerikassa keksijän ominaisuudessa ja Balkanilla seikkailemassa. Hän kuvasi näitä matkojaan niin Pekan tarinoissa kuin myös matkakertomuksissaan ja pakinoissaan.⁵⁴⁶ Lisäksi Fogelberg oli taitava kielimies ja toimi TUL:n joukkueen tulkkina Amsterdamin olympialaisissa.⁵⁴⁷ Tässä asiassa Pekka ei ollut samanlainen kuin piirtäjänsä. Puupää ei monien aikalaisten tavoin juurikaan osannut muita kieliä, kuin suomea ja tarvitsi tulkin apua englantia puhuakseen⁵⁴⁸. Tämän suhteen sarjakuvassa oli taas ristiriitä, sillä Pekka pärjäsi Fogelbergin tavoin ulkomailla ilmeisen hyvin, eikä kärsinyt kieliongelmista.

Pekka matkusti ensimmäisenä vuotenaan Keski-Eurooppaan. Fogeli kuvasi tämän matkaa tarkasti. Ensin Pekka pakkasi huolellisesti ja matkusti laivalla Saksaan voiden matkalla pahoin. Sieltä matka jatkui Italiaan, jossa häneltä varastettiin matkatavarat. Italiassa hän matkusti Napoliin, jossa hän tunnettuna osuustoimintamiehenä pelkäsi ja pakeni ”fascistia”. Loppujen lopuksi Pekka palasi lentokoneella suoraan osuuskauppapäiville Helsinkiin.⁵⁴⁹ Kaukoranta kertoo Fogelbergin itsensäkin Italiassa ollessaan joutuneen melkein samanlaisiin seikkailuihin. Matkalla Venetsiassa Fogelberg oli ollut mukana riehakkaassa karnevaalissa, jossa oli ammuskeltu ja räjäytelty pommeja. Vasta hotelliin päästyään tälle oli selvinnyt, että hän oli ollut mukana ”vallankumouksessa”.⁵⁵⁰

Fogeli matkusti itse Amerikkaan v. 1927 patentoidakseen iiris-painotekniikan, mutta hän myöhästyi muutamalla päivällä, sillä se oli ehditty juuri

⁵⁴⁵KL 4.6., 30.7. - 3.9.1925; 6.10. - 24.11.1927; 19.4. - 25.10.1928.

⁵⁴⁶Varhaisempia matkakokemuksiaan Fogeli kuvasi vuonna 1920 ilmestyneessä ”Harhateillä”-kirjassaan. Jokinen 1994, 17; KL 19.7.1943, Pekka on kiltti poika.

⁵⁴⁷Honkanen 1994, 68.

⁵⁴⁸Esim. KL 20.1.1937; 3.5.1950.

⁵⁴⁹KL 30.7. - 3.9.1925.

⁵⁵⁰Kaukorannan tekstistä ei käy selväksi, milloin tämä oli tapahtunut. Fogelberg ainakin opiskeli Italiassa ja lomailli siellä. Kaukoranta & Kemppinen 1982, 175 - 177.

patentoida.⁵⁵¹ Samalla matkalla Fogeli tapasi tunnetun animaattorin, Max Fleischerin, jolle esitteli itse tekemänsä animaatiopätkän Pekka Puupäästä. Hän tutustui matkallaan trikki- ja animaatiotekniikkaan.⁵⁵² Hän kuvasi samanaikaisesti matkakokemuksiaan Kuluttajain Lehden sivuilla, sillä myös Pekka päätti matkustaa Amerikkaan. Se oli kuitenkin vaikeampaa, kuin tämä oli kuvitellut. Pelkästään viisumin hankkimiseksi piti konsulaatissa täyttää paljon papereita ja vastata moniin kysymyksiin⁵⁵³. Pekka ratkaisi asian matkustamalla jäniksenä laivassa. New Yorkissa hän joutui ongelmiin oopiumluolassa ja osti Wolworthin pilvenpiirtäjän. Pekan yrittäessä kaivaa kultaa paikallinen farmari hälytti poliisin, joka passitti Puupään takaisin Suomeen. Pekan Amerikassa käyntiä pidettiin myöhemmin melkoisena meriittinä.⁵⁵⁴

Pekka matkusti Saksaan keväällä 1928 KK:n lentokoneella. Hän kävi myös Rivieralla ostoksilla ja pelasi uhkapeliä. Fogelberg matkusti samana vuonna perheensä kanssa Rivieralle neljän kuukauden lomalle. Tämä näkyi myös Kuluttajain Lehden Puupää-tarinoissa ja Fogeli sai matkaltaan uusia ideoita.⁵⁵⁵ Pekan matkaa Välimeren ympäristöön seurattiin Kuluttajain Lehdessä yli puoli vuotta. Tänä aikana Pekka ehti tutustua paikalliseen ruokaan, luontoon sekä ihmisiin. Hän oppi heiltä niin hyviä kuin huonojakin asioita. Pekka opetti paikallisia saunomaan, jonka takia joutui melisairaalaan tutkittavaksi. Hänet ryöstettiin Turkissa, hän esiintyi pyhänä erakkona sekä tutustui arabialaiseen kauppiaseen. Maan oikeussalikin tuli Pekalle tutuksi. Siellä hänen puolestaan oli todistamassa KK:n matkaseurue.⁵⁵⁶

⁵⁵¹Tämä oli suuri pettymys Fogelille, sillä hän oli haaveillut rahasta ja omasta laboratorion. Palatessaan 8 kuukautta kestäneeltä matkaltaan hän oli hyvin pettynyt. Honkanen 1994, 48 - 49; Kaukoranta & Kemppinen 1982, 177.

⁵⁵²Max Fleischer ihmetteli filmin nähtyään oliko Fogelberg tehnyt sen itse, sillä Amerikassa sen valmistukseen olisi tarvittu 200 ihmistä. Varho 1996, 170 - 171.

⁵⁵³Viisumihakemuksessa kysyttiin nimen, iän, uskonnon, painon, pituuden, ammatin ja asuinpaikan lisäksi isät, äidit, serkut, tädit, isoäidit, kummit, tukan väri, anopin kalossin numero, sairaudet ym. Passin saattoi saada vasta kuuden vuoden päästä. Tämä saattaa osoittaa Fogelin omaa suhtautumista viisumihakemusten täyttämiseen. KL 13.10.1927.

⁵⁵⁴KL 6.10. - 15.12.1927.

⁵⁵⁵Fogelberg keksi esim. monoihin hakaset reikien tilalle. Honkanen 1994, 48.

⁵⁵⁶Tälle matkalle sijoittui merkillisin Fogelin tarinoista. Pekka työskenteli professorille, joka kehitti nuorennusjuomaa. Pekan juotua sitä hän muuttui lapseksi, mutta pelastui juomalla vastalääkettä. Sen seurauksena Pekasta tuli jättiläinen ja hän joutui vankilaan. Tässä on varmasti ollut vaikutusta samanaikaisesti julkaistulla Pupu ja Pelle-sarjakuvilla, sillä ne olivat hyvin samanlaisia kommelluksineen ja rasistisine vivahteineen. KL 22.3. - 25.10.1928.

Fogelbergin omat matkat vaikuttivat varmasti paljon Puupäissä nähtyihin ulkomaanmatkoihin. Fogeli toi esiin Puupää-sarjakuvissaan ikään kuin ohimennen erilaisia maita ja paikkoja, joka osoitti hänen itsensä matkustelleen paljon. Esimerkiksi Egypti esiintyi tarinoissa muutaman kerran.⁵⁵⁷ Myöskin Kiina ja maan sekava poliittinen tilanne mainittiin useasti Pekan kuunnellessa radiota tai lukiessa lehteä.⁵⁵⁸ Fogelilla itsellään oli kokemusta Afrikassa matkustamisesta, joka näkyi myös sarjakuvissa. Pekan hikoillessa auringonpaisteessa totesi hän olevan “kuuma kuin Afrikassa” ja sodan aikana Fogeli mainosti Etelä-Amerikkaa paikkana, josta sai rajoituksetta lihaa ja kahvia.⁵⁵⁹

Nämä esimerkit osoittavat Fogelbergin tuoneen Kuluttajain Lehden lukijoille eksoottisia tuulahduksia ulkomailta. Fogelberg kritisoi ulkomaille sijoittuvissa sarjakuvissaan esimerkiksi Turkin yhteiskuntajärjestystä⁵⁶⁰. Myöskin ulkomaisiin kohdistunut ja nykymittapuuhun verrattuna ajalle tyypillinen rasismi sekä stereotyyppit näkyivät myös Fogelbergin tarinoissa. Tästä hyviä esimerkkejä olivat varastelevat italialaiset, joita Fogeli kuvasi Puupää-tarinassaan seuraavasti. Italiaan päästyään Pekka kieltäytyi kantajan palveluista sanoen tälle “tunnen kyllä nämä ulkomaalaiset varkaat...olivatpa ne puetut mihin vormuihin tahansa”⁵⁶¹. Matkojen osalta Fogelbergin omat kokemukset nousivat hyvin selvästi esiin. Matkat olivat hänelle myös lähes ehtymätön ideoiden lähde. Eksoottiset paikat olivat varmasti hyvin kiinnostavia, sillä Puupään aikoina ei massaturismi ollut vielä kehittynyt nykyisiin mittoihinsa, eivätkä monet Kuluttajain Lehden lukijat tunteneet vieraita maita.

⁵⁵⁷Pekka pelkäsi Egyptistä tulevaa koleraa ja antiikkikauppias myi Justiinan (OTK:n Otella) kiillottaman purkin Pekalle Egyptiläisenä aarteena KL 1.7.1936 ja 24.11.1947.

⁵⁵⁸KL 14.4.1927; 2.1.1930.

⁵⁵⁹KL 22.10.1941; 5.6.1945.

⁵⁶⁰Pupu ja Pelle-tarinoissa kritiikkiä saivat mm. Kiinan ja Meksikon yhteiskunnat.

⁵⁶¹Fogeli on saattanut viitata tällä myös Mussolinin fasisteihin. KL 20.8.1925.

5 PUUPÄÄ OSUUSTOIMINNAN MANNEKIININA

Vaikka Pekka Puupää kuvasi omalla tavallaan suomalaista yhteiskuntaa, hän oli KK:n ja Kuluttajain Lehden suojatti. Tämä korostui erityisesti tarinassa, jossa Pekka katosi ja KK laittoi Kuluttajain Lehteen ilmoituksen. Siinä Pekan löytämisestä luvattiin 125 markan palkkio⁵⁶². Yleensä mainokset käsittelivät stereotyyppioita ja keskiluokkaa⁵⁶³. Puupään osalta se perustui keskiluokan lisäksi myös työväestöön, johon Pekan hahmo erityisesti vetosi. Ensimmäisinä vuosina osuustoiminta oli sarjakuvisa eniten esillä. Silloin Pekka kävi osuuskauppamiesten kanssa Eestissä ja oli mukana Helsingissä pidettyjen osuuskauppapäivien humussa unohtamatta mainostaa vakuutusyhtiö Kansaa, Elannon säästökassaa ja tehdasta⁵⁶⁴. Pian Pekan Kuluttajain Lehteen ilmaantumisen jälkeen ilmestyi v. 1926 joulukuksi KK:n julkaisema ensimmäinen ja ainoa väritetty Pekka Puupää-kuvakirja. Sitä mainostettiin näyttävästi myös lehden sivuilla. Itse kuvakirja oli sen ajan mainoskeino ja siinä Pekka pelastui merihädästä Elannon kaljapullon avulla.⁵⁶⁵

Pekka mainosti sarjakuvisa monesti Elantoa ja sen säästökassaa, kuten esimerkiksi tarinassa "Pekka Puupää talletushommissa". Siinä Pekka sai Amerikasta tuhansien markkojen perinnön, jonka talletti Elannon säästökassaan nostaakseen sen vain nähdäkseen olivatko rahat tallella. Tässä on tarkoituksena varmasti ollut osoittaa, että rahat olivat hyvässä tallessa Elannon säästökassassa.⁵⁶⁶ Kuluttajain Lehden lukijoille Elanto korostui esim. siten, että Justiina saattoi ripittää Pekkaa siitä kun tämä meni ostoksille lähempänä olevaan yksityiskauppaan eikä Elannon liikkeeseen⁵⁶⁷.

Itse mainontaa voisi käsitellä hyvinkin laajasti, mutta esimerkiksi pelkkiä mainoksia esiintyi usein Pekan seikkailuissakin. Hyvä esimerkki selkeästä

⁵⁶²KL 28.7.1937.

⁵⁶³Niskanen 1996, 23.

⁵⁶⁴KL 28.5. - 1.6., 17.8. - 3.9.1925.

⁵⁶⁵Samana vuonna aloitti toimintansa Elannon virvoitusjuomatehdas joten yhteys mainontaan oli hyvin selvä. Kuvakirja oli 7-sivuinen ja sitä sai vain osuuskaupoista. Honkanen 1994, 48; KL 2.12.1926, 9, Pekka Puupää: kuvakirja lapsille joulukuksi.

⁵⁶⁶Elannon yhteyteen perustettiin säästökassa vuonna 1918. Sen avulla Elanto kokosi pääomaa ja luottoa se sai osuuskunnan rahoittajalta KOP:lta. KL 1.7.1926; Tanner 1955, IV.

⁵⁶⁷KL 8.10.1925.

mainoksesta on tarinassa "Pekka Puupäälle syntyy Poppu Puupää". Siinä Pekka otti lapselleen ensi töikseen henkivakuutuksen Kansa-yhtiöstä mainiten tiskillä ylpeästi vakuutuksen ottajaksi neiti Poppu Puupään, ikä 10 minuuttia. Tässä huomionarvoisaa on se, että viereisellä Kuluttajain Lehden sivulla oli Kansan henkivakuutuksen mainos. Toinen selkeä mainos on tarinassa, jossa Pekka näki osuusliikeunen. Se oli sama, kuin 23.8.1928 julkaistussa Kuluttajain Lehden mainoksessa, jossa esiteltiin osuuskaupan edut verrattuna yksityiskauppaan.⁵⁶⁸

Myös KK:n v. 1934 julkaisema "Koti-kirja" ja sen mainonta saivat tuekseen Puupää-sarjakuvan "Pekka Puupää kaipaa Koti-kirjaa". "Tulipalo"-tarinassa, jossa Pekka vahingossa poltti kalastajamökin oli selkeä opetus: "vakuuttakaa Tulenturvassa ja olkaa varovaisia".⁵⁶⁹ Saman tyylinen mainos oli tarinassa, jossa Pekka kierteli joulun alla "Kauppiaskadulla". Mainoksissa luki toinen toistaan houkuttelevampia mainoksia, kuten Suomen, Euroopan tai Maailman halvimmat hinnat. Pekka meni näistä ihan sekaisin ja meni osuuskauppaan todeten "Se ei konstaile eikä jymäytä".⁵⁷⁰ Nämä esimerkit osoittavat konkreettisesti miten mainonta oli mukana Puupää-tarinoissa.

Mainosten lisäksi Fogelin valistustoiminta oli monesti selvää. Kuluttajain Lehden KK:n 10-vuotisjuhlanumeron tarinassa "Pekka Puupää osuuskaupanhoitajana" Fogeli esitteli osuuskaupan toimintaa. Itse tarinassa oli kokonaista 14 ruutua, joiden avulla Fogeli kuvasi miten Pekka laittoi kaaoksen partaalla olevan Romppalan osuuskaupan ja sen mainonnan järjestykseen KK:n avulla. Lopuksi kaupan asiakkaille tilattiin Kuluttajain Lehti.⁵⁷¹ Tämä on mielestäni malliesimerkki osuustoiminnallisesta propagandasta. Tässä ei tietystikään voida olla varmoja, oliko Fogelberg itse keksinyt tarinan vai oliko se tilattu juhlanumeroa varten.

Fogeli osallistui myös osuuskaupan jäsenhankintakampanjaan tarinalla "Pekka Puupää hankkii jäseniä". Siinä Pekka kehui miehelle osuuskauppaa: "hyvää tavaraa, halvat hinnat, ilmaiseksi hyvä viikkolehti, vapaa pääsy juhliin, kummilahjat ja pari prosenttia ylijäämää henkivakuutuksesta". Mies hermostui tästä kovasti, jolloin Pätkä kertoi miehen olevan kylän yksityiskauppias.⁵⁷² Puupää osallistui myös

⁵⁶⁸KL 19.11.1925; 23.8. 1928, 7; 1.11.1928.

⁵⁶⁹KL 29.7.1926; 3.10.1934.

⁵⁷⁰KL 2.12.1931.

⁵⁷¹KL 10.11.1926.

⁵⁷²KL 9.11.1938.

kesällä 1940 järjestettyyn Suomi - Ruotsi-maottelumarssiin, jota mainostettiin Kuluttajain Lehdenkin sivuilla. Fogeli huomioi myös Helsingissä v. 1950 järjestetyt Suurmessut, joilla Pekka monien suomalaisten tavoin vieraili.⁵⁷³

Mainonta ei aina ollut niin suoraa, kuin edellä on esitetty. Mainonnan perusajatuksena on se, että mainos saa lukijan tuntemaan häneltä puuttuvan jotain. Tämä tunne poistuu vasta ostamalla tuotteen.⁵⁷⁴ Fogeli oli selvästi sisäistänyt tämän ja se näkyi sarjakuvissa, joissa hän kuvasi Elannon tai OTK:n tuotteita ikään kuin ohimennen. Ne kuuluivat kiinteästi Pekan elämään, eikä kaikkia niitä varmastikaan oltu tarkoin laskelmoitu. Esimerkiksi Pekka osti Elannolta Justiinalle joululahjaksi OTK:n leningin, mutta sekoitti paketit käydessään Elannon ruokalassa.⁵⁷⁵ Tässä joulutarinassa on haluttu muistuttaa ihmisiä Elannon tarjoamista mahdollisuuksista. Elannon kassi saattoi vilahtaa kuvissa Pekan tullessa kaupasta ja OTK:n liimapurkki nousi vastaavasti pääosaan, kun Pekka keräsi onkimatoja vanhaan purkkiin. Vasta veneessä ollessaan hän huomasi, että hänellä oli mukanaan avaamaton purkki⁵⁷⁶. Myöskin OTK:n puhdistusaine mainittiin monessa Puupää-tarinassa, joissa sen tehokkuutta korostettiin verrattuna tavalliseen saippuaan tai bensiiniin. Myös Puupää-albumeiden takakansissa mainostettiin OTK-tuotteita albumista tuttujen henkilöiden myötävaikutuksella.⁵⁷⁷

Pekka Puupää-hahmo oli valjastettuna edistysmielisen osuuskauppaliikkeen mainosmieheksi. Hyvänä esimerkkinä tästä käy Kulutusosuuskuntien Keskusliiton julkaisema ja Jussi Raition nimimerkillä Kipuna⁵⁷⁸ kirjoittama kiertopuhe "Pekka Puupään perhesalaisuudet". Siinä Pekka esiintyi näyttämöllä ja tervehti yleisöä "KK!" (Kansa kaikkivaltias!) ja "OTK!" (Onpa teitä kosolta!). Lisäksi hän käytti seuraavia termejä "OTK!" (Olkaa tuhannesti kiitetyt!) ja

⁵⁷³KL 28.5.1941; 27.9.1950; Manninen 1991, 54.

⁵⁷⁴Niskanen 1996, 23.

⁵⁷⁵Tarinan nimi oli "Pekka Puupää aikoo yllättää Josefiinansa", mutta kyseessä on Justiina. Tässä voi kyseessä olla kääntäjän tai Fogelbergin virhe, sillä Justiina esiintyi ruotsinkielisissä Kalle Träskalle-sarjakuvissa Josefina-nimellä (tosin siinäkin on ollut Justiinalle vaihtelevia nimityksiä, kuten Karoliina). KL 19.12.1928; Konsumentbladet 1926 - 1952.

⁵⁷⁶Esim. KL 19.7.1933; 18.3.1942.

⁵⁷⁷Esim. KL 19.6.1935; 26.8.1936; 30.6.1937; Varho 1996, 175.

⁵⁷⁸Pakarinen 1937, 173. Kipuna oli Jussi Raition käyttämä nimimerkki.

“KK!” (Kunnioitettavat kansalaiset!).⁵⁷⁹ Pekka olikin yleensä jossain muodossa mukana osuuskauppapäivillä. Yrjö Kallinen kertoi Pekan olleen elävänä sadoilla osuuskauppajuhlilla ihmisten suureksi riemuksi.⁵⁸⁰ Tässä pitää kuitenkin muistaa “Pekka Puupää”-hahmon ja sarjakuvien Pekka Puupään ero, sillä Fogelberg piirsi ja ideoi vain sarjakuvaa. Se hahmo tai henkilö, joka kiersi osuuskauppajuhlilla ja esiintyi mainoksissa (muissa kuin Fogelin suunnittelemissa) ei siis ollut sama Puupää-hahmo. Varho kuvaili sadoissa KK:n lastenjuhlista, iltamissa, valistustilaisuuksissa vierailleen Puupää-hahmon olleen eri näköinen verrattuna sarjakuvien Puupäähän.⁵⁸¹

Osuuskauppapäivät kuuluivat lähes säännöllisesti Pekan elämään. Hän osallistui usein niihin ja Fogeli kuvasi hyvin päivien ohjelmaa. Pekka sai v. 1932 osuuskauppapäiviltä mm. rintamerkin, papereita, vihkoja ja ohjelman sekä nautti sikareita ja kahvia. Itse kokoukseen hän ei ehtinyt osallistua lainkaan.⁵⁸² Kuluttajain Lehden 20-vuotisjuhlanumerossa Pekka kehui tietämättään verottajalle omistavansa suurliikkeen Helsingissä, jonka vuosivoitot olivat miljoonia.⁵⁸³ Tässä ei ole vaikea arvata, mistä liikkeestä oli kyse. Lisäksi Pekka ja Justiina mainostivat syksyn 1943 kampanjassa Kuluttajain Lehden etusivun otsikossa osuuskaupan säästökirjaa⁵⁸⁴. Tämä oli niin huomattava menestys, että Kuluttajain Lehden pakinoitsija Kipuna otti omalla Ajan Merkit -palstallaan esiin Puupään ja säästökirjan⁵⁸⁵. Seuraavan vuoden Kuluttajain Lehden haastattelussa Fogelberg piti Pekkaa tinkimättömänä hahmona, joka “ei ole alistunut propagandistiksi”⁵⁸⁶. Myös Varho oli tämän suhteen samoilla linjoilla. Hänenkään mukaan Puupäätä ei valjastettu Fogelin eläessä systemaattisesti

⁵⁷⁹Kipuna 1934, 1 - 5.

⁵⁸⁰KL 3.9.1959, Ola Fogelberg.

⁵⁸¹Varho 1996, 185 - 186.

⁵⁸²KL 8.6.1932.

⁵⁸³KL 27.1.1937.

⁵⁸⁴Justiina: “Tämän kuun lopussa päättyy arvauskilpailu säästökassatallettajien lukumäärästä -tottahan Sinäkin lähetät vastauksen?” Pekka: ”Tietenkin! Ja minä sen voitankin. Olen lisännyt lehden omaan arvaukseen ykkösen, sillä ne eivät varmaankaan muistaneet että minäkin olen osuusliikkeen säästökassan tallettaja.” KL 18.8.1943, 1.

⁵⁸⁵Kipuna oli yleensä Fogelia radikaalimpi ja kanta-aottavampi mielipiteissään. Tämä täydensi hyvin Kuluttajain Lehdessä Fogelbergin Puupäätä. KL 1.9.1943, Ajan merkit.

⁵⁸⁶KL 19.7.1944, Pekka on kiltti poika.

mainonnan palvelukseen.⁵⁸⁷ Hän kritisoi mainontaa sarjakuvassaan ”Justiina kauneuskilpailussa”. Siinä Justiina jäi viimeiseksi, mutta pääsi lehteen mainokseen: ”Justiina Puupää ei käytä meidän kauneusvoidettamme”.⁵⁸⁸

Pekan pitkää uraa osuustoiminnan mannekiinina ajatellen olen mainonnan suhteen Fogelbergin kanssa eri mieltä. Tietysti hänen käyttämänsä propagandisti-termi voi olla hyvin joustava, mutta kyllähän Pekkaa voi pitää, jos ei muuna, niin ainakin osuuskauppapropagandistina. Kaukoranta on esittänyt hieman loivemman arvion. Hänen mukaansa Puupää säilyi sen verran epäkaupallisena, että vaikka sitä käytettiin Elannon ja OTK:n mainoksissa, siitä ei tehty leluja eikä mitään myyntituotteita myyty sen nimellä⁵⁸⁹. Puupäälle olisikin loppuvaiheessa ollut paljon kysyntää. Toto Kaila on kertonut, että Puupäätä toivottiin erilaisten aatteiden ajajaksi⁵⁹⁰. Fogeli käsitteli itsekin aihetta muutamassa sarjakuvassaan, joissa Pekkaa pyydettiin esiintymään ja puhumaan erilaisiin tilaisuuksiin⁵⁹¹. Pekka Puupää-hahmo oli Fogelbergin kuoleman jälkeen mukana osuusliikkeiden mainosmannekiinina kun Fogelin leski Laura Fogelberg antoi v. 1956 oikeudet käyttää hahmoa⁵⁹².

Sarjakuvien Pekka Puupää oli hyvin arvostettu osuusliikkeen parissa ja hänet nimettiin jo vuonna 1932 osuuskaupalliseksi kunniakansalaiseksi⁵⁹³. Puupää oli myös hyvin merkittävä Kuluttajain Lehden imagolle ja hänet ”kutsuttiin” v. 1947 Kuluttajain Lehden 30-vuotispäiville. Myös Pekan omia 25-vuotisjuhlia juhlittiin näyttävästi Kuluttajain Lehden sivuilla⁵⁹⁴. Fogeli itsekin tiesi Puupään arvon ja järjesti sarjakuvassaan samana vuonna (1950) Paras Puupää-kilpailun. Pekka itse otti osaa tähän kilpailuun ja matkusti sitä varten Helsinkiin frakissa ja silinterissä jääden kuitenkin kukkahattuisten ryysyläisten jälkeen viimeiseksi.⁵⁹⁵

⁵⁸⁷Varho 1996, 175.

⁵⁸⁸KL 3.8.1949.

⁵⁸⁹Kaukoranta & Kemppinen 1982, 177.

⁵⁹⁰Santonen 1985, 78.

⁵⁹¹Esim. KL 7.6., 16.8.1950.

⁵⁹²Varho 1996, 175.

⁵⁹³KL 2.1.1932.

⁵⁹⁴KL 21.1.1947; 26.4.1950.

⁵⁹⁵KL 5.12.1950.

6 PÄÄTÄNTÖ

6.1 Pekka Puupää tekee niin kuin moni muu

Tarkoitukseni on ollut tutkia Pekka Puupää-sarjakuvaa Kuluttajain Lehdessä ja peilata sen kautta Suomen yhteiskunnallisten tilanteiden muutoksia vuosina 1925 - 1952. Tavoitteenani on ollut tarkastella sitä, miten muutokset tai niiden vaikutukset näkyivät Puupää-sarjakuvissa. Suomalainen yhteiskunta näyttäytyi sarjakuvissa monesti hyvin samankaltaisena, kuin historiankirjoitus on sen kuvannut. Puupää-sarjakuvissa korostuivat ajankohtaisuus ja päivänpolitiikka. Myös poliittiset kytkökset olivat melko hyvin esillä. Näiden suurempien linjojen takaa löytyi suomalainen arki, jota Puupäiden perheen lisäksi monet aikalaiset elivät hyvin samankaltaisena. Sarjakuvissa välittyivät myös sen tekijän lähtökohdat ja oman elämän vaikutus niihin.

Tutkimuksessa esittelemäni materiaali antaa Fogelbergin luomasta kokonaisuudesta poliittisemmän ja selkeästi kantaaottavamman kuvan kuin se todellisuudessa oli. Suurin osa yli 1200:sta tarinasta ei ollut mitään julkipoliittisia, vaikka aivan "tavallisten" tarinoidenkin taustalta saattoi löytyä yhteyksiä moniin yhteiskunnallisiin tapahtumiin. Pekka Puupää-sarjakuvan vahvuus oli sen ajankohtaisuus. Fogeli saattoi käsitellä aiheitaan lähes reaaliajassa. Parhaimmillaan viive "oikeaan" uutiseen oli vain päivä tai pari. Tämä oli se aika joka Fogelilta meni sarjakuvan piirtämiseen ja Kuluttajain Lehdeltä sen painamiseen⁵⁹⁶. Monesti Fogelberg toi Puupäissä esiin tapahtumia jo hieman etukäteen, joten hän seurasi yhteiskunnallista tilannetta hyvin tarkasti. Loppuvaiheessa poliittisuus väheni selvästi, vaikka herkullisia aiheita varmasti olisi löytynyt. Suomen historian kannalta Fogelberg esimerkiksi jätti käsittelemättä maaliskuun 1945 eduskuntavaalit, sotasyllisyysoikeudenkäynnit ja asekatkenta- ja tapaukset. Muun maailman osalta hän jätti huomioimatta mm. YK:n perustamisen.

Edellä mainittu ajankohtaisuus on ollut tutkimuksessani tärkeä tekijänä. Puupäätä tutkineet ovat yleensä keskittyneet Fogelin itsensä julkaisemiin vuosikirjoihin, joiden osalta ajankohtaisuus ei enää toteudu niin hyvin. Muutamien tarinoiden osalta voi löytää uudenlaisia merkityksiä uusintapainoksista. Fogeli saattoi muuttaa näihin vuosikirjoihin koottuja tarinoita myöhemmin vastaamaan paremmin ajan henkeä, koska ne olivat julkaisuajankohtaan nähden liian uskaliaita. Esimerkiksi

⁵⁹⁶Yleensä Kuluttajain Lehti ilmestyi keskiviikkoisin, jolloin lehti taitettiin tiistaina ja painettiin yöllä. KL 27.1.1937. Kuinka Kuluttajain Lehti syntyy.

“Pekka Puupää tutkii kuuta”-tarinasta poistettiin “ryssät”-sana⁵⁹⁷. Myös muiluttajista tuli uusissa julkaisuissa mustan pörssin kauppiaita⁵⁹⁸. Tämä oli varsin ymmärrettävää, sillä mustan pörssin toiminta jatkui vielä pitkään sodan jälkeenkin, eikä ryssä-termiä sopinut käyttää naapurikansasta. Joissain tarinoissa muutos oli radikaalimpi. Jo aiemmin mainittu “Pekka Puupää tutustuu nykyajan diplomatiaan”-tarina muutti merkitystään siten, että uudessa versiossa Pekka, Pätkä ja näiden toveri solmivat v. 1946 jouluna ilmestyneessä vuosikirjassa 100-vuotisen ystävyys- ja keskinäisen avunantosopimuksen⁵⁹⁹. Tšhekkoslovakia tilanne ei ollut enää ajankohtainen, joten itse sarjakuviaan julkaissut Fogeli saattoi enteillä tällä YYA-sopimuksen allekirjoittamista.

Fogelin tarinoissaan esiintuomat poliittiset vitsit olivat alkuaikoina hyvin yleisiä. Monien sarjakuvatutkijoiden mielestä Fogeli löysi nopeasti oman tyyliensä ja ilmipoliittiset vitsit jäivät pois. Kuten aineiston käsittelystäni voi havaita, löytyi poliittisia aiheita vielä 40-luvultakin. Vaikka ns. ilmipoliittiset aiheet vähenivät, ei Fogelberg jättänyt yhteiskunnan kriittistä kuvaamista kokonaan pois. Puupää pysyi loppuun saakka tiukasti ajassa mukana ja Fogeli kuvasi Suomea korostetun arkipäiväisesti iskien silti välillä hyvin suoraan. Suomen poliittinen ja yhteiskunnallinen tilanne ei sotien jälkeen varmastikaan jättänyt liikaa tilaa kovin kriittisille mielipiteille. Muutoin Fogeli puolsi yhteiskunnan yhtenäistä linjaa, eikä tehnyt sen osalta juurikaan vastakkainasetteluja. Hän saattoi kuitenkin kritisoida monia ajan ilmiöitä, kuten taylorismia tai postilaitosta kohtaan suunnattu kritiikkiä osoittaa.

Poliittiselta kannalta hyvin merkittävää oli Fogelbergin puuttuminen ulkomaiden asioihin. Vaikka aiheeni käsittelee Suomen yhteiskuntaa, on syytä nostaa esiin Fogelbergin puuttuminen ulkomaiden asioihin. Niiden osalta Fogeli uskaltautui kotimaisia pidemmälle menevään kritiikkiin. Esimerkiksi diktaattoreihin kohdistui varsin purevaa kritiikkiä ja kantaaottavuutta, vaikka Toto Kaila väittää isänsä edustaneen hyvin epäpoliittista linjaa. Sisäpolitiikan kannalta Alhon kuvaama linjaus Tannerin ja sosiaalidemokraattien suuntaan saattoi pitää paikkansa, sillä Fogelberg noudatteli tarinoissaan monesti valtion ja varsinkin sosiaalidemokraattien linjaa.

Kuluttajain Lehti ja sen lähtökohdat määrittivät Puupään toimintaympäristön varsinkin alkuvaiheessa. Osuustoiminnan korostamisesta jäänyt säästämisen perinne näkyi Puupäissä koko ajanjakson ajan. Osuuskauppamaailman

⁵⁹⁷KL 9.7.1941; Pekka Puupää sarjakuvia V 1947.

⁵⁹⁸KL 23.11.1932; Pekka Puupää sarjakuvia IV 1946.

⁵⁹⁹KL 28.9.1938; Pekka Puupää sarjakuvia IV 1946.

lisäksi Fogeli esitteli sarjakuviensa ohella ihmisten arkea. Fogelin aihepiirit ja tarinat olivat lähtöisin hänen omien kokemuksiensa lisäksi myös hänen perheeltä, tuttavilta, työpaikalta. Tästä johtuen ne muistuttivat todellista elämää ja niissä korostui inhimillisyys ja arkisuus. Arki muuttui uusine keksintöineen ja innovaatioineen koko ajanjakson ajan. Radion ja muiden teknisten laitteiden yleistymisen merkitsi yhteiskunnan ja sen viestinnän muutosta, joka oli ajalle hyvin tyyppillistä.

Yhteiskunnalliset vaikutukset näkyivät selkeästi, kuten esimerkiksi 30-luvun lama ja nousukausi. Nämä vaikuttivat paljon ihmisten taloudelliseen tilanteeseen ja sen myötä ihmisten arkeenkin. Taloudelliset muutokset välittyivät selvästi Fogelin sarjakuvissa. Sota-aika oli hyvin merkittävä, sillä sen aikana poliittiset aiheet olivat vielä hyvin esillä. Sodan aikaiset olosuhteet olivat tavallisesta poikkeavia, eikä ihmisten selviytyminen pulasta ja säännöstelystä ollut mitään poikkeuksellista, vaan tavallisten ihmisten arkielämää. Tämä ajanjakso tarjosi kuitenkin hyvän mahdollisuuden tutkia sitä Puupää-sarjakuvien kautta.

Henkiöiden tarkastelun osalta oli havaittavissa sama linja, koska henkilöt monesti määräytyivät pääasiassa teemojen perusteella. Vaikka nämä eivät täysin vastanneetkaan KK:n jäsenmäärää tai Kuluttajain Lehden lukijakuntaa antoivat ne hyvän kuvan pääkaupunkilaisesta elämänmenosta. Pekan elämää värittivät monet vakiohahmot, julkiset henkilöt sekä Fogelbergin kehittelemät muut hahmot, joita sarjakuvissa mainittiin nimeltä yli 300. Alkuun Pekka Puupää olikin selkeästi moderni ja kaupunkilaiselle työväestölle suunnattu. Pekka taisteli näiden tavoin taloudellisen tilanteensa kanssa, asioi kaupoissa ja työväestölle suunnatuissa olutravintoloissa⁶⁰⁰. 1930-luvulla työväestökin vaurastui ja Puupää muuttui samalla vedoten yhä suurempiin kansanryhmiin.

Puupäiden muutettua maaseutuuympäristöön, pääsivät maanviljelijätkin samastumaan tämän elämään. Loppuvaiheessa Puupään voidaankin sanoa vedonneen lähes koko Suomen kansaan. Teemoihin vaikuttaneet seikat näkyivät myös henkilöiden osalta. Tarinoissa esiintyneet henkilöt tukivat esiintymisillään teemoissa esiin tulleita piirteitä. Esimerkiksi 1930-luvun alussa auktoriteetit olivat kieltolain ja äärioikeiston toiminnan johdosta hyvin esillä. Nousukausi toi mukanaan kaupan ja palvelualan henkilöt, jotka olivat mukana myös sodan jälkeisinä aikoina. Samoin maatalousväestö yleistyi viimeisinä vuosina saaden koko yhteiskunnan läpileikkauksen näkymään Fogelin sarjakuvissa.

Tapahtumapaikkojen suhteen tapahtunut muutos oli päinvastainen tulevan kehityksen suhteen. Pekan kotiympäristö sijaitsi alkuvaiheessa Helsingissä ja

⁶⁰⁰ Siipi 1967, 122.

myöhemmin sen lähistössä ja maaseudulla. Fogelbergin läheinen tuntemus Helsingistä ja sen ympäristöstä sekä matkojen kautta myös muusta Suomesta on helpottanut realistisen kuvan saamista kaupungista. Kotipiiri oli koko ajan tärkein yksittäinen tapahtumapaikka, vaikka julkinen ympäristö olikin lähes koko ajanjaksolla selkeästi yleisin. Fogelbergin rajanveto maaseudun ja kaupungin välillä päättyi kaupungin voittoon, joka alkuvaiheessa oli ylivoimaisesti suositumpi. Ainoastaan viimeisinä vuosina maaseudun vaikutus kasvoi. Liikenteen merkitys nousi viime vuosina, jolloin liikennevälineet tulivat korostuneemmin esiin. Tässäkin näkyi koko ajan jatkunut tekninen kehitys, joka oli hyvin tyyppillistä Fogelin yhteiskunnan seuraamiselle ja kuvaamiselle.

Vaikka Pekka Puupää olikin myös lasten mieleen, niin hahmo oli aikuisillekin tarpeeksi karkea ja karrikoitu. Sarjakuvien Pekka Puupään arki ei ollut mikään pyhimyksen elämää, vaan hän joi, tupakoi, pelasi korttia ja saattoi flirttailla naisten kanssa. Ihmisten oli helppo samastua häneen. Tosin Pekka ei täysin vastannut ajan mieskuvaa, sillä hänestä löytyi pehmeämpiäkin piirteitä, kuten puuhastelu keittiössä tai muissa perinteisissä naisten töissä osoitti. Fogelbergin omat elämänmuutokset näkyivät ja korostuivat Puupää-tarinoissa ja hän itse on todennut niiden pääasiassa kuvaavan tavallisten ihmisten elämää. Koska hän otti aiheitaan tosielämästä, pääsi hän sitä kautta lähelle lukijoiden arkea. Tästä hyvänä esimerkkinä olivat sanomalehdet ja erityisesti Suomen Sosiaalidemokraatti. Fogeli käsitteli sitä ja sen uutisia sarjakuvissaan usein. Vaikka hän ei tuonut aiheita sarjakuvissaan selvästi esiin, niin monet tapaukset kuten muilutukset, Sasu Punanen ja Tattarisuo saivat paljon huomiota Suomen Sosiaalidemokraatin sivuilla. Fogelin lisäksi monet Kuluttajain Lehden lukijoista lukivat varmasti tätäkin lehteä. Fogelin asema Elannossa ja ystävyysuhde esimerkiksi Tannerin ja Kallisen kanssa ovat myös saattanut tarjota ns. sisäpiirin tietoa. Tätä on kuitenkin vaikea selvittää todistettavasti.

Fogelin oma asema Elannon mainospuolen johdossa ja Kuluttajain Lehti sarjakuvan julkaisijana vaikuttivat osuuskaupan korostumiseen sarjakuvassa. Fogelin oma persoona Pekan kanssaeläjänä tai vastaparina korostui esimerkiksi Pekan paheiden ja haaveiden suhteen. Pekka tuntui halunneen elää, kuten Fogeli viettäen aikaa ravintoloissa ja kahviloissa. Vastaavasti Pekka oli vapaa tekemään tai olemaan tekemättä asioita, joita Fogeli ei olisi voinut asemassaan tehdä. Tämän takia näiden henkilöiden käsittely toisistaan erillään on lähes mahdotonta. Esimerkiksi Fogelbergin muutto maalle ja tutustuminen maaseutu-ympäristöön laajensi Puupään kaupunkilaista kuvaa koskemaan koko Suomen kansaa. Myöskään ei sovi unohtaa Fogelbergin matkustamista ja välittämää kuvaa ulkomailta. Tämä täydensi hänen näkemystä Suomesta antaen sille lisää perspektiiviä ja vertailukohtia.

Lähteen tehtävän ja funktion selvittäminen, eli ulkoinen lähdekritiikki tutkimuksessa on tärkeää⁶⁰¹. Tässä on hyvä muistaa, että maalta Helsinkiin muuttanut Pekka Puupää oli selvästi valjastettu osuuskauppatoiminnan mainosmieheksi ja hahmo esiintyikin usein sarjakuvissaan mainostaen osuuskauppatuotteita tai kehottaen tilaamaan Kuluttajain Lehteä. Lehden tarkoituksena taas oli toimia edistysmielisen osuuskauppaväen pää-äänenkannattajana. Sen välittämä linja näkyi Puupäissä myös mainonnan ja erityisesti uutisoinnin puolella. Pekka oli esimerkiksi mukana monissa Kuluttajain Lehden tai muiden organisaatioiden järjestämässä tempauksissa, kuten säästäväisyysviikolla.

Tässä yhteydessä on hyvä huomioida myös sisäinen lähdekritiikki. Siinä olennaista on se, mikä lähdetiedon funktio on lähteen kokonaisuudessa⁶⁰². Pekka Puupää-sarjakuva oli sidottu lehden osuustoiminnalliseen julkaisutaustaan, vaikka se siirtyikin osittain elämään omaa elämäänsä. Tämän takia sarjakuvan mainosmainen luonne leimasi sitä varsinkin alkuvaiheessa. Elannon mainospäällikön piirtämä sarjakuva välitti ihmisille hänen näkemystään suomalaisesta yhteiskunnasta positiivisine ja negatiivisine puolineen.

Vaikka Pekka oli alkujaan kiivas osuustoimintamies, ei hän kuitenkaan ollut suoranaisten puoluepoliitikko, kuten ei Fogelikaan. Hänen ideologiansa oli enemmänkin yleishumanistista ja ajan myötä Puupää-sarjat muuttuivat enemmän Pekan arkielämän seuraamiseksi. Tämä piti kuitenkin sisällään paljon ajankohtaisia huomioita. Myöhemmin jätettyään osuuskauppaliikkeelle tyypillisen valistuksen vähemmälle Fogeli keskittyi enemmän omaan havainnointiinsa maamme tilasta.

Pekkaa haastateltiin sarjakuvissa usein niin lehtiin, kuin radioonkin, mutta myös verotuslautakunnan toimesta. Tämä on varmasti vaikuttanut lukijoihin luomalla Pekasta todentuntuisen hahmon, jonka arkisia toimia median kautta voitiin seuraila. Puupää oli niin suosittu, että sitä julkaistiin jopa hollantilaisessa osuustoimintalehdessä Piet Bolhoofd-nimellä⁶⁰³. Olisikin ollut mielenkiintoista nähdä olisiko Puupää kärsinyt, jos sitä olisi yritetty markkinoida ulkomaille. Ainakaan sen välittämä kuva suomalaista yhteiskunnasta ei varmastikaan olisi avautunut samalla tavalla ulkomaille, koska Pekan hahmo oli hyvin tyypillinen suomalainen. Myöskin sarjan ilmapiiri olisi voinut muuttua, jos sitä olisi tarkoituksellisesti tehty ulkomaille.

Fogelin oman persoonan näkymistä sarjakuvien taustalla on vaikea arvioida, mutta Puupäissä näkynyt ironia ja tietynlainen musta huumori ovat osoitus

⁶⁰¹Kalela 1972, 171.

⁶⁰²Kalela 1972, 171.

⁶⁰³Santonen 1985, 77.

hänen persoonastaan. Sarjakuvissa näkynyt ulostehuumori on ollut muihin aikalaissarjakuviin (esim. Mikki-Hiiri ja Kippari-Kalle) verrattuna varsin rosoista. Myöskin housut ja Pekan alastomuus olivat varsin mielenkiintoisia yksityiskohtia, sillä ne toistuivat Puupää-tarinoissa jatkuvasti. Hyvin kriittinen tai radikaali suhtautuminen diktaattoreihin, mustaan pörssiin ja ulkomaalaisiin oli varmasti erilaista, mihin noinkin laajalevikkisen ja säännöllisesti julkaistun sarjakuvan osalta oli totuttu. Tämän kaltaiseen ulosantiin vaikutti Fogelbergin tausta pilakuvien piirtäjänä. Sen kautta hänellä oli kyky kuvata asioita hyvin osuvasti ja ajankohtaisesti. Nämä ominaisuudet tarjoavatkin hyvän mahdollisuuden ajan tilanteen seuraamiseen Kuluttajain Lehdissä ilmestyneitä Puupäitä lukemalla.

6.2 Puupään sisunnäyte

Aihettani koskevan aikaisemman tutkimuksen puute on vaikuttanut tutkimukseni luonteeseen. Erityisesti sarjakuvan tekijää koskevia puutteita oli vaikea korvata. Koska Fogelberg ei itse enää ollut kertomassa sarjakuvastaan, piti minun tehdä lähteiden varassa omia johtopäätöksiäni. Erityisesti tarinoiden taustat ovat jääneet arvailujen ja todistusaineiston varaan. Olen pyrkinyt tulkitsemaan niitä mahdollisimman tarkasti esimerkiksi ilmestymisajankohtaansa nähden.

Suomalaisten sarjakuvien tutkijat eivät juurikaan ole käsitelleet sarjakuvia näin laajassa kontekstissa aikaisemmin. Kaikki sarjakuvat eivät mahdollistaisikaan tämän tyylistä tarkastelua, sillä Pekka Puupää ilmestyi niin pitkään saman piirtäjän tekemänä. Se on ollut suureksi avuksi tutkiessani Suomen yhteiskunnallisia tapahtumia ja muutoksia sen kautta. Virtasen neuvojen mukainen lähdemateriaalin ennakkoluuloton käyttö on korostunut työssäni. Sarjakuvia tutkimalla olen saanut kuvan suomalaisesta yhteiskunnasta. Se ei tietystikään ole täydellinen, eikä Fogeli sitä sellaiseksi varmasti ole tarkoittanutkaan. Sarjakuvista voi kuitenkin nähdä maassamme tapahtuneet muutokset sekä erityisesti tavallisten ihmisten arkeen ja elämään vaikuttaneet asiat. Tämä korostuu myös siinä, etteivät sarjakuvat ole ristiriidassa aikaa käsittelevän historiantutkimuksen kanssa.

Suomalaisen sarjakuvan uranuurtajana toiminut Pekka Puupää eli pitkän elämän 1925 - 1976, josta yli puolet häntä johdatteli isähahmo Ola Fogelberg. Puupää oli merkittävä hahmo jo aikalaisilleen. Se toimi osuuskaupan myyntitykkinä, mutta myös suomalaisen yhteiskunnan kuvaajana, johon oli helppo samastua. Puupään tärkeydestä osuuskuntalaisille saa jonkinlaista kuvaa siinä, että Kuluttajain

keskusliikkeen edustajakokous puuttui Puupäiden elämään ja toivoi perheelle lasta⁶⁰⁴.

Fogelbergin kuoleman jälkeiset muistokirjoitukset osoittivat ihmisten kaipaavan Fogelin lisäksi myös Pekkaa. Kuluttajain Lehden muistokirjoituksen laatinut Yrjö Kallinen kirjoitti Pekan olevan sangen todellinen ja elävä hahmo.⁶⁰⁵ Myös lehden pakinoitsija Kipuna omisti palstansa Fogelille ja Pekka Puupäälle (ks Liite 14). Hän piti Pekkaa sellaisena hahmona, johon kaikki voivat samastua ja nauraa samalla tietämättään itselleen.⁶⁰⁶ Tarkkana havainnoitsijana hän oli tässä aivan oikeassa. Elanto-lehti kuvaili Fogelbergin poismenoa korvaamattomaksi ja hän oli ilmeisen pidetty myös Elannolla⁶⁰⁷. Lisäksi Konsumentbladetissa oli pitkä muistokirjoitus Fogelbergistä, jossa kerrattiin hänen uraansa ja saavutuksiaan⁶⁰⁸. Merkittävää tässä oli se, että Elannon henkilöstön Työtoveri-lehti ei huomionnut Fogelin poismenoa millään tavalla. Fogelberg oli kuitenkin osallisena lehden toiminnassa ja kirjoitteli ja piirteli sinne paljon.

Fogelin tytär Toto Kaila on korostanut isänsä sarjakuvan ja Pekka Puupää-elokuvien erilaisuutta. Hän pitää elokuvien huumoria hölmönä ja ilkeänä. Fogelin huumoria hän kuvaa lämpimäksi ja leppoiseksi, jossa “nauretaan hoopoille kommelluksille”, eikä siinä tarvinnut ottaa kantaa. Hänen mukaansa kenenkään ei myöskään tarvinnut hermostua sen takia, että siinä olisi ollut jotain paha tai ilkeää. Tämän mukaisesti hän pitää isänsä Puupää-tarinoita hyvin epäpoliittisina.⁶⁰⁹ Toto saattaa muistaa paremmin isänsä myöhempää tuotantoa, mutta monet varhaisemmat sarjat ovat herättäneet huomiota ja saihan Fogeli niistä moitteitakin, kuten juutalaisilta ja toimitukselta. Jukka Rislakin mukaan Pekka Puupää henki harvinaista ihmisen kunnioitusta, demokratiaa ja humanismia. Hänen mielestään Pekassa oli paljolti samaa kuin Fogelissa itsessään. Hän kuvailee Fogelia “syvästi tuntevaksi ja ihmisen puolta pitäväksi mieheksi”.⁶¹⁰

Pekka Puupään olemusta on usein käsitelty pelkästään sen huumorin kannalta. Tämä ei ole tutkimukseni kannalta olennaista, vaikka huumori olikin

⁶⁰⁴KL 19.4.1950, Pekka Puupäällä on merkkipäivä.

⁶⁰⁵KL 3.9.1952, Ola Fogelberg.

⁶⁰⁶KL 3.9.1952, Ajan Merkit.

⁶⁰⁷Elanto 13.9.1952, Pekan isä poissa.

⁶⁰⁸Konsumentbladet 3.9.1952, Ola Fogelbergs bortgång.

⁶⁰⁹Kaila 2001.

⁶¹⁰Rislakki 1998, 63.

Puupää-sarjakuvan kantava voima. Olen kuvannut Pekkaa ja tämän persoonaa jo käsittelyosassa (4.2.1), mutta nostan vielä esiin sarjakuvan yhteiskunnallisen puolen. Suhteessa hallintoon ja yhteiskuntarakenteisiin Pekkaa voisi kuvata tavallisen kansan edustajaksi, joka esiintyi usein “pienen ihmisen” asialla. Aluksihan hän oli kaupunkilainen ja työläisten puolesta puhuja, mutta nautti loppuvaiheessa myös maanviljelijöiden luottamuksesta. Näistä ja monista edellä mainituista syistä Pekka oli hyvin suosittu. Tämä suosio johtui siitä, että ihmiset pystyivät samastumaan tämän elämään. Myöskin Fogelin tarkka ajan ja yhteiskunnan kuvaus tekivät sarjakuvahahmosta todellisen tuntuksen.

Pekka Manninen on kuvaillut Suomen sarjakuvatuotannon eläneen koko olemassaolonsa ajan kriisissä. Hänen mukaansa vain tietyt sarjakuvat ovat päässeet asemaan, jossa niitä voidaan pitää merkittävinä kulttuuri-ilmiöinä. Tällaiseksi hän nostaa juuri Pekka Puupään.⁶¹¹ Myös Kaukoranta pitää Fogelbergiä Suomen sarjakuvahistorian suurmiehenä. Koska Pekka Puupää oli ennen kaikkea suomalainen, herätti se hänen mielestään juuri tämän takia vastakaikua. Kaukoranta selittää Puupään sitkeää kansansuosiota sillä, että Fogeli hankki aiheensa paljolti kansan keskuudesta.⁶¹² Toto Kailan mukaan Puupäiden salaisuus oli siinä, että Fogelilla säilyi kosketus yleisöön, koska hän oli paljon tekemisissä erilaisten ihmisten kanssa ja jutteli heidän kanssaan.⁶¹³ Nämä ovat luonnehdinnoissaan aivan oikeassa.

Varho kertoo Puupään maailman olleen tiukasti kiinni arkisissa ongelmissa aiheiden pyöriessä pääosin kulutuksen, toimeentulon ja sosiaalisesti nolojen tilanteiden ympärillä⁶¹⁴. Hän osuu tässä asian ytimeen. Puupäät voisivat aiheidensa puolesta toimia yhtä hyvin nykypäivänä. OTK:n tuotteiden sijasta Puupäät voisivat käyttää Nokian puhelimia ja Soneran liittymiä. Santosen mielestä Pekka Puupää on jättänyt jälkensä moniin sitä lukeneisiin sukupolviin. Tätä hän perusteli sillä, että ennen koteihin tuli huomattavasti vähemmän lehtiä kuin nykyään. Moni lapsi on hänen mukaansa harjoitellut lukemista Puupään innostamana.⁶¹⁵

Pekka Puupää oli hyvin suosittu aikana, jolloin maaseudun suuri murros oli käynnissä. Tämä takiakin se on saattanut vaikuttaa niin moniin

⁶¹¹Manninen 1995, 24.

⁶¹²Kaukoranta & Kemppinen 1982, 175.

⁶¹³Santonen 1985, 75.

⁶¹⁴Varho 1996, 172.

⁶¹⁵Santonen 1985, 75.

sukupolviin ja yhteiskuntaryhmiin. Puupää ei enää pystynyt vastaamaan kaikkiin ajan haasteisiin ja se jäi monien uusien sarjakuvasankareiden jalkoihin. Luonnollisesti suurin syy Puupään menestyksen hiipumiselle oli sen tekijän kuolema. Olihan Fogeli havainnoinut ajan henkeä sarjakuvissaan yli 25 vuotta. 1950-luvulla amerikkalaiset sarjakuvat ja massakulttuurin tulo vaikuttivat vahingollisesti suomalaisin sarjakuvasankareihin, kuten Pekka Puupäähän⁶¹⁶. Tällöin lapsien keskuuteen uudet kestopuosikit, kuten Aku Ankka ja Muumit.

Pekka Puupään merkitykseen on vaikuttanut varmasti sen pitkäikäisyys ja monimuotoisuus elokuvista sarjakuvakirjoihin. Toto Kailan jatkamana Puupää-seikkailut kestivät yhtämittäisesti yli 50 vuotta. Se on hyvin pitkä yhtämittäinen ilmestymisaika sarjakuvulle. Nykysarjakuvat eivät varmasti enää pysty samanlaiseen, koska harva piirtäjä jaksaisi tehdä samaa sarjaa niin kauaa, eikä yhä hajanaisemmaksi muuttuva lukijakunta pystyisi sitä seuraamaan.

Pekka Puupään merkitys korostui paljon Fogelbergin kuoleman jälkeen. Esimerkiksi v. 1971 Suomeen perustettu Sarjakuvaseura järjesti 1972 Puupää-päivät. Siellä jaettiin ensimmäiset Puupäähatut kotimaisille sarjakuvan tekijöille, joista ensimmäisen sai Toto Kaila. Puupäähattu on Suomen arvostetuin sarjakuvan tekijälle myönnettävä palkinto ja se on luonnollisesti saanut nimensä ja muotonsa Fogelin luoman hahmon mukaan.⁶¹⁷ Sarjakuvaseuran julkaisemassa Sarjainfossa ilmestyi vuonna 1975 Puupään kunniaksi Ola Fogelberg-teemanumero⁶¹⁸. Pekka Puupää-hahmo palasi 1980-luvulla vielä uusissa elokuvissa, tv-sarjoissa sekä tietysti sarjakuviansa uusintapainoksissa⁶¹⁹. Nämä esimerkit osoittavat, että vuosina 1925 - 1952 Kuluttajain Lehdessä onnistuneesti yhteiskuntaa peilannut Pekka Puupää on jättänyt näkyvän jälkensä suomalaiseen kulttuuriin.

⁶¹⁶Rislakki 1998, 63.

⁶¹⁷Jokinen 1996b, 88 ; Tolvanen 1996, 7.

⁶¹⁸Jokinen 1994, 17.

⁶¹⁹Varho 1996, 167.

LÄHTEET:

1 Painettu alkuperäisaineisto

Sanomalehdet

Konsumentbladet (1925-1952)

Kuluttajain Lehti, KL (1925-1952)

Elanto (1925-1953)

Työtoveri (1925-1952)

Muu painettu alkuperäisaineisto

Pekka Puupää 60 vuotta. 1985. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy.

Pekka Puupää 101 sarjaa. 1943. Helsinki: Ola Fogelberg.

Pekka Puupää sarjakuvia. II osa. 1943. Helsinki: Ola Fogelberg.

Pekka Puupää sarjakuvia. III osa. 1945. Helsinki: Ola Fogelberg.

Pekka Puupää sarjakuvia. IV osa. 1946. Helsinki: Ola Fogelberg.

Pekka Puupää sarjakuvia. V osa. 1947. Helsinki: Ola Fogelberg.

Pekka Puupää sarjakuvia. VI osa. 1948. Helsinki: Ola Fogelberg.

Pekka Puupää sarjakuvia. VII osa. 1949. Helsinki: Ola Fogelberg.

Pekka Puupää sarjakuvia. VIII osa. 1950. Helsinki: Ola Fogelberg.

Pekka Puupää sarjakuvia. IX osa. 1951. Helsinki: Ola Fogelberg.

Pekka Puupää sarjakuvia. X osa. 1952. Helsinki: Ola Fogelberg.

2 Kirjallisuus

Anttila, Veikko & Räsänen, Matti. 1991. Kansankulttuurin murros. Teoksessa Tarkka Jukka, Polvinen Tuomo & Soikkanen Hannu (toim.) Itsenäisen Suomen historia 2. 2. painos. Espoo: Weilin + Göös. 84 - 153.

Heikkinen, Merja. 1991. Sillä välin toisaalla. Sarjakuvan kulttuuripoliittinen asema ja sarjakuvien tuotanto. Taiteen keskustoimikunnan julkaisuja nro 12. Helsinki: VAPK-kustannus.

Heinimo, Paavo. 1955. Elanto tänään. Teoksessa Puoli vuosisataa Elantoa. Elanto 1905 - 1955. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 26 - 28.

- Herkman, Juha 1996. Miten sarjakuvista tuli ylipistokelpoisia? Teoksessa Herkman Juha (toim.) Ruutujen välissä. Näkökulmia sarjakuvaan. Tampere: Tampere University Press. 9 - 42.
- Herkman, Juha. 1998. Sarjakuvan kieli ja mieli. Tampere: Vastapaino.
- Honkanen, Helmiriitta. 1994. Vanha Rakas Elanto. Elannon mainoksen historiaa 1905-1978. Lahden julistemuseon julkaisu n:o 8. Lahti: Lahden julistemuseo.
- Hovi, Päivi. 1990. Mainoskuva Suomessa. Kehitys ja vaikutteet 1890-luvulta 1930-luvun alkuun. Taideteollisen korkeakoulun julkaisuja A 8. Jyväskylä: Gummerus.
- Hänninen, Harto & Kempainen, Petri. 1994. Lähtöruutu sarjakuvaan. Helsinki: Yleisradio Oy.
- Jokinen, Heikki. 1994. Fogeli 100 vuotta. Sarjainfo 1994:2 (n:o 83). Helsinki: Suomen sarjakuvaseura. 16 - 17.
- Jokinen, Heikki. 1996a. Fogelberg, Ola. Teoksessa Jokinen Heikki & Pulkkinen Kalervo (toim.) Suomalaisen sarjakuvan ensyklopedia. Kemi: Kemin sarjakuvakeskus. 19 - 20.
- Jokinen, Heikki. 1996b. Pekka Puupää. Teoksessa Jokinen Heikki & Pulkkinen Kalervo (toim.) Suomalaisen sarjakuvan ensyklopedia. Kemi: Kemin sarjakuvakeskus. 87 - 88.
- Jokinen, Heikki. 1999. Suomalainen sarjakuva. Teoksessa Lassila Pertti (toim.) Suomen kirjallisuushistoria 3 Rintamakirjeistä tietoverkkoihin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 252 - 254.
- Julkunen, Raija. 1987. Työprosessi ja pitkät aallot. Työn uusien organisaatiomuotojen synty ja yleistymisen. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 47. Tampere: Vastapaino.
- Jutikkala, Eino 1997, Valtion tiedotuslaitoksen salainen sotakronikka. Porvoo: WSOY.
- Jääskeläinen, Mauno. 1977. Porvarilliset kokoomushallitukset. Teoksessa Puntila L.A. (toim.) Valtioneuvoston historia 1917 - 1966. Osa I. Helsinki: Valtioneuvosto. 379 - 420.
- Kaarnila, Mervi. 1995. Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa. Bibliotheca Historica 5. Helsinki: SHS.
- Kalela, Jorma. 1993. Aika, historia ja yhteisö. Kirjoituksia historian tutkimuksen lähtökohdista. Kulttuurintutkimuksen historia. Turun yliopiston Poliittisen historian julkaisuja. Jyväskylä: Gummerus.
- Kalela, Jorma. 1972. Historian tutkimusprosessi. Metodinen opas oman ajan historiaa

- tutkiville. Helsinki: Gaudeamus.
- Kaukoranta, Heikki & Kemppinen, Jukka. 1982. Sarjakuvat. Helsinki: Otava.
- Kipuna. 1934. Pekka Puupään perhesalaisuudet. Juorunnut Kipuna. Helsinki: Kulutusosuuskuntien Keskusliitto.
- Koskimies, Päivikki. 1991. Viihdytyskiertueet ja sotateatterit. Teoksessa Tarkka Jukka, Polvinen Tuomo & Soikkanen Hannu (toim.) Itsenäisen Suomen historia 3. Espoo: Weilin + Göös. 136 - 137.
- Kronikka 1900 - 1999. 1999. Suomen ja maailman tapahtumat. Toim. Ebert Johannes & Schmid Andreas. Suom. Big Sur Oy. Espoo: Weilin + Göös.
- Kuka kukin oli. 1961. Blomstedt Yrjö, Havu I., Laati Iisakki & Poijärvi L. Arvi P. (toim.) Henkilötietoja 1900-luvulla kuolleista julkisuuden henkilöistä. Helsinki: Otava.
- Kulha, Keijo K. 1991. Kun sana ei ollut vapaa. Teoksessa Tarkka Jukka, Polvinen Tuomo & Soikkanen Hannu (toim.) Itsenäisen Suomen historia 3. Espoo: Weilin + Göös. 96 - 97.
- Kulha, Keijo K. 1969. Karjalaisen siirtoväen asuttamisesta käyty julkinen keskustelu vuosina 1944 - 1948. Studia Historica Jyväskyläänsä VII. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- KK 20 vuotta. 1936. Toim. Onni Toivonen. Helsinki: Kulutusosuuskuntien Keskusliitto.
- Kurikka, Jussi & Takkala, Marketta. 1983. Suomen aikakauslehdistön bibliografia 1782-1955. Helsingin yliopiston kirjaston julkaisuja 47. Helsinki: Helsingin yliopiston kirjasto.
- Laitinen, Jouko. 1981. Vankeinhoidon kehitys 1860-luvulta nykypäivään. Teoksessa Elina Suominen (toim.) Suomen vankeinhoidon historiaa. Osa 1: Katsauksia vankeinhoidon kehitykseen. Helsinki: Oikeusministeriö. 179 - 230.
- Lindman, Marja-Liisa, Manninen, Pekka & Krook, Arja. 1992. Sukellus sarjakuvaan. Opetushallitus & Sanomalehtien Liitto.
- Lyytinen, Eino. 1996. Perustamisesta talvisotaan. Teoksessa Tommila Päiviö, Wessberg Anne, Siikala Tapio, Paasilinna Reino, Mykkänen Jouni & Salonen Seppo Heikki (toim.) Yleisradion historia 1926 - 1996. Osa 1 1926 - 1949. Helsinki: Yleisradio Oy. 11 - 128.
- Lähteenmäki, Marja. 1995. Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910 - 30-luvun Suomessa. Bibliotheca Historica 2. Helsinki: SHS.
- Manninen, Ohto. 1991. Suomi toisessa maailmansodassa. Teoksessa Tarkka Jukka,

- Polvinen Tuomo & Soikkanen Hannu (toim.) Itsenäisen Suomen historia 3. Espoo: Weilin + Göös. 11 - 150.
- Manninen, Pekka A. 1995. Vastarinnan välineistö. Sarjakuvaharrastuksen merkityksiä. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Mansner, Markku. 1991. Säännöstelystä avoimeen talouteen. Teoksessa Tarkka Jukka, Polvinen Tuomo & Soikkanen Hannu (toim.) Itsenäisen Suomen historia 3. Espoo: Weilin + Göös. 200 - 201.
- Mervola, Pekka. 1995. Kirja, kirjavampi, sanomalehti. Ulkoasukierre ja suomalaisten sanomalehtien ulkoasu 1771 - 1994. Bibliotheca Historica 1. Helsinki: SHS & Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Mylly, Juhani. 2000. Kontekstuaalisuuden rikkaus ja vaikeus. Teoksessa Kettunen Pauli, Kultanen Auli & Soikkanen Timo (toim.) Jäljillä. Kirjoituksia historian ongelmista. Osa 1. Turku: Kirja-Aurora 107 - 120.
- Mylläri, Juhani. 1983. Poliittinen karikatyyri suomalaisissa pilalehdissä 1868-1917. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Niinistö, L. J. 1998. Paavo Susitaival 1896 - 1993. Aktivismi elämänasenteena. Bibliotheca Historica 29. Helsinki: SHS.
- Niskanen, Riitta. 1996. Ihmiskuva 1950-luvun suomalaisissa julisteissa. Tiedettä naista syleilevästä miehestä (Kulutusosuuskuntien Keskusliiton kokoelmat 1949-1957). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Norrmén, Kimmo. 1985. Uusi sateenkaari. E-osuustoiminnan suunta rakennemuutoksen jälkeen. Helsinki: Tammi.
- Nuutinen, Heikki. 1991. Talous -ja liike-elämän lehdistö. Teoksessa Tommila, Päiviö (toim.) Suomen lehdistön historia 9, Erikoisaikakauslehdet. Kuopio: Kustannuskiila Oy. 375 - 403.
- Nygrén, Helge. 1991. Urheilun kultaiset vuosikymmenet. Teoksessa Tarkka Jukka, Polvinen Tuomo & Soikkanen Hannu (toim.) Itsenäisen Suomen historia 2. 2. painos. Espoo: Weilin + Göös. 262 - 263.
- Olkkonen, Tuomo. 1996. Rekiviisuista rillumareihin. Teoksessa Peltonen Matti (toim.) Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa. Historiallinen Arkisto 108. Helsinki: SHS. 21 - 41.
- Paavolainen, Jaakko. 1979. Väinö Tanner. Senaattori ja rauhantekijä. Elämäkerta vuosilta 1912-1923. Osa 2. Helsinki: Tammi.
- Paavolainen, Jaakko. 1984. Väinö Tanner. Sillanrakentaja. Elämäkerta vuosilta 1924-1936. Osa 3. Helsinki: Tammi.
- Pakarinen, Simo. 1937. Suomalainen kirjallisuus 1933-1935. Aakkosellinen ja aiheenmukainen luettelo. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Peltokoski, Aarno. 1977. Elannon liiketoimintajärjestäjät ry 1927-1977. 50 vuotta ammatillista järjestötoimintaa. Helsinki: Elannon liiketoimintajärjestäjät.
- Peltonen, Matti. 1996. Matala viisikymmenluku. Teoksessa Peltonen Matti (toim.) Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa. Historiallinen Arkisto 108. Helsinki: SHS. 7 - 18.
- Perko, Touko. 1988. Sanomalehdistö sodan ja säännöstelyn puristuksessa 1939-1949. Teoksessa Tommila Päiviö (toim.) Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle. Suomen lehdistön historia 3. Jyväskylä: Gummerus. 9 - 140.
- Pesola, Oskari. 1996. Tanssikiellosta lavatansseihin. Teoksessa Peltonen Matti (toim.) Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa. Historiallinen Arkisto 108. Helsinki: SHS. 105 - 126.
- Pihkala, Erkki. 1991a. Arava-järjestelmä. Teoksessa Tarkka Jukka, Polvinen Tuomo & Soikkanen Hannu (toim.) Itsenäisen Suomen historia 3. Espoo: Weilin + Göös. 280 - 281.
- Pihkala, Erkki. 1991b. Setelinvaihto. Teoksessa Tarkka Jukka, Polvinen Tuomo & Soikkanen Hannu (toim.) Itsenäisen Suomen historia 3. Espoo: Weilin + Göös. 202.
- Pikkusaari, Jussi. 1998. Väinö Tannerin elämäkatsomus. Teoksessa Ahlroos Arvo & Pihlajanta Ritva-Liisa Väinö Tanner. Monen särmän mies. Vantaa: Väinö Tanner Säätiö.
- Pirtola, Erkki. 1987. Sarjakuvat ja kuvataide. Teoksessa Ansa Heikki (toim.) Kirjoituksia sarjakuvasta. Puhelukuplia 2. Kemi: Kemin kulttuurilautakunta. 9 - 14.
- Pulkkinen, Kalervo. 1996. Suomalaisen sarjakuvan vuosikymmenet. Teoksessa Jokinen Heikki & Pulkkinen Kalervo (toim.) Suomalaisen sarjakuvan ensyklopedia. Kemi: Kemin sarjakuvakeskus. 136 - 147.
- Puoli vuosisataa Elantoa. 1955. Elanto 1905 - 1955. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Renvall, Pentti. 1965. Nykyajan historian tutkimus. 2 painos. Porvoo: WSOY.
- Rislakki, Jukka. 1998. Fogeli, Pekka ja politiikka. Sarjainfo 1998:3 (n:o 100). Helsinki: Suomen sarjakuvaseura. 62 - 63.
- Rusi, Alpo. 1982. Lehdistönsensuuri jatkosodassa. Sanan valvonta sodankäynnin välineenä 1941 - 1944. Historiallisia tutkimuksia 118. Helsinki: SHS.
- Salokangas, Raimo. 1987. Puoluepolitiikka ja uusjournalismi muuttuvilla lehtimarkkinoilla. Teoksessa Tommila Päiviö (toim.) Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan. Suomen lehdistön historia 2. Kuopio: SSKOY.

167 - 433.

- Salokangas, Raimo. 1998. Poliittisen lehdistöjärjestelmän suuruuden kausi. 1905 - n.1930. Teoksessa Salokangas Raimo & Tommila Päiviö (toim.) Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia. Jyväskylä: Edita. 101-181.
- Santonen, Pirjo. 1985. Kuka piirsi kukan Pekka Puupään hattuun? Teoksessa Pekka Puupää 60 vuotta. Karkkila: Kustannus-Mäkelä Oy. 72 - 78.
- Selén, Kari. 1991. Tasavalta hakee suuntaa. Teoksessa Tarkka Jukka, Polvinen Tuomo & Soikkanen Hannu (toim.) Itsenäisen Suomen historia 2. 2. painos. Espoo: Weilin + Göös. 156 - 301.
- Sihvola, Juha. 2000. Anakronismi ja sen välttäminen. Jäljillä. Kirjoituksia historian ongelmista. Osa 1. Turku: Kirja-Aurora. 123 - 132.
- Siipi, Jouko. 1967. Ryysyrannasta hyvinvointivaltioon. Helsinki: Tammi.
- Siltala, Juha. 1991. Lapuanliike ja kyyditykset. Teoksessa Tarkka Jukka, Polvinen Tuomo & Soikkanen Hannu (toim.) Itsenäisen Suomen historia 2. 2. painos. Espoo: Weilin + Göös. 224 - 225.
- Soikkeli, Markku. 1996. Yön ritari kohtaa Auschwitzin hiiret. Teoksessa Herkman Juha (toim.) Ruutujen välissä. Näkökulmia sarjakuvaan. Tampere. Tampere University Press. 121 - 141.
- Tanner, Väinö. 1955. Elanto eilen. Teoksessa Puoli vuosisataa Elantoa. Elanto 1905 - 1955. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. III - IV.
- Tarkka, Jukka. 1991. Paasikiven aika. Teoksessa Tarkka Jukka, Polvinen Tuomo & Soikkanen Hannu (toim.) Itsenäisen Suomen historia 3. Espoo: Weilin + Göös. 152 - 267.
- Tolvanen, Juhani. 1996. Pekka Puupää on suomalaisen populaarikulttuurin jättiläinen. Teoksessa Hellsten Eero (toim.) Hyvissä naimisissa. Sarjakuva ja Postimerkki: kahdeksan merkittävää sarjakuvan tekijää. Helsinki: Postimuseo. 6 - 7.
- Varho, Esko. 1996. Pekka Puupään maailmat. Teoksessa Peltonen Matti (toim.) Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa. Historiallinen Arkisto 108. Helsinki: SHS. 167 - 196.
- Vilkuna, Kustaa. 1962. Sanan valvontaa. Sensuuri 1939 - 44. 2. painos. Helsinki: Otava.
- Virtanen, Keijo. 1987. Kulttuurihistoria. Tie kokonaisvaltaiseen historiaan. Turun yliopiston julkaisuja 60. Turku: Turun yliopisto.
- Vuorenmaa, Anssi. 1991. Musta pörssi. Teoksessa Tarkka Jukka, Polvinen Tuomo & Soikkanen Hannu (toim.) Itsenäisen Suomen historia 3. Espoo: Weilin

+ Göös. 129.

3 Haastattelu

Kaila, Toto. 2001. Toto Kailan haastattelu Ykkösen aamu-tv 13.3.2001.

Liite 1: Kuluttajain Lehden julkaisutiedot

Kuluttajain Lehti, Kulutusosuuskuntien keskusliiton äänenkannattaja (1916 - 24),
 Osuuskaupallinen kansanlehti (1925 - 28:7), Edistysmielisen osuuskauppaväen
 äänenkannattaja (1928:9 - 1955).

Julk. Kulutusosuuskuntien keskusliitto.

1916: Näyten:ot (1) - 2

1917-18: à 1 - 24

1919: 1 - 52

1920: 1 - 51

1921: 1 - 52

1922: 1 - 28

1923: 1 - 48

1924 - 45: à 1 - 52

1946: 1 - 27

1947 - 48: à 1 - 26

1949 - 50: à 1 - 52

1951: 1 - 51

1952 - 55: à 1 - 52

Toim. Väinö Hupli (1917 - 24)

J. W. Keto (1925 - 1928:3)

Hannes Uksila (1928:4 - 1936:19)

Jalo Aura (1936:20 - 1937:50)

Eino Heinivaara (1937:51 - 1954:43)

Martti Larni (1954:44 - 1955)

Vast. J. W. Keto (1917 - 1919:13, 1928:4 - 1929:16)⁶²⁰

⁶²⁰Kurikka & Takkala 1983, 118-119.

Liite 2: Konsumentbladetin julkaisutiedot.

Konsumentbladet, Organ för Konsumtionsandelslagens centralförbund.

Julk. Kulutusosuuskuntien keskusliitto.

1921 - 25: à 1 - 12

1926 - 45: à 1 - 24

1946 - 48: à 1 - 12

1949: 1 - 24

1950 - 55: à 1- 52

Toim. Väinö Hupli (1921-24)
J. W. Keto (1925 - 31:17)
K. E. Primus-Nyman (1931:18 - 1947)
Jalmari Laakso (1948: 1 - 2, 8 - 1952:51)
T. S. Karsten (1948:3 - 6)
P. Alanen (1948: 7)
Jorma Jalava (1952:52 - 1955:48)⁶²¹

⁶²¹Kurikka & Takkala 1983, 108.

Liite 3: Elanto-lehden julkaisutiedot

Elanto, Tiedonantoja Elannon jäsenille (1916 - 21), Osuuskaupallinen lehti (1922-55). Julk. Osuusliike Elanto.

1916 -18: à 1 - 8

1919: 1- 11

1920: 1 - 6

1921: 1 - 8

1922 - 24: à 1 - 24

1925: 1 - 22, Joulun:o

1926: 1 - 24

1927: 1 22, Joulun:o

1928: 1 - 24

1929: 1 - 10, Juhannusn:o, 13 - 24

1930: 1 - 24

1931: 1 - 10, Juhannusn:o, 12 - 24

1932 - 33: à 1 - 24

1934: 1- 26

1935: 1 - 26, Erikoisn:o

1936: 1 - 27

1937 - 38: à 1 - 26

1939: 1 - 24

1940 - 45: à 1 - 26

1946: 1 - 24

1947 - 55: á 1 - 26

Toim. Väinö Hupli (1916)

Erl. Aarnio (1917 - 1922:1)

Aarne Linko (1917 - 1918:4)

Urho Toivola (1918:5 - 1919:5, 1937:21 - 1938:3)

K. N. Rauhala (1922:2 - 1937:6)

Raf. Rinne (1937:7 - 20)

E. Veistola (1938:4 - 1939:9)

Kullervo Kulmala (1939:19 - 1940:21)

Väinö Liukkonen (1940:22 - 1943:10)

Martti Larni (1943:11 - 1951:24)

Sakari Saarikivi (1951:25 - 1955)⁶²²

⁶²²Kurikka & Takkala 1983, 24.

Liite 4: Työtoveri-lehden julkaisutiedot

Työtoveri, Osuusliikkeiden (osuuskauppain) toimihenkilöiden ammattilehti.
Julk. Kulutusosuuskuntien keskusliitto.

1924 - 48: á 1 - 6

1949: á 1 - 5, Ravintolan:o, 6

1950 - 55: á 1 - 6

Toim. K. Hyvärinen (1942)
 Onni Toivonen (1925 - 1939:5)
 Jalmari Laakso (1939:6 - 1947:2)
 Jorma Jalava (1947:3 - 1955)⁶²³

⁶²³Kurikka & Takkala 1983, 319.

Liite 5: Kuluttajain Lehden Pekka Puupää-tarinoiden aiheet ja teemat 1925 - 1952

Aihe	Teema	Esiintymiskerrat	%-osuus
Päivänpolitiikka (3)			
	Politiikka ja sota vaikutuksineen	81	6,7
Pekka Puupää säästäväisenä (4.1.1)			
	Ansaitseminen ja säästäminen	207	17,2
	Kaupankäynti ja osuustoiminta	91	7,6
	Työnteko ja auttaminen	97	8,1
	Kotityöt	59	4,9
Onni onnettomuudessa (4.1.2)			
	Rikollisuus ja onnettomuudet	133	11,1
	Lääkärissä käynti ja sairaudet	56	4,7
Pekka Puupää ihmisystävänä (4.1.3)			
	Ihmissuhteet	101	8,4
	Ruoka, juoma ja tupakka	89	7,4
Radion aikakaudella (4.1.4)			
	Tiedonvälitys ja laitteet	67	5,6
Pekka Puupää vapaalla (4.1.5)			
	Matkustaminen	89	7,4
	Metsästys, kalastus ja eläimet	71	5,9
	Urheilu ja vapaa-aika	11	0,9
Irti arjesta (4.1.6)			
	Ulkomaat	21	1,7
	Unet ja haaveet	18	1,5
	Erikoistapaukset	11	0,9
Yhteensä		1202	100,0

Määrät laskettu Kuluttajain Lehdistä 30.4.1925 - 6.8.1952.

Liite 6: Henkilöt Kuluttajain Lehden Pekka Puupää-tarinoissa 1925 - 1952

Henkilöt	Esiintymiskerrat	%-osuus
Vakiohenkilöt	961	46,2
Satunnaiset henkilöt & naapurit	276	13,3
Auktoriteettien edustajat	158	7,6
Kauppan & ravintola-alan henkilöt	150	7,2
Rikolliset & keinottelijat	115	5,6
Ruumiillisen työn tekijät & käsityöläiset	87	4,2
Lääkintä- & pelastushenkilöt	71	3,4
Maatalouden parissa työskentelevät	57	2,8
Liikenteen & kuljetuksen parissa työskentelevät	54	2,6
Rikkaat & johtajat	38	1,8
Korkeasti koulutetut	36	1,7
Erilaiset hallintovirkamiehet	34	1,6
Taiteilijat & urheilijat	21	1,0
Laitapuolen kulkijat	11	0,5
Ulkomaalaiset*	9	0,4
Erikoiset tapaukset	3	0,1
Yhteensä	2081	100,0

Olen käyttänyt luokittelussa seuraavanlaisia periaatteita. Päästäkseen mukaan luokitteluun, henkilön piti osallistua Pekan seikkailuihin aktiivisesti tai passiivisesti. Useissa tarinoissa saattoi olla monia saman kategorian alle kuuluvia henkilöitä, sillä näiden skaalat ovat jossain tapauksissa varsin laajat. Periaatteessa laskin kuitenkin vain yhden edustajan tai esiintymisen ammattia ja sarjakuvaa kohden. Esimerkiksi tarinasta, jossa oli Pekka, Pätkä, Justiina, kolme poliisia ja kauppias, laskin mukaan vain Pätkän, Justiinan, poliisin ja kauppiaan. Yhdessä sarjakuvassa siis saattoi esiintyä vakiohenkilöiden lisäksi useita eri alan ihmisiä, mutta mukaan hyväksyin vain yhden henkilön kategoriaan kohden. Vakiohenkilöt olen kuitenkin laskenut aina erikseen. Näiden määrä suhteessa muihin henkilöihin painottuu hieman enemmän, mutta mielestäni vakiohenkilöiden merkityskin oli suurempi.

*Ulkomailla tapahtuvien tarinoiden henkilöt on laskettu em. kategorioihin.

Määrät laskettu Kuluttajain Lehdistä 30.4.1925 - 6.8.1952.

Liite 7: Tapahtumapaikat Kuluttajain Lehden Pekka Puupää-tarinoissa 1925 - 1952

Tapahtumapaikka	Esiintymiskerrat	%-osuus
Koti- ja pihapiiri	437	36,3
Maaseutu ympäristö	154	12,8
Kaupunki ympäristö	148	12,3
Kulkuneuvot ja matkat	140	11,7
Kaupat ja osuustoimintatilaisuudet	84	7,0
Ravitsemus- ja majoitusliikkeet	67	5,6
Virastot ja toimistot	54	4,5
Lääkärit ja apteekit	44	3,7
Kulttuuri- ja vapaa-ajanviettopaikat	36	3,0
Ulkomaat	21	1,7
Palvelu- ja työpaikat	17	1,4
Yhteensä	1202	100,0

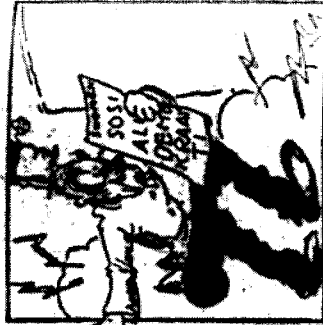
Määrät laskettu Kuluttajain Lehdistä 30.4.1925 - 6.8.1952.

Liite 8: Pekka Puupää näkee ihmeellisen unen

Pekka: — Jaha — oisko aasia:lla
huolimatta ihmeellisiä on keltä
noita "lammait" maahanlataava pois maasta.

Pyyhi Pietari: — Saat kaksen vällän,
Pekka. Meitä järkeäsi heti Suomen aikat.
Pekka: — En löydä niistä mitään.
Pietari: — Lue keltä!

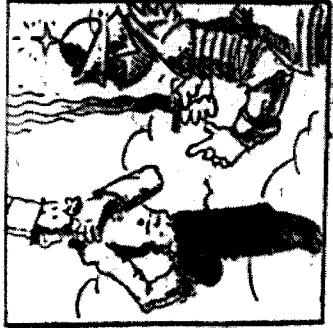
— No voi kaa — tämä on
12. Hetimitä on kaikki
"salmaaleet" ajettava pois maasta.

Tarjoo "armitapojat": — Seivä
on herra Puupää — tässä teille Suomis-
demokratia.

Pöyhkä: — Seivä on, herra Puupää.
Te olette alioikeus Suomessa.

Pöyhkä: — Seivä on, herra Puupää!
Pekka: — Sitte kypse kokoon koko
maase Suomessa kanssa — perustetaan ihme-
sevaltio.

KL 24.1.1934.

Liite 9: Pekka Puupää

Jaha, seisokaseni nyt passissa
tämän lyhyen väkensä — aytinän
Puupään pian pitää tulla.

Kah! tuollahan ne, jotta lupasi-
vat muuttua minne, tulevat —

LAISKI

Laiskis — Biskis — Biskis —
Biskis —

KL 23.11.1931.

Liite 10: Pekka Puupää

Pekka kirjoittaa: Eläpäivä kukaan ei voi sikkajaiset lappaneet yhtiön isästä.

Pekka kirjoittaa: Sittenkin eväät ja kokonaiset sikkoon työntäminen antaa takaa juurialasta.

Pekka kirjoittaa: Iätee lauruksen, että kaikki pöytäkirjat otetaan! Saksaan ovat täydellisen parattomia!

Saksaan ulkomainen yläsenori Pekka Puupäälle joka lauduriin iätee Saksaan teppäruusista: — Munakkaa, ettei sanakaan mistä tule leikkene — muuten —

Yläsenori: Mitä hävityksessä te olette kirjoittaneet, onarimkia heti seuraavassa numerossa.

Yläsenori: Mikä hävityksessä jollitte muuta esitelmäsiä Saksaan, aiti...

KL 5.4.1933.

Liite 11: Pekka Puupää maailman diktaattorina

Diktaattorina Hätäisesti työtön on rakkain lapsetaan — aivan heti!

Munakkaa, komentoja ja... Abonnan olla, rauhan ja... heti puuhasta!

Justilla! — Voi tällä and... ket! Miss kukaan — heti puuhasta!

Pekka — Tuomas että minussa on... jouti ne puuhastuudet, jotka maailman... diktaattorina pitää olla.

Ja Hätäisesti, kukaan ei... pois hävityksistä — heti puuhasta!

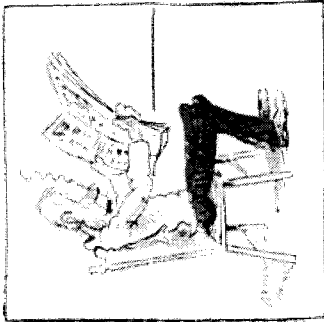
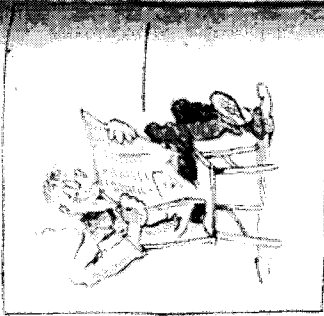
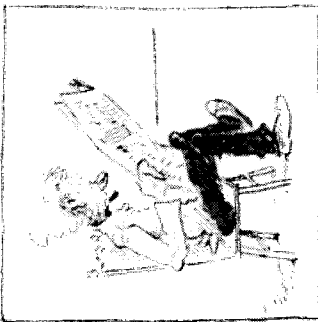
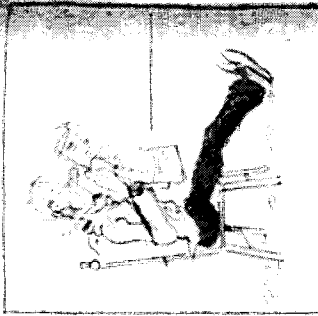
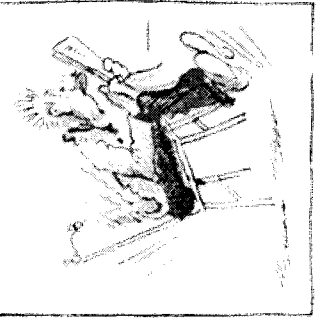
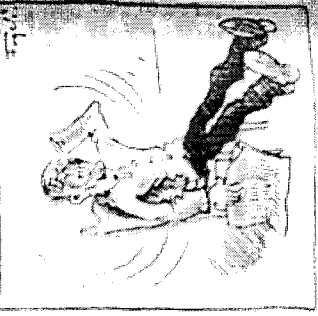
Kukaan sitä ne loppettava — heti puuhasta!

KL 23.3.1938.

Liite 12: Pekka Puupää lukee uutisia

Pekka Puupää

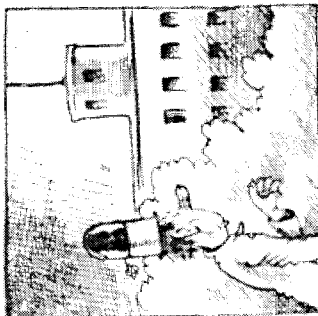
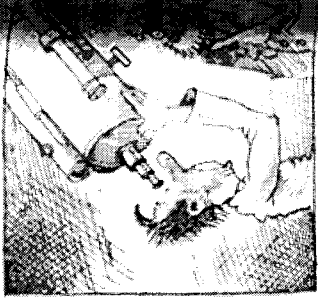

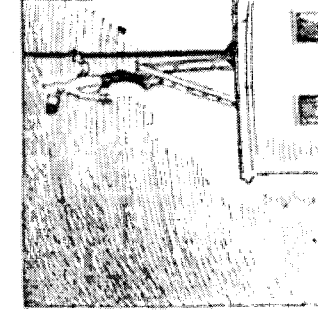
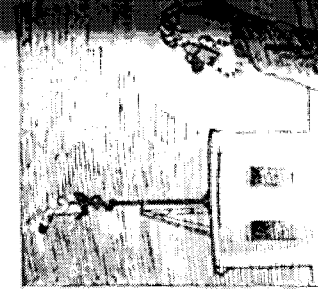
lukee uutisia

	
"Terveystieteiden tutkimuskeskus" Pekka: — Jaha.	"Loppu kokeista koulussa" Pekka: — Jaha.
	
"Käsitteiden tutkimuskeskus" Pekka: — Jaha.	"Kokouksen puheenjohtaja" Pekka: — Jaha.
	
"Matsinjohtajan saarella on taas puheita" Pekka: Kukaan katsoo nyt eikä kukaan kuule." Pekka: — Jaha.	"Kokouksen puheenjohtaja" Pekka: — Jaha.

Liite 13: Pekka Puupää tutkii kuuta

Pekka Puupää

(Pekka Puupää)

	
"Terveystieteiden tutkimuskeskus" Pekka: — Jaha.	"Loppu kokeista koulussa" Pekka: — Jaha.
	
"Käsitteiden tutkimuskeskus" Pekka: — Jaha.	"Kokouksen puheenjohtaja" Pekka: — Jaha.
	
"Matsinjohtajan saarella on taas puheita" Pekka: Kukaan katsoo nyt eikä kukaan kuule." Pekka: — Jaha.	"Kokouksen puheenjohtaja" Pekka: — Jaha.

KL 11.10.1939.

KL 9.7.1941.

Liite 14: Kipunan muistokirjoitus Fogelista

“Kertoo surunviesti, että
Tuoni Fogelimme nouti,
Samantien myös Pekka Puupää
yli Tuonenvirran sousti.

Taiteilija, humoristi,
jättänyt on maisen majan
kauan naurateltuansa
lukijoita “Kuluttajan”.

Pekka Puupää, yksi meistä,
aina touhukkaana eli,
vaikkakin hän puuhissansa
jatkuvasti kompasteli.

Nauraisamme hälle, myöskin
nauroimme me itsellemme,
vaikka oma peilikuva
tuskin johtui mielehemme.

Jokainenhan sinne, tänne,
tonttuilemme touhuissamme
vaikka oiskin toista mieltä
ikioma Justiinamme,

Fogeli tuon hoksas, sekä
havainnoitti piirtimellään.
- Kaipauksen ohell’ yhä
Pekalle me hymyellään.”